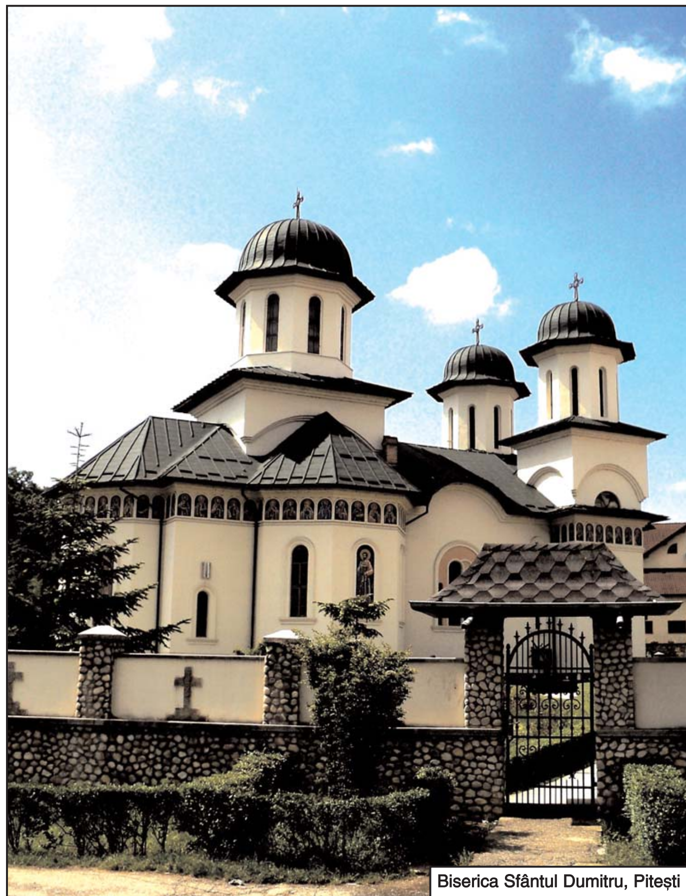

Curtea de la Argeş

Revistă de cultură

ORAȘ REGAL

Anul VII ■ Nr. 10 (71) ■ Octombrie 2016

Biserica Sfântul Dumitru, Pitești

Din sumar:

Revista apare cu sprijinul Primăriei Municipiului Curtea de Argeș (prin intermediul Centrului de Cultură și Arte) și al Asociației Culturale „Curtea de Argeș”

Salvarea e-n cultură

Gheorghe PĂUN

După Decembrie 1989, am auzit de multe ori afirmația din titlu, formulată mai ales de oameni de cultură, și am trecut de obicei pe lângă ea, pentru că era interpretată în primul rând în sensul refugiului într-un teritoriu al libertății (de gândire), accesibil mai ales individual sau grupurilor mici, specializate – scriitori, artiști, un teritoriu pus în opoziție cu spațiul public, sufocat de propagandă insistentă și schizoidă. O cale de evitare a alienării *totale,* iar calificativul este important: oricât am crede fiecare în parte că am trecut prin comunism (sau ce va fi fost el) fără a fi influențați-remodelați, agresiunea asupra minții noastre a fost prea îndelungă și sistematică pentru a nu ne lăsa, măcar în subconștient, o bună doză de toxine specifice. Doza aceasta a depins, desigur, de poziționarea fiecăruia în sistem, dar și față de cultură (includ aici, ca de obicei, știința, includ jocurile de orice fel, ca spațiu cu reguli specifice, decupat, independent). Atenție, nu înțeleg prin cultură nivelul de instruire-educație, deși și acesta este relevant, chiar foarte relevant.

Vreau însă să ajung în altă parte. Dincolo de a fi o constatare postcomunistă, eventual întărită din rațiuni *pro domo,* salvarea prin cultură revine din plin în actualitate, la aceste începuturi contorsionate de mileniu, pentru noi ca indivizi, pentru România în general, pentru Europa chiar.

Pornesc dinspre Europa, pentru că aceasta cuprinde și celelalte două niveluri.

Ideea unei Europe unite vine din vremuri vechi. Au vorbit despre asta Napoleon, a vorbit Eminescu, lucrurile s-au precipitat după Al Doilea Război Mondial, la nivel economic (și militar) mai întâi, și sub influența unor „internaționaliști pragmatici” precum Jean Monet (acuzat chiar în Franța lui că subminează suveranitatea națională...). Ce n-a reușit Internaționala Comunistă (poate e mai sugestiv să-i zicem Comintern), *nivelarea,* încearcă acum globalizarea, cu ideologia ei formulată în termenii *corectitudinii politice.* Nu am pus ghilimele în jurul termenului ideologie, pentru că manifestarea insidioasă-corozivă-generalizată este similară, iar efectele sunt cam aceleași. Piața Comună a ridicat cel mult probleme la nivelul concurenței economice și comerciale. Încă de la începuturi, Comunitatea și apoi Uniunea Europeană au împărțit populația cât de cât implicată în adepți și oponenți. Recentul „Brexit” este doar ultimul episod, cel mai spectaculos, dar să ne amintim că Norvegia a respins de două ori, tot prin referendum, aderarea la UE, că Ungaria, Polonia, Cehia fac „disidență”

aproape sistematică în „Europa Unită”, că Elveția se ține liniștită deoparte. Principalul reproș este, repet termenul, *nivelarea.* Gândită astfel, sfătuită/influențată prost sau doar încăpută pe mâinile unor politicieni-birocrați zeloși și lipsiți de viziune, UE trece prea mult dincolo de cele lumești și se amestecă tot mai insistent în cele sufletești, pare a deveni vectorul corectitudii politice, secularismului, a-moralității, se opune identității naționale, deci diversității culturale tradiționale, cu baza în națiuni. Urmările se văd, ele sunt accentuate, dacă nu și programatic adâncite, de presiunea asupra Europei – am în vedere palierul cultural, nu cobor spre cele material-terestre, pur factuale, la petrol, migrații, terorism și altele asemeni – din partea lumii musulmane, a Turciei ca un caz particular, a Rusiei, a SUA, de exemplul Chinei.

O lecție poate fi China pentru „salvarea prin cultură”. De la Confucius la jocul de GO (numit de ei *weiqi* și considerat a fi fost „adus de zei pe Pământ”; am mai spus că China joacă GO pe harta lumii, de-asta insist), spiritualitatea chineză construiește tradiție, continuitate, asigură supraviețuire. Până și Mao, strecurat printre restricțiile celorlalte „isme”, inclusiv cel personal, era un confucianist. Și Rusia este un exemplu, dacă vedem în centrul tradiției ei religia ortodoxă și limba. Evident, cele două (mega)țări au și o mare inerție dată de mărime (suprafață, resurse, populație) și istorie, nu pot fi ușor influențate, deturnate de pe o cale istorică intrată, dacă e să folosim terminologia lui Galtung, în subconștientul lor cultural, în cultura de adâncime (iar cultura!).

Revenind la Europa, unitatea ei se va păstra, deloc paradoxal, dacă va lua în serios tocmai ceea ce fondatorii UE au predicat, chiar din Paris și Berlin: unitate în diversitate, multiculturalism, o bună balanță între centralizare și identitate națională. Spuneam și acum două luni: încercarea de a împinge istoria înspre o „mantinelă” sau alta nu face decât să provoace reacția inversă. Riscul, în cazul discutat mai devreme, al încercării de deznaționalizare, fiind nu naționalismul pur și simplu, cel firesc și constructiv, ci naționalismul exagerat, deja vizibil prin unele țări din Europa (ironic sau nu, începând cu Franța...).

Revenind la România – scăparea este revenirea la românism, la noi înșine. Prin cultură, în primul rând...

Domnul Eminescu scris-a

Toate-s vechi și nouă toate...

Să discutăm cu *Românul* lucruri elementare pentru orice cunoscător al istoriei, să-i facem abecedarul istoriografiei sau fiziologiei statului? Ar fi o misiune de două ori ingrată, întâi pentru că oamenii cu care discutăm, fie oricât de deștepți, nu vor găsi în reminiscențele celor patru clase primare și a unui curs de violoncel elemente îndestule pentru a ne înțelege, apoi pentru că, coborându-ne noi chiar la nivelul lor intelectual și copilărindu-ne mintea ca s-o punem pe o treaptă egală cu a lor, totuși n-ar voi să înțeleagă, pentru că nu e în interesul lor să înțeleagă.

Într-o discuție cu totul teoretică spusesem, de exemplu, că aristocrația adevărată are un rol esențial în viața unui stat. Aceasta am spus-o bazați pe cele mai strălucite exemple din istorie. Avem Roma, Anglia actuală, republica Veneției, Olanda ș.a.

Din această teorie susținută în genere *Românul* ne atribuie *in specie* că pentru România voim domnia unei oligarhii aristocratice, deși tot organul ilustrului Costinescu are imprudența de-a cita condițiile ce le credem noi neapărate pentru existența unei aristocrații adevărate. Se cere a fi *istorică* am zis noi. Poate însă exista o aristocrație istorică într-o țară în care, cu indignare și rușine trebuie s-o spunem, un străin ca tatăl d-lui C.A. Rosetti a fost asemenea boier? După epoca vechilor fanarioți (...), nu mai poate exista aristocrație istorică în generația a doua. Odată ce virusul personificat prin lepădăturile Orientului, lipsite de iubire de adevăr și de curaj, a intrat în organismul viu al unui popor, nu mai poate fi vorba de aristocrație istorică. Ea rămâne un ideal de invidiat, pe care puține popoare l-au ajuns în toată curăția lui și de la care alte popoare, a căror viață a fost coruptă prin demagogie sau prin despotism, cată să renunțe pentru secole înainte, dacă nu pentru totdeauna.

Există în adevăr familii istorice în țară; numele lor e format în genere după numele vreunui munte din Carpați.

Dar, sub domnia unui regim de ereditate care avea în vedere împărțirea averilor, în cursul timpului ele n-au putut păstra nicio avere destul de mare, nicio influență politică covârșitoare pentru a fi ceea ce baronii au fost pentru Anglia, patricianii pentru Roma sau pentru Veneția. De aceea am repetat-o de atâtea ori că reacție în sensul adevărat al cuvântului, reacție ca încercare a unei reconstrucțiuni istorice anterioare fanariotismului, nu mai e cu putință în România și nu suntem utopiști pentru a cere ceea ce n-ar fi cu putință nici pentru Dumnezeu din ceruri.

Dar, adevărate naturi de spioni și de agenți provocatori precum sunt roșii de regulă, ale căror experiențe și apucături polițienești sunt explicabile prin trecutul lor misterios, ei extrag bucățele din articole ce n-au a face unul cu altul și formează apoi un act formal de acuzație în contra noastră. Astfel pasajul privitor la aristocrație ca elemente de dezvoltare istorică se pune alături cu considerațiunile ce le facem asupra manifestului principelui Bulgariei. E evident că n-are a face. Bulgaria nu are, nu poate avea aristocrație, precum n-o poate avea Serbia. După bătălia din Câmpul Mierlei, într-o robie de cinci sute de ani aproape sub domnia egalizatoare a unei rase străine, care ea însăși n-are aristocrație și care totdeauna a fost domnită de despotul obicinuit în statele Orientului asiatic, bulgarii și sârbii n-au putut păstra o instituție proprie popoarelor celor mai libere și epocilor celor mai libere. Prin urmare, cu totul altul este rolul monarhului în Bulgaria, cu totul alte condiții de organizare socială cere un stat fără trecut și unul care are trecutul lui istoric. Ar fi absurd din parte-ne a pretinde ca Statele Unite ale Americei să fie conduse de-o aristocrație istorică pe când ea nu s-a putut nici naște pe pământ american; ar fi absurd a o pretinde chiar pentru împărăția Braziliei și pentru orice stat născut în urma acelei primăveri etnice care se numește Evul Mediu.

Nici pentru țara noastră n-am gândit vreodată de-a propune un sistem care să învieze veacul al XVII-lea, epoca lui Matei Basarab.

Cu toate acestea oricine va voi să definească marele mister al existenței va vedea că el consistă în împrospătarea continuă a fondului și păstrarea formelor. Forme vechi, dar spirit pururea nou. Astfel vedem cum Anglia, care stă în toate celea în fruntea civilizației, păstrează și astăzi vechile sale forme istorice, pururea reîmprospătate de spiritul modern, de munca modernă. De aceea o și vedem rămâind ca granitul, măreață și sigură în valurile adâncilor mișcări sociale de care statele continentale se cutremură. Un stat mare și puternic ca Rusia, dar absolutist, se cutremură din temelii de o mișcare socială, tot astfel Germania, tot astfel republicana și egalitara Franță. Ba chiar membrii internaționalei de la noi, ajunși aci miniștri și membri la Curtea de Casație, sunt siliți a vota o lege în contra străinilor socialiști de vreme ce indigenii socialiști ocupă funcții înalte. Ei bine, în Anglia sunt organele centrale ale Internaționalei roșii, trăiește Marx, generalisimul partidului, și nici pe guvernul, nici pe poporul englez nu-i doare capul de aceasta.

Cu același sistem oligarhic vedem Roma devenind imperiu, vedem Veneția, un oraș, devenind putere, adesea de rangul întâi, în curs de o mie și mai bine de ani.

Dar se înțelege că nici prin gând nu ne trece a admite că aristocrația istorică, substratul oligarhiei, se poate improviza și că putem scoate din pământ oasele Basarabilor spre a le da o nouă viață.

Cu totul altul e rolul monarhiei în țara noastră. E îndeajuns dacă sub ea se asigură înaintarea meritului și a muncii și dacă acestea se pun la adăpost de escamotarea din partea Caradalelor și Costineștilor; e destul atâta, și pentru atâta numai se cere o reorganizare socială. Acestea două nu sunt asigurate în dezvoltarea lor. Vedem pe cucernicul Simeon, ce merită o chilie la mănăstirea Ocnei, decorat cu Steaua României, senator și om mare; vedem cavaleri de industrie îmbogățindu-se peste noapte din răscumpărarea drumurilor de fier; vedem oameni prinși în rebeliune fățișă devenind adiutanți domnești, vedem pe alții vânând prin cotituri sub masca patriotismului posturi la Casație ori la drum de fier; c-un cuvânt, nici merit nici muncă nu sunt considerate, iar ignoranța, felonia politică, vicleșugul comun devin titluri de recomandație pentru înaintare în statul român. Și toți acești paraziți sociali, toată secta asta de spioni și cavaleri de industrie, acest *odium generis humani*, cum i-ar zice Tacit, costă mult, foarte mult. Sarcinele de întreținere ale politicianilor de la noi diminuează pâinea de toate zilele a poporului de jos, care ca rasă, ca inteligență, ca inimă este superior păturii de parveniți și de scursături din câteșipatru unghiurile lumii care s-au așezat asupra lui din secolul trecut începând.

Acest problem social ar fi trebuit să-i fie cunoscut regelui la venirea sa în țară; s-ar fi căzut să cunoască că nu oamenii legați de sute de ani de soarta acestui pământ și a acestui popor pot fi inamicii lui, ci cei scurși de ieri, de alaltăieri, care uzurpaseră pentru ei privilegiul de a fi ei singurii români, nefiind români, și singurii patrioți, neavând o patrie hotărâtă. Și când Epureanu a dat consiliul său M. Sale l-a dat după îndemnul a o sumă de deputați care amenințau a nu voi să treacă Milcovul dacă e vorba ca samsarii din porturi și declasații cafenelelor din București să determine și pe viitor soarta acestei țări.

(*Timpul,* 6 mai 1881)

Redactor-șef: Gheorghe Păun

Redacție: Daniel Gligore, Maria Mona Vâlceanu, Constantin Voiculescu

Colegiu redacțional: Svetlana Cojocaru – director al Institutului de Matematică și Informatică al Academiei de Științe a Moldovei, Chișinău, **Florian Copcea** – scriitor, membru al USR și USM, Drobeta-Turnu Severin, **Ioan Crăciun** – director al Editurii Ars Docendi, București, **Spiridon Cristocea** – conferențiar la Universitatea Pitești, **Dumitru Augustin Doman** – scriitor, Curtea de Argeș, **Sorin Mazilescu** – director al Centrului Județean Argeș pentru Promovarea Culturii, Pitești, **Marian Nencescu** – cercetător asociat la Institutul de Filosofie al Academiei Române, **Filofteia Pally** – director al Muzeului Viticulturii și Pomiculturii din România, Golești, Argeș, **Octavian Sachelarie** – director al Bibliotecii Județene „Dinicu Golescu”, Pitești, **Adrian Sămărescu** – director editorial al Editurii Tiparg, Pitești, **Ion C. Ștefan** – profesor, membru al USR, București.

CURTEA DE LA ARGEȘ

Revistă lunară de cultură

Apare sub egida Trustului de Presă „Argeș Expres” (B-dul Basarabilor 35A, tel./fax: 0248-722368) și a Centrului de Cultură și Arte „George Topîrceanu” (B-dul Basarabilor 59, tel./fax: 0248-728342) din Curtea de Argeș

Corectură: Radu Gîrjoabă
Machetă: Elena Baicu

ISSN: 2068-9489

E-mail: curteadelaarges@gmail.com
Website: www.curteadelaarges.ro

Abonamente se pot face la sediul redacției – Trustul de Presă „Argeș Expres” (25 lei/6 luni și 50 lei/12 luni) sau trimițând banii în contul Asociației Culturale Curtea de Argeș (detaliile bancare apar mai jos) și o adresă poștală prin e-mail.

Tiparul: SC TIPARG SA, Pitești
editura.tiparg@gmail.com
www.tiparg.ro

Revista poate fi sponsorizată prin intermediul Asociației Culturale Curtea de Argeș, CIF 29520540, Banca Transilvania, IBAN RO38 BTRL RONC RT0V 1516 7901.

Homo sapiens

Treceți batalioane române Carpații!

Horia BĂDESCU

A vorbi despre armată sau, folosind vechiul cuvânt românesc, despre *oștire*, într-o lume în care războiul face parte din cotidian, cu tot cortegiul lui de orori și ucideri, și încă a vorbi elogios, pare o imensă ipocrizie. Ca și a glosa despre „arta războiului”, cum sună titlul incontúrnabilei scrieri a lui Sun Tzu. Chit că, citită în substanța ei, cartea marelui strateg chinez vorbește mai degrabă despre arta de a ucide cât mai puțin și nu cât mai mult. Însă ce valoare are mult și puțin atunci când e vorba de viața oamenilor?

Însă există oștiri și oștiri, există motive și motive, cauze și cauze în numele cărora se înfruntă acestea. Căci nu e totuna să iei viața cuiva, pentru a pune stăpânire pe pământul, bunurile și ființa lui, sau să-ți dai viața ca să le aperi pe acestea. Ar fi o lungă discuție pe această temă. Ca și aceea dacă și cât e dispus să lupte pentru pentru ele soldatul, profesionistul plătit, ce valoare de dăruire și rezistență au, chiar dacă o știm din istorie, oștile cu simbrie față de oastea de pământ, oastea de țară, adică aceea ai cărei luptători se pot duce la moarte „la arme cu frunze și flori”, precum batalioanele române trecând acum un secol Carpații, sau înfruntând cu piepturile goale ghintuitele, orgolioasele divizii germane în bătăliile de la poarta Moldovei.

Desigur, se poate vorbi de o anume fascinație pe care faptele de arme, specificitatea atât de aparte a lumii militare o au asupra celei obișnuite, a lumii civile. Pentru unii poate fi fascinația elegantelor, ba chiar cândva strălucitoarelor uniforme. Pentru alții, forța stăpânită, disciplina asumată, senzația de putere pe care o degajă orice formație militară. Pentru marii ei profesionști, fascinația unui strălucit joc al minții, o victorie a inteligenței, a logicii, a capacității de anticipație. Cum pentru alții, a unui cod moral care ridică la superlativ, prin însumarea unor calități individuale, valori umane inalienabile: curaj, bărbăție, demnitate, onoare.

Tuturor acestor posibile argumente, atunci când e vorba de armata română pe care am „absolvit-o” în termen și cu cel mai important grad, acela de soldat, eu le adaug totdeauna recunoștința și admirația. Recunoștința de a mă fi învățat, ca om, disciplina interioară, dar, mai ales, de a-mi fi predat, ca român, moștenirea intactă a neamului meu, pământul acesta care după atâtea veacuri nu mai e doar pământ, pur și simplu, ci un alt fel de a fi al acelora ce s-au jerfit pentru el, ținându-l întreg, cu carnea și sângele lor, în volbura și vrajba Istoriei. Admirația, afectuoasa admirație nu doar pentru faptele sale de arme, multe și mari, căci fapte de arme multe și mari se află, la urma urmei, în istoria tuturor oștirilor lumii, ci, mai ales, pentru noblețea, pentru omenia probată pe toate câmpurile de luptă, pentru înțelegerea faptului că războiul, această „sărbătoare” a morții și a suferinței, nu trebuie să ne facă să uităm nicio clipă faptul că suntem oameni și că trebuie să rămânem oameni, chiar și aflați uneori fără de voia noastră în împărăția durerii și groazei.

Scriu și rescriu aceste rânduri la un veac de la clipa aurorală în care începea însângerata epopee a Reîntregirii. Clipa în care inimile erau la trecători de ambele părți ale Carpaților așteptând izbânda batalioanelor române. Triumful va veni însă abia doi ani mai târziu, la Alba Iulia. Peste aproape un sfert de veac, sub povara ticălosului Diktat de la Viena, ultimul escadron al armatei române părăsea Clujul cu caii mergând de-a-ndărătelea, nu întorcându-i spatele, ci dându-i semnul întoarcerii care avea să vină. Și care a venit.

Ne pregătim de centenarul Marii Uniri. Să ne amintim, căci vremile sunt tulburate și noaptea minții uneori prea lungă!

Privind pacea dinspre sănătate (II)

Johan GALTUNG

Patologie și evoluție. Ceea ce urmează este o perspectivă dinamică, evolutivă, folosind un discurs al teoriei sănătății care pleacă de la patru clase de patologii/agenți patogeni (a se vedea tabelul alăturat).

Există patru categorii/clase: mai întâi, boli naturale, structural/culturale, legate de violența medicală directă. Secvența I-II-III reflectă diacronia medicală de-a lungul etapelor de viață, copilărie-maturitate-bătrânețe, și sincronia medicală din lume. Categoria a IV-a ține de patologia postmodernă. Când categoria I este depășită, se intră în cea de a doua; la fel, de aici se intră în categoria a treia. Categoria 0, violența naturală a îmbătrânirii și morții, este mereu prezentă.

Declinul categoriei I se datorează modernizării, profilaxiei primare (igienă-medicație-carantină) și profilaxiei secundare (nutriție, îmbrăcăminte-adăpost-vaccinare). Dar modernizarea produce și medii poluate și contexte sociale stresante și prin acestea boli ale modernității. Ambele se sedimentează în categoria a III-a.

În termenii categoriilor de patologii, țările și clasele sociale „mai puțin dezvoltate” au rămas în urma celor „mai dezvoltate”: modernizarea nu a ajuns atât de departe, iar resursele de sănătate pentru a combate bolile din categoria I și din categoriile mai scumpe II și III sunt asimetric distribuite între țări și clase. (...)

Ce se poate spune despre bolile din categoria III?

	Boală	Violență	Pace
Categoria I	Boli contagioase	Violență directă contagioasă	Societăți non-ucigătoare
Categoria II	Boli ale modernității: Cardiovasculare Tumori maligne Boli mintale	Violență structurală: Represiune Exploatare Alienare	Pace structurală: Politică Economică Culturală
Categoria III	Boli cronice: Încapsulare Oameni biotronici Oameni robotizați	Violență structurală: Încapsulare Statul siguranței Lumea siguranței	Pace culturală: Domestică Globală
Categoria IV	*Bellum omnium contra omnes*	*Bellum omnium contra omnes*	*Pax omnium cum omnibus*

Oamenii nu sunt nici sănătoși, nici bolnavi, nici între cele două, ci artificiali, de la ochelari cilindrici la dispozitive precum implanturile și stimulatoarele cardiace, articulațiile artificiale și multele medicamente biochimice, de parcă a fi om este deja o boală. Bolile din categoriile I și II sunt încapsulate în om ca boli cronice, cu E (expunere) înaltă și R (reziliență) tot înaltă, ca „ființă biotronică”; a se pune în contrast cu sănătatea negativă, cu E și R scăzute.

Ce este de preferat, un om natural și fragil într-un mediu steril sau o colecție robustă de dispozitive artificiale? Ambele funcționează din punct de vedere social, ambele sunt considerate „sănătoase”, dar amândouă se află într-un echilibru instabil, trebuind să supravegheze continuu E și R.

Bolile din categoria I au un omolog în teoria păcii: violență similară războiului, dobândită prin contacte intersociale imitative, infecțios-contagioase. *Microbul este bitul de informație privind violența.* Un glonț, o crimă descrisă în detaliu în mass-media, arătând cum a fost comisă, fără a păstra discreția asupra acelei informații. Oamenii nu sunt născuți cu acea informație puternic infecțioasă și contagioasă – această informație este dobândită.

O societate cu beligeranța instituționalizată atacă o societate lipsită sau cu o insuficientă capacitate de ripostă. Asta lasă în urmă victime moarte sau traumatizate și adesea chiar mai rău: obișnuința de a ucide și de a traumatiza. O traumă este ca o rană care supurează, ea poate produce anticorpi de apărare împotriva războiului, prin descurajare, dar poate să producă și elemente războinice, pentru atac.

Elementele războinice generate de traume pot fi îndreptate, cum am menționat, împotriva agresorului, spre răzbunare, împotriva altora, ca agresiune greșit orientată, dar pot fi îndreptate și împotriva sinelui, ca agresiune direcționată spre interior.

Violența este propriul ei mecanism de transmitere, precum un (retro)virus care se adăpostește și se reproduce, transformând gazda la nivelul ei autonom cel mai mic, celula. Omologul pentru oameni ar putea fi mobilizarea la vreme de război, care transformă cetățenii pașnici în soldați care cântă „suntem antrenați să ucidem și vom ucide”. Stadiul cronic este cunoscut ca militarizare, când sunt infectate și cadrul social (= structural + cultural) și oamenii. Virusul este cuibărit în societate, nu o ucide, dar o transformă într-o caricatură a ceea ce a fost; vezi Sparta versus Atena.

Demilitarizarea, la fel ca dezinfectarea, ca terapie curativă, cere abordări individuale, sociale și mondiale; de la indivizi care se opun serviciului militar la state care reduc-elimină armele pentru război și pe militari, așa cum sunt cele 30 de state fără armată. Pot apărea recidive, de aceea terapia preventivă nu trebuie uitată.

Profilaxia primară se concentrează pe neintroducerea și neproliferarea armelor, pe neproliferarea, „necontagierea” nucleară și pe evitarea virusului interior, mediatizarea actelor de violență; încercarea de a deveni o societate neucigătoare. Profilaxia secundară construiește reziliență prin alternative la violența militară, printre care sunt abordările bazate mai degrabă pe I (invulnerabilitate) decât pe D (distrugere) – apărare defensivă, formula păcii.

Bolile din categoria II sunt astăzi considerate endogene, după ce ipoteza virală a etiologiei din categoria I a fost respinsă pentru tumorile maligne. Patogenii sunt sistemici, înăuntrul trupurilor și al formațiilor sociale moderne-postmoderne. Pentru a identifica în studiile păcii omologii ale „tumorilor maligne”, „bolilor cardiovasculare”, „afecțiunilor mintale” avem nevoie de o înțelegere a esenței acestor boli.

Esența bolilor cardiovasculare constă în blocarea circulației a ceva care susține viața, oxigenul, ceea ce duce la atacuri cerebrale sau la infarct, sau la cheaguri de sânge care lovesc părți mai puțin centrale ale corpului (flebite).

Esența tumorilor maligne constă în creșterea neechilibrată a unei părți a corpului, a unui țesut, în dauna altora. Tumoarea este sănătoasă în sine, așa cum arată creșterea ei, dar este letală pentru restul corpului. În stadiul de metastază, cancerul se răspândește și la celelalte părți ale corpului.

Indian Summer

Mihai NADIN

Pentru Algonquieni, unul dintre grupurile de indieni băștinași în ceea ce au devenit Statele Unite ale Americii, toamna blândă e cadoul lui Cautautowwit, dumnezeul care suflă un vânt cald în direcția lor, blocând vântul rece al toamnei. *L'été de Saint-Martin* e varianta franceză (la început de noiembrie, cu un vin asociat cu același sfânt); *Altweibersommer, toamna femeilor bătrâne,* sau *toamna bunicii* (*babâie leto*) la ruși, *toamna țiganilor* la bulgari, sau *toamna săracilor* în multe regiuni ale lumii sunt variante mai puțin spectaculoase decât anotimpul celebrat în Nord-Estul Americii. În Vermont, hotelurile sunt rezervate pentru următorii 5 ani – indiferent dacă va fi sau nu o toamnă de culori spectaculoase. În Transilvania, unde culorile pădurilor sunt și mai frumoase, Moșii de Toamnă joacă un rol similar.

John Smith, mercenarul englez care a luptat sub Mihai Viteazul până când a fost capturat de tătari, a comparat Moșii de Toamnă (de origine dacică) cu obiceiurile de la Curtea Otomană de la Constantinopol. Mai apoi, captiv din nou, celebrul căpitan, care înființase statul Virginia (în onoarea reginei virgine Elisabeth I), a văzut cum celebrează triburile amerindienilor toamna lor și și-a amintit obiceiurile din Transilvania. (Dacă prima oaie e albă, trăiești încă un an; dacă e neagră, asta a fost ultima toamnă...) Căsătorit cu Pocahontas, mariaj care i-a salvat viața (așa cum am învățat din mai multe filme americane, care știu totul despre toate), și-a încheiat viața în Anglia, după ce a introdus în colonie celebra regulă *Cine nu muncește nu mănâncă!* (Astăzi, America, și nu numai, l-ar declara asocial pentru asemenea vorbe.)

Firește, toamna sugerează analogia cu toamna vieții și inspiră presentimente (nu numai cine moare, dar și cine se căsătorește, cine va avea copii etc.). Topîrceanu scrisese:

Cri-cri-cri,
Toamnă gri,
Nu credeam c-o să mai vii...

Greierele și furnica ne învață câte ceva despre cei care sunt harnici, dar și lirica lui Alecsandri ne învață ceva, de pildă, că avem nevoie de căldură atunci când se apropie iarna… Eu am rămas sub impresia lui Octavian Goga, cel care scria despre plânsetul unui pui de ciocârlie și își dădea seama că *Ni se-aseamănă povestea…* (dacă îmi amintesc eu bine). Motive de tristețe, sau mai curând de teamă, în această toamnă, sunt multe. În mesajul meu de Anul Nou (pe YouTube: https://www.youtube.com/watch?v=a4_b Tki7TII, *O bifurcație numită 2016*) am prezis un an foarte instabil. Matematica pe care se baza prezicerea este aceea a sistemelor dinamice. În preajma bifurcațiilor, care marchează schimbări de natură fundamentală, sistemele dinamice devin instabile. Vine potopul? Sau cutremurul? Vine Revoluția (cum s-ar întreba un personaj din Caragiale)? N-am niciun motiv să fiu îngrijorat sau să îngrijorez pe cineva. Aș fi fost bogat în comerțul cu catastrofe – toți cumpără frică. Frumusețea vieții este expresia schimbărilor din lumea în care suntem doar martorii unui scurt episod. Bucurați-vă de *Indian Summer*, toamna își merită dragostea noastră. La iarnă, vom mai vedea...

Blocarea circulației și creșterea dezechilibrată sunt esențiale, faptic și în teorie, la nivelul persoanei, ca și la nivel social și mondial.

O „circulație blocată" poate fi echivalată cu blocarea fluxului de informație, stânjenind funcționarea adecvată a democrațiilor, pentru care informația susține viața celui mai îndepărtat individ la fel cum oxigenul o face pentru cea mai îndepărtată celulă. O altă interpretare ar fi *blocarea fluxului economic al bunurilor și serviciilor,* care sunt esențiale pentru ca sistemele economice să funcționeze pentru persoane așa cum funcționează nutrienții pentru celule. Economia nu trebuie să excludă pe nimeni.

„Creșterea dezechilibrată" poate fi interpretată ca parte a societății, nu neapărat a „lumii dintâi" sau a „clasei de sus", care crește pe seama celorlalte, prin *exploatare;* aceasta este o chestiune-cheie de economie politică. Sistemele sociale sunt bazate pe o anume balanță, echilibru, homeostazie. Atunci când ne apropiem de limite, apar avertizări timpurii – este cazul nivelurilor sau punctelor de inflexiune din teoria catastrofelor, când forțele încearcă să se reechilibreze, la fel ca în cazul cancerului. Dincolo de limite sistemul evoluează brusc, moare. Un exemplu convingător este metastaza îmbogățirii curente a claselor și țărilor de elită, pe seama restului societății sau lumii. Mai devreme sau mai târziu, va izbucni o revoltă, violentă sau neviolentă, pentru a readuce echilibrul. Altfel sistemul moare, din cauza apatiei mintale sau fizice, din cauza lipsei de reînnoire.

Omologul celei de-a treia categorii, a bolilor mintale – conform Organizației Mondiale a Sănătății, depresia unipolară este boala numărul 1 în lume – poate fi *alienarea culturală*, adică lipsirea de înțelegere, de viziune asupra lumii.

Prin urmare, omoloagele celor trei boli ale modernității sunt cele trei forme de violență structurală verticală, *represiunea politică, exploatarea economică și alienarea culturală*, la fel de răspândite în lume precum bolile cardiovasculare, tumorile și problemele mintale.

Ne întoarcem acum spre remedii și spre posibilele lor omoloage.

Omoloagele unei operații de bypass sunt comunicarea directă, atunci când mass-media și parlamentele sunt blocate, media informală și activitatea politică extraparlamentară, demonstrațiile, pichetarea, revoltele. Remediul pentru comunicarea reprimată este presa clandestină, comunicarea prin viu grai, „radio-șanțul", media de socializare, similare modului în care corpul găsește înlocuitori pentru vasele de sânge atunci când arterele principale sunt blocate.

Omoloagele abordărilor chirurgical-chimico-radiologice ale tumorilor maligne din partea școlilor de medicină sunt la fel de violente: eliminarea clerului și nobilimii, a capitaliștilor, speculatorilor, sindicatelor corupte, a birocraților represivi etc., prin intermediul unor abordări violente rapide.

Pentru ambele tipuri de boli există și tratamente alternative lente și nonviolente: dizolvarea plăcilor de colesterol și terapia celulară, pe de o parte, nesupunerea civică și nonviolența, pe de alta.

Omoloagele violenței chirurgical-chimice pentru bolile mintale ar fi exterminarea, impunerea unei culturi dominante, convertirea forțată; alternativele sunt dialogul civilizațiilor și învățarea mutuală.

Există și terapii preventive: stiluri de viață, societale și internaționale, mai bune. Dar adesea oamenii preferă stilurile de viață nesăbuite, plătind prețul prin terapia curativă, ignorând abordările preventive.

Poluarea, cauzele congenitale, stresul și holismul psiho-somatic au omoloage în holismul structural-cultural la nivel social și internațional. „Poluarea" se referă la un transfer toxic extern, „congenital" indică predispoziția internă, iar „stresul" este un efect intern. Corpul social poate fi „poluat" de un agent extern, cum ar fi conducerea unui partid totalitar sau a unei țări, sau de elite metastaziate, care controlează circulația informației, bunurilor și serviciilor numai pentru elite, cu exploatare și creștere pe seama celorlalți. Corpul social este stresat prin programare internă și externă. Presiunea externă aduce limbaje alienante, provocări și răspunsuri inadecvate la provocări. Patologia socială a violenței structurale este transferată elitelor locale, adesea grefată pe acestea, dacă sunt permisive, predispuse acestui lucru.

În ceea ce privește cea de a treia boală a modernismului, problemele mintale, avem, pe de o parte, o teorie a dezordinilor mintale bazate pe violența structurală sau culturală a minții, a Sinelui, cu ierarhizări puternice ale tipurilor mintale de adâncime și o cultură a priorităților, una suprapusă pe cealaltă; pe de altă parte, avem violența structurală orizontală a tipurilor mintale prea îndepărtate unele de altele, prea deconectate, sau prea apropiate – ambele concepte fiind încercări de a folosi teoria păcii pentru a descrie problemele mintale.

Dereglările mintale văzute ca violență împotriva Sinelui fac necesară o ordine mintală prin mijloace pașnice, nu prin omoloage ale lobotomiei. O abordare-cheie ar putea fi bazată pe *diversitatea* tipurilor mintale, alta pe *echilibrul* lor, pe *simbioză,* care să se schimbe în timp (vom reveni la acest subiect).

Dar unde duc toate dereglările mintale? O cale este spre marginalizare, depresie, plasare spre partea de jos a societății. O altă cale este în sus, prin putere – cazul sociopaților capabili să pună în scenă și să joace roluri patologice în stat, să promulge norme patologice pentru națiune.

Cea mai bună abordare a bolilor modernizării este prevenirea; poate chiar „demodernizarea", recrearea structurilor comunale din trecut, producția cu mai puțină poluare și mai puțin stres, conviețuirea cu natura, ceea ce înseamnă cu mult mai mult decât schimbarea stilului de viață individual. Iar pentru „corpul" social și mondial, pacea structurală, încercând, de asemenea, crearea unor „învelișuri" sociale protectoare în jurul indivizilor.

Testul pentru acest exercițiu este dacă putem să reproducem teza diacronică a categoriilor de boli în domeniul categoriilor de violențe și asta nu numai în sensul succesiunii categoriilor de patologii („salturile epidemiologice"), ci în sensul creării parțiale a categoriei ulterioare ca urmare a mijloacelor folosite pentru a depăși categoria anterioară.

Sunt categoriile corespunzătoare de violențe, violența directă endemică și violența structurală pandemică, legate între ele în acest fel? Există un salt epidemiologic social, când violența directă scade în timp ce violența structurală crește? Sunt aceste mecanisme percepute și în „corpurile" sociale, domestice sau globale, la fel ca în corpul uman?

Ipoteza are sens. Statul, în unele locuri, a reușit să reducă violența directă internă dintre grupuri, în particular prin eliberarea de acest flagel a lumii dezvoltate.

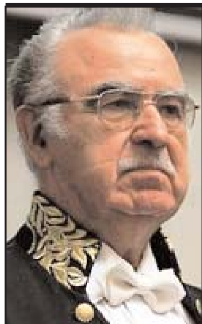
Instrumentul a fost: întâi regele, ca *primus inter pares,* și apoi succesorul, statul, amândoi folosind armele ca *ultima ratio regis,* cu controlul violenței în interior și monopolul violenței în afară. Continuând cu violența structurală a statelor naționale unitare, care au suprimat nu numai puterea militară locală periferică, ci și autonomia politică, autodeterminarea economică și identitatea culturală, adesea cu blocarea circulației informației și cu un model de dezvoltare dezechilibrată care favoriza centrul. *Le monstre Paris,* cum încă se spune în Orange și Vaucluse, într-o Franță cu o complexă istorie a autonomiei.

Două instituții au contribuit la *îmblânzirea* statelor naționale: democrația bazată pe informație – în unele cazuri cu federalizare și păstrarea intactă a puterii economice-culturale-politice locale – și statul bunăstării, capitalismul social, care a tocit impactul exploatării prin redistribuire, combinat cu democrația socială, o simbioză a două moduri de a conduce economia, bazată pe piață și planificare. Pericolele violenței structurale din categoria a II-a vor fi totdeauna prezente, dar acestea sunt terapii importante.

→

Homo sapiens

Cercetarea științifică din agricultură, în cea mai accentuată criză

Acad. Cristian HERA

La sfârșit de august 2016, a avut loc Adunarea Generală (AG) a Academiei de Științe Agricole și Silvice „Gheorghe Ionescu-Șișești” (ASAS), dedicată dezbaterii Proiectului de Lege elaborat de Ministerul Agriculturii și Dezvoltării Rurale (MADR), referitor la reorganizarea cercetării științifice din agricultura României. În cadrul AG mi-am îngăduit să spun că vorbesc în calitate de fost cercetător al Institutului de Cercetări Agronomice al României (ICAR), în care mi-am început activitatea ca stagiar în anul 1957, iar din 1962, prin reorganizarea cercetării științifice din agricultură, am fost transferat la Institutul de Cercetări pentru Cereale și Plante Tehnice de la Fundulea (ICCPT), subliniind că în curând voi împlini 60 de ani de activitate neîntreruptă în cercetarea științifică, dintre care peste opt ani în afara hotarelor României.

În această calitate, am afirmat și afirm și acum, fără rezervă, că cercetarea științifică din agricultura României se găsește într-o etapă de maximă dificultate, *ca urmare a nerespectării finanțării de bază corespunzător legislației în vigoare,* a erodării extrem de îngrijorătoare a patrimoniului funciar, diminuării resurselor materiale și, mai ales, *a reducerii drastice a numărului și calității resurselor umane.*

Se poate afirma, fără drept de tăgadă, că în prezent cercetarea agricolă se află în cea mai accentuată criză.

Sunt convins că starea precară a cercetării științifice din agricultura României poate și trebuie folosită drept oportunitate pentru revigorarea, revitalizarea și reconstrucția acestui domeniu de importanță vitală pentru o agricultură durabilă și performantă, care să contribuie la asigurarea securității și siguranței alimentare, la păstrarea unui mediu sănătos, mai ales în contextul schimbărilor climatice globale, cu fenomene extreme din ce în ce mai frecvente.

În asemenea condiții, devine imperios necesar ca cercetarea științifică din agricultură, cu tradiție de la înființarea Institutului de Cercetări Agronomice al României (ICAR), în 1927, printr-o Lege elaborată de prestigioșii cercetători Gheorghe Ionescu-Șișești, Teodor Saidel, Traian Săvulescu,

Constantin Sandu Aldea, la solicitarea ministrului Agriculturii din acea perioadă, Constantin Garoflid, Lege completată în 1932, să fie reconstruită – reorganizată, nu numai de către MADR, așa cum s-a procedat în cazul proiectului supus dezbaterii AG, ci, obligatoriu, cu participarea celor care și-au dedicat întreaga viață cercetării științifice, mai ales ținând seama de cerințele actuale față de acest domeniu a cărui importanță vitală nu poate fi contestată.

Elaborarea unui proiect de lege de către MADR, fără participarea reprezentanților cercetării, constituie, din punctul meu de vedere, o gravă ofensă la adresa comunității cercetătorilor științifici din România, mulți dintre ei cu rezultate remarcabile, cunoscute și recunoscute atât la nivel național cât și internațional.

Propunerile făcute de MADR, privind înființarea unei Agenții de Management care să conducă și să coordoneze cercetarea științifică din toate domeniile agriculturii, silviculturii, industriei alimentare, nu reprezintă o soluție eficientă, realistă și viabilă.

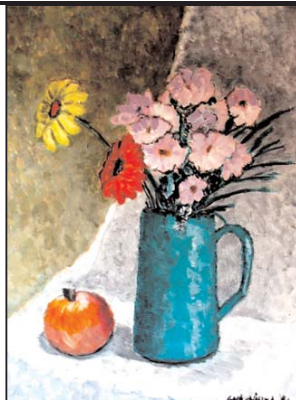
Revitalizarea și reconstrucția cercetării științifice din agricultură, mai ales în condițiile unui viitor puternic influențat de schimbările climatice globale, de evoluțiile economice și sociale, poate și trebuie realizată cât mai urgent posibil, cu sprijinul executiv și legislativ al factorilor de decizie, cu participarea unor reprezentanți performanți ai fermierilor, beneficiari ai rezultatelor cercetării, împreună cu cercetători și cadre didactice cu experiență, care cunosc rolul și specificitatea cercetării agricole, tendințele actuale și cerințele pentru o cercetare performantă și durabilă.

ASAS este în poziția cea mai bună pentru a contribui la găsirea căilor și mijloacelor de modernizare și funcționare eficientă a cercetării agricole, deoarece are în componența sa un număr apreciabil de cercetători cu experiență, conducători de institute și stațiuni, numeroase cadre didactice, care cunosc problemele agriculturii și cercetării agricole. ASAS are filiale și stațiuni experimentale organizate în diferite zone ecologice ale țării, în care activează cercetători și cadre didactice competente, care pot conlucra pentru rezolvarea problemelor specifice diferitelor zone agricole și realizării unei bune legături cu producătorii agricoli.

La nivelul lumii, războiul interstatal este pe cale de dispariție, în aceeași măsură în care violența structurală intrastatală a națiunilor devine intolerabilă. Statele îi mobilizează mai puțin pe cetățeni – serviciul militar a condus la militari profesioniști mai bine antrenați și mai bine plătiți – iar națiunile și clasele îi mobilizează mai mult ca punți peste falii.

Controlul structural nu este exercitat de un guvern mondial, ci de un sistem *primus inter pares* al hegemonilor regionali monopoliști. Prețul plătit este hegemonialismul, cu alte cuvinte, violența structurală, cu informație blocată și creștere dezechilibrată, cu ciber-războaie și izbucniri de violență intervenționistă directă, cu „precizie chirurgicală”. Cele două patologii ne apar ca inegalități și violență tot mai răspândite.

Care ar putea fi omologul în teoria violenței a categoriei III de boli cronice? Violența încapsulată înăuntrul societății domestice și globale, cu o mare rezistență la violența directă ocazională. *Statul siguranței* și *lumea siguranței*, ca situații cronice, cu supravegherea inamicilor interni și externi, cu sloganul „caută și distruge”, producând inamici și insecuritate în numele securității. Un nivel înalt de tensiune generală, similar fricii de războiul nuclear în unele perioade ale Războiului Rece. Amenințarea războiului este atât de aproape din punct de vedere psihologic că situația aceasta nu poate fi niciodată confundată cu pacea. Amenințările violenței nu sunt pașnice.

Administrarea managementului situațiilor de urgență, pregătirile pentru a plasa suspecții în lagăre de detenție și elitele în buncăre, adăposturile de apărare civilă, toate acestea adunate nu înseamnă pace. Nici încarcerarea unei mari părți a populației, pe criterii rasiale. Nici transformarea zonelor mai bogate ale unei țări sau ale lumii în comunități sigure închise, ținându-i pe cei indezirabili afară. Acestea sunt mai degrabă caricaturi decât societăți, posibil robuste și reziliente pentru o vreme, dar nu sunt umane. Ca un posibil succesor al beligeranței primitive, tradiționale și moderne, categoria III instituționalizează patologiile sociale ale categoriei II, pentru a evita violența directă a categoriei I.

Terapia presupune să fim conștienți de cum arată pacea și lipsa păcii. Dispozitivele de categoria III, cum ar fi ochelarii, funcționează atât de bine că boli cronice devin acceptabile chiar dacă aceste dispozitive sunt plătite cu sănătate, ceea ce e o capitulare anticipată. Operațiile curative cu laser, restaurând în anumite condiții normalitatea, schimbă acest lucru. La fel pentru pace: avem nevoie de ceva mai bun decât o lume sigură.

În sfârșit, categoria IV. În această clasă, discursurile diacronice asupra sănătății și păcii converg, agenții belogeni devin patogeni și invers. Teoriile sănătății și păcii devin identice, nu numai izomorfe. Războiul pandemic devine cauza pandemică a morții la nivel global, iar violența pandemică masivă devine o cauză majoră a morții la nivel domestic.

Discursul bazat pe saltul epidemiologic prezice declinul beligeranței directe interstatale, trecerea la violența structurală a categoriei II, înghețată ca securitate cronică a comunităților-societăților-lumii în categoria III. Dar, la fel ca pentru boli, categoria I se poate reîntoarce cu o răzbunare, precum sida. În plus, este posibilă, chiar probabilă, o violență pandemică revoluționară sau contrarevoluționară a claselor-țărilor oprimate împotriva celorlalte, din categoria IV. Și asta, sub steagul „globalizării”.

Povestea acestor categorii, pe scurt: atât pentru boli cât și pentru violență există un „salt epidemiologic”, de la contagios extern la structural intern. Există un izomorfism al proceselor, o similaritate remarcabilă.

Ființele umane și relațiile umane intră apoi într-o fază cu boli cronice și violențe stabilizate prin intermediul unor dispozitive și structuri artificiale; iar asta nu face imposibilă uciderea sistematică de către om a oamenilor sau a naturii.

Așa cum există multe bune abordări ale stării de boală, există multe abordări bune ale violenței, iar unele conduc la formule ale sănătății și păcii. Nu o ducem rău cu sănătatea, nici la nivel profesional și nici la nivelul populației în general, am putea însă să o ducem mult mai bine cu pacea, la ambele niveluri.

Pentru aceasta există încă un dar din partea sănătății, rezumat în trei cuvinte: *Jurământul lui Hippocrate,* produs sau nu de acesta (cca 460 – cca 377 î.Hr.), respectat sau nu de întregul personal medical. Științele sănătății nu sunt orientate spre terapie doar în teorie, ci sunt și practic plasate sub autoritatea unui jurământ. Acest jurământ are mai multe aspecte: folosirea cunoștințelor și priceperilor pentru sănătate, niciodată pentru a face rău; pentru oricine; păstrează secretele. Asta face ca sănătatea să fie supusă unui jurământ, chiar universalizabilă.

Dar pacea?...

(Fragmente din lucrarea *O teorie a păcii. Construind o pace directă, structurală și culturală*, numărul 10 în seria de cărți publicate de TRANSCEND University Press, 2013. Va urma.)

De-a lungul timpului, ASAS a inițiat și participat la numeroase planuri de restructurare și revigorare a cercetării agricole, inclusiv cu participarea unor experți străini. Există variante de *reorganizare, fără dezorganizare*, care pot sta la baza unei restructurări eficiente, în condițiile asigurării finanțării de bază așa cum prevede Legea 45/2009, modificată și completată de Legea 72/2011.

Întârzierea efectuării restructurării se datorează lipsei de voință politică și speranței/naivității cercetătorilor că legislația existentă privind finanțarea va fi respectată, pentru ca unitățile de cercetare performante, cu masă critică, să poată funcționa.

Deși până în prezent rezultatele obținute în restructurarea cercetării agricole sunt nesemnificative, buna cunoaștere a realităților din unitățile de cercetare și competența științifică a multor specialiști conferă potențialul de a asigura, în deplină colaborare cu factorii de decizie legislativă și executivă, o reformă mai funcțională, comparativ cu reformele inițiate de o agenție ministerială nou înființată.

Conlucrarea cu universitățile trebuie să stea la baza formării și recrutării viitoarelor cadre, pregătite special pentru cercetare, precum și folosirii în comun a dotărilor existente.

Managementul economico-financiar al cercetării agricole, inclusiv al finanțării de bază, ar putea fi asigurat, fără cheltuieli suplimentare majore, prin înființarea unei Direcții Generale de Management Economico-Financiar, care ar înlocui cu succes agenția propusă de MADR în acest scop. Afirmația pe care o fac este susținută și de faptul că Programul Sectorial al MADR, administrat în perioada 2011-2013 de ASAS, nu de MADR, a funcționat la parametri de vârf.

În situația în care executivul nu acceptă înființarea unei Direcții Generale de Management Economico-Financiar, atunci ASAS, cu secțiile sale de specialitate, ar putea funcționa ca „For de consacrare academică, ramura agricultură" (exemplu: Academia de Agricultură a României, 1941-1945, președinte C-tin Garoflid, vicepreședinți Gh. Ionescu-Șișești, Alex. Ciucă și Aurelian Pană, secretar general Nicolae Săulescu), așa cum a sugerat și prim-ministrul Dacian Cioloș la întâlnirea pe care am avut-o, în cabinetul său, împreună cu ministrul Agriculturii, Achim Irimescu, la data de 3 februarie 2016.

În cazul în care ASAS devine for de consacrare academică, ramura agricultură, misiunea Agenției Naționale de Management propusă în Proiectul de Lege inițiat de MADR poate fi atribuită unui institut similar Institutului Național de Cercetări Agricole al Franței (INRA) (creat la propunerea Guvernului Francez, făcută în anul 1921 Parlamentului, institut reorganizat în 1947, cu o dotare de la buget în anul 2014 de 800 milioane de Euro, 77% finanțare de bază, 8.290 de posturi, personal permanent, 235 de unități de cercetare/ experimentare, 13 divizii, 7 centre), așa cum a propus și prim-ministrul Dacian Cioloș în aceeași întâlnire, propunere susținută și de ministrul Achim Irimescu. Un asemenea institut poate fi un nou Institut de Cercetări Agronomice al României (ICAR), similar celui înființat în 1927, cu sediul în clădirea proprietate ICAR, care, după reorganizarea cercetării științifice în agricultură și înființarea ASAS în 1969, a devenit sediul ASAS.

Noul ICAR poate fi realizat prin reorganizarea într-o structură nouă, îmbunătățită, din resurse existente, adaptate cerințelor științifice și economico-financiare actuale, dar mai ales a celor de perspectivă privind cercetarea științifică din agricultură.

Institutul nou înființat va înlocui Agenția de Management propusă de MADR și va coordona, împreună cu ASAS, activitatea de cercetare științifică și economico-financiară a institutelor și stațiunilor experimentale, amplasate în diferite zone ecologice ale țării, în domeniile culturilor de câmp, creșterii animalelor, industriei alimentare, fond funciar.

Unitățile din noua structură urmează a fi nominalizate după o restructurare URGENTĂ, realizată de o comisie special constituită pentru analiza și evaluarea celor existente în prezent, pe baza datelor deja aflate în evidența ASAS.

În situația organizării ICAR, acesta va prelua, după o evaluare temenică, bazată pe analiza resurselor umane și materiale existente, coordonarea unităților de cercetare agricolă, performante, cu masa critică adecvată, aflate în prezent in coordonarea ASAS și MECS.

Stabilirea numărului de unități, nominalizarea celor performante, care își vor desfășura activitatea ca *unități de cercetare-dezvoltare,* precum și a celor care vor funcționa ca *unități specializate în multiplicarea materialelor biologice, soiuri, hibrizi, rase de animale autohtone,* arondate institutelor de cercetări, se va face de către ASAS, prin ICAR, institutele naționale, institutele de ramură și reprezentanții nominalizați de MADR.

Încadrarea cercetării în politica agricolă a guvernului se va realiza prin includerea de drept a reprezentanților MADR, MECS, MMAP, ASAS și ai producătorilor agricoli în componența Consiliului de Administrație ICAR (CA).

Prezența membrilor ASAS în CA asigură continuitate și o necesară *protecție față de posibile imixtiuni politice.* Majoritatea unităților de cercetare de prestigiu din lume sunt ferite de subordonarea față de politic.

Dacă se ia în considerație raportul dintre rezultatele obținute de cercetarea agricolă românească deja aplicate în economia națională și finanțarea asigurată de la buget, puterea de revenire a fiecărui leu investit în unitățile de cercetare agricolă se situează înaintea multora dintre unitățile de cercetare din alte domenii. Aceasta dovedește că, dincolo de unele păreri, *activitatea de cercetare agricolă a fost și poate redeveni eficientă economic.*

În multe privințe, există curente și opinii contradictorii, dar toate forțele politice ar trebui să fie de acord că *știința* este factorul determinant în dezvoltarea și prosperitatea Națiunii, în cazul științei agricole, în asigurarea securității și siguranței alimentare care conferă liniște socială, dezvoltare sustenabilă și mediu sănătos.

Să dăm științei ce i se cuvine, *să respectăm legislația în vigoare,* pentru a stimula spiritul de creație de care România are astăzi atâta nevoie.

Avem datoria să renaștem speranța, să regăsim calea spre o cercetare științifică eficientă și o agricultură prosperă, în care „Măria Sa Producătorul de bunuri agroalimentare" să fie mândru de profesia pe care o are.

Reorganizarea cercetării științifice din agricultură vizează viitorul, motiv pentru care trebuie să se bazeze pe potențialul uman și material al instituțiilor și nu pe cel al persoanelor aflate temporar în unele funcții de conducere.

Să nu preluăm ca mentalitate „fatalitatea" care-l urmăra pe Meșterul Manole: „ce se construiește ziua se dărâmă noaptea"... Responsabilitatea pentru un viitor prosper ne aparține.

Despre agricultură, din cartea *Cumpăna României* de Călin Georgescu, Editura Christiana, București, 2016 (extrase din carte au mai apărut și în numărul din luna august al revistei).

România este o țară prea bogată, cu un pământ prea fertil, ca să fie păstrată fără luptă!

Științific, din 9 regiuni biogeografice, România deține 5, având cea mai importantă ecoregiune la nivel global. Mai mult de jumătate din Carpați, cei mai sălbatici ca natură, sunt în țara noastră. Peste jumătate dintre carnivorele mari sunt în România. Avem apoi Delta Dunării, zonele umede și pădurile – un tezaur.

Capitalul gigantic al României este dat de resursele naturale, în special de baza genetică pură pe care o au plantele și viețuitoarele sale, fiind printre foarte puținele țări din Europa care mai dețin așa ceva. Dacă numesc doar cele 220.000 de ha de pădure virgină, apoi cernoziomul ciocolatiu, cel mai productiv dintre toate tipurile de sol, se poate vedea capacitatea sigură de a dezvolta durabil țara. Nu poți avea dezvoltare durabilă fără fundamentul dat de resursele naturale pure.

Sub acest aspect, România se înscrie în zona marilor negociatori, fiind un potențial multiplicator genetic pentru țările care au doar resurse financiare, dar nu și pe cele naturale. Sau au pădure, dar nu au codru. Lumea occidentală este disperată să aibă hrană și apă de foarte bună calitate pentru cetățenii ei. Doar astfel își asigură continuitatea ca neam. Toți sunt conștienți de pericolul alimentației industriale, plină de E-uri și aducătoare de boli pe care medicina actuală nu le poate trata. (...)

Cu un potențial de 9,7 milioane de hectare de teren arabil și 14 milioane de teren agricol, România poate să producă de trei ori mai mult decât cer nevoile proprii. Nu este foarte grav ce faci bine sau ce greșești, pentru că asta face toată lumea, dar să ratezi șansa pe care o ai ca țară și să nu înțelegi că acesta este viitorul, asta e de neiertat. Nu se înțelege că temele mari ale lumii, criza anilor 2020, se vor numi „hrană și apă", iar la acest capitol România poate să exceleze. Prețurile la alimente cresc și vor crește din ce în ce mai mult, iar cine are agricultură bună, și în special tradițională, nechimizată, va avea numai de câștigat. Întrebarea este dacă știi să exploatezi această oportunitate. Criza economică și financiară de acum va păli în fața celei care urmează după ea, adică o criză a hranei sau a apei. Trebuie să dobândim luciditatea de a privi în viitor, de a înțelege că avem șansa unui avantaj competitiv, și anume, solul acestei țări, mult superior altora, unde s-a constatat o prăbușire constantă a activității biologice a solurilor. Solurile, sau complexul argilo-humic, sunt extrem de fragile și deci ușor de distrus, mai ales prin poluare.

Pe de altă parte, în special pentru situația geomorfologică a României, solurile sunt protejate de pădure în general, o componentă esențială a Capitalului Natural românesc, perdelele lor de protecție. Degradarea biologică a solurilor este urmată de cea chimică. Calciul dispare și argila nu mai este legată de humus. Ni se pare firesc astăzi să vedem, după ploaie, apele pline de noroi, însă, în zonele neatinse de agricultura nesănătoasă, de tip industrial, apele rămân limpezi. Ne pierdem solurile pentru că nu respectăm legile biologice.

Istoria de lângă noi

Ne înstrăinăm, noi şi Europa?

Constanţa VAIDA HALIŢĂ, Dragoş VAIDA

Nu ştim cum vedeţi dvs., bine nu ştim nici noi ce vedem, dar impresia lăsată de evenimente ne spune că sub ochii noştri se petrec lucruri de însemnătate covârşitoare, cu urmări pe termen lung. Ar fi bine, pentru comunităţile noastre şi pentru vieţile noastre personale, să fim mai conştienţi de direcţia în care mergem. Nu suntem acum pentru prima dată la o răscruce. Una dintre primele străpungeri ale viitorului a fost o celebră prognoză, de acum aproape o jumătate de secol, datorată lui Alvin Toffler. La sfârşitul lui iunie (luni 27 iunie), el s-a stins din viaţă, în casa sa din Los Angeles, la 87 de ani, lăsându-ne o carte *best-selling, Socul viitorului* (1970), vândută în milioane de exemplare, tradusă într-o duzină de limbi, chiar şi acum în print. În termenii autorului, ni se spunea că, prin *convergenţa ştiinţei, a capitalului şi a comunicaţiei,* avea loc o schimbare din care rezulta un nou tip de societate. Erau prevăzute apariţia pc-urilor, a internetului, a televiziunilor prin cablu ş.a. Nu rămâneau în afara analizei nici consecinţele umane şi sociale, precum alienarea, zdruncinarea familiilor, criminalitatea sau drogurile. Erau prevăzute, în termeni optimişti, prefaceri sociale radicale. Azi nu mai suntem deloc siguri că acei trei factori amintiţi converg. O serie de probleme şi de întrebări grave de ordine morală, culturală sau spirituală păreau că lipsesc, analiza trecea uşor peste *esenţa morală, culturală* şi, până la urmă, *spirituală* a prefacerilor anunţate. Caracterul ultimativ al acestora, aşa cum îl percepem în prezent, nu apăruse încă. Azi noi putem adăuga evenimente recente, referendumul din Marea Britanie, repetarea votului pentru alegerile prezidenţiale din Austria, retragerea unor state din calea unui liberalism fără oprelişti şi de la îndeplinirea datoriei de apărare a cetăţenilor sau criza morală şi politică de la noi. Toate ne arată foarte clar existenţa unor *probleme fundamentale* faţă de care societatea este *profund dezbinată*, fără a avea soluţii. Cât despre „simpatiile" politice, câte mai există, slabe speranţe, acestea rămânând prea mult grevate, chiar dictate, exclusiv de interese personale, în afara considerentelor de competenţă sau de fond. Dincolo de efemerele şi inconsistentele opţiuni de circumstanţă sau de inovaţiile tehnice, în fapt, sunt puse în joc chiar *axiomele* sistemului, *temeliile* în baza cărora funcţionează sistemul şi devine discutabilă *direcţia* în care mergem, societatea şi cetăţenii. Nu cumva ne înşelăm relativ la însăşi identitatea noastră, ne înstrăinăm de valorile noastre şi, în final, de noi înşine?

Trebuie să ne dăm seama mai bine de cine suntem, de unde venim, de ce vrem. Nu putem ignora că zilnic se manifestă nemulţumiri profunde şi o aversiune *esenţială*, din ce în ce mai greu ţinută în frâu, în particular, faţă de bancheri şi de politicienii care i-au susţinut. Reacţiile negative generale faţă de amenajarea, *pantuflarea,* fostului preşedinte CE la controversata bancă Goldman Sachs constituie o indicaţie clară privind această aversiune. La noi reacţiile sunt amplificate emoţional din cauza presiunilor pe care acest preşedinte le-a exercitat pentru punerea în paranteze a referendumului nostru neechivoc. Credinţa poporului în *valoarea votului, temelie* a democraţiei, valoare morală de căpătâi, a fost atunci zdruncinată şi vom vedea urmările încă mulţi ani de acum înainte. Ce să zică românul atunci când vede că el una votează şi alta iese, de ani de zile? În aversiunea amintită se reflectă un refuz, dar nu faţă de Europa, ci faţă de *această Europă*, pe care unii vor să o vadă ca o *multinaţională*, ca o *federaţie*, condusă de *nu se ştie cine.* Mesajul tot mai apăsat rostit este că UE a mers pe un drum greşit, insistând pe aspectele financiare, procedurale, deci pe *uniformizare.* Regizorii unui asemenea scenariu nu sunt cunoscuţi şi impresia generală pe care o lasă este că ei ar fi singurii beneficiari ai unei puteri anonime şi acaparatoare care îşi doreşte *controlul total* – mai devreme sau mai târziu, prin orice mijloace. Europa însă nu este pregătită să devină o multinaţională şi cetăţenii ei nu renunţă la identitatea lor, care este una de esenţă *naţională, culturală, spirituală, religioasă* şi care le rămâne ca o referinţă fundamentală, ca educaţia celor şapte ani de acasă.

A fost probabil inevitabil să se ajungă la ceea ce vedem, deoarece a fost promovat constant *banul* ca măsură unică, *etalon unic*, în raport cu care s-ar putea converti orice, valoarea intelectuală, familia, dragostea, fericirea, competenţa, vocaţia religioasă etc. Într-adevăr, unde mai găsim azi o emisiune tv, chiar o simplă întâlnire de familie, în care să nu fie pomenit, cu respect, *tunul* cuiva. Termenul este îndreptăţit, deoarece impresia lăsată este că se distruge ceva, chiar că ne autodemolăm, după vorba din popor, ajungem din lac în puţ. Fizic, unii tind să-şi abandoneze casele, de multe ori efectiv palate, care nu mai pot fi întreţinute şi pe care vlăstarele lor refuză instinctiv să le locuiască. Avem exemple în promovarea academică unde se însumează puncte, unele realizate prin participări la cursuri şi colocvii internaţionale. Se plătesc taxe pentru înscriere şi primirea comunicărilor. Acestea, împreună cu transportul şi cazarea pot ajunge la peste 1000 de euro, în cazul ştiinţelor medicale, prea mult pentru un debutant. În rezumat, pentru promovare se cumpără puncte. Unde să încapă cultura, educaţia frumoasă, îndrumarea academică în acest sistem mercantilist, în acest univers făcut parcă să provoace foame, obligaţii şi nevoi şi să nu sature niciodată, *neavând cum?!* Nepotrivirea dintre drumul ales la CE şi vocaţia fundamentală a Europei apare dramatic în controversele privind reforma educaţiei. Este suficient să comparăm ce cerem noi să fie cultivat şi dezvoltat în educaţie – interogaţia şi analiza critică, respingerea „învăţatului pe dinafară", reducerea la minim a cerinţei de repetare, cunoaşterea istoriei, idealurile ţinând de valori ş.a. – şi ceea ce i se cere frecvent absolventului la locul de muncă, unde sunt impuse atitudini şi modele de sens contrar.

Brexitul a fost favorizat/provocat de politica privind imigraţia, unii oameni fugind de urgia războaielor provocate de interese materiale faraonice, în stare să calce în picioare orice civilizaţie şi care ar urmări să compenseze lipsa coloniilor de odinioară. Unii autori merg mai departe şi spun, negru pe alb, că „Modelul occidental a fost proiectat şi a funcţionat câteva secole prin infuzia de resurse pe care coloniştii le-au adus din colonii pentru a susţine prosperitatea cetăţenilor din metropolele respective" (St. Buzărnescu „Globalizarea ca ultimă utopie", *Cotidianul,* 3 iulie 2016).

Acestea toate antrenează mari responsabilităţi. Se pune întrebarea ce trebuie să facă aceia care şi le-au asumat. Desigur, cineva trebuie să tragă consecinţele care se deduc normal, într-un sistem democratic, căci exercitarea unor atribuţii şi puteri este depravare fără asumarea responsabilităţilor corespunzătoare. Din ce în ce mai mulţi oameni nu mai vor salvarea băncilor cu banii lor, ai deponenţilor, nici reducerea locurilor de muncă prin relocarea industriilor în ţări cu mâna de lucru ieftină, nici reducerea micilor proprietăţi şi nici instalarea în funcţii care cer pricepere şi bună-credinţă a unor ciocoi de „ultima generaţie" care-şi zic *manageri,* masteraţi sau doctori fără lucrări în vreo specialitate precisă.

Iar Marii Britanii poate nu i-ar strica un plus de modestie, discreţie şi renunţarea la izolaţionismul istoric arogant exprimat în termenii *on the continent.* Această mare putere a iniţiat o contestaţie pe principii, chiar dacă unii dintre principalii oratori pro Brexit ne apar azi ca neconvingători şi prea puţin simpatici, cu o agresivitate greu de admis sau cu un discurs populist. Interesele istorice ale Marii Britanii par să fie legate mai mult de Asia şi Africa decât de Europa. Noi n-am avut prima Constituţie şi nici nu ne-am întemeiat un imperiu. Ne lipsesc multe, dar mai avem câte ceva, pământ, hrană, apă şi mare, aşa că nu suntem de sărit în apă fără bancheri, vom supravieţui, veţi vedea. Argumente de tip Brexit apar însă normal şi la noi: 70% din terenul arabil a fost vândut străinilor, o privatizare distructivă, în marş forţat, pauperizarea cetăţenilor prin impunerea preţurilor „europene" liberalizate, în care este însă încorporată salarizarea celor din Vest, pe care noi nu o avem ş.a.

Dar de unde provin impasul, criza? Credem că de la faptul că proiectul european a fost, de la început, *îndepărtat* de la direcţia *Cultură – Valori – Moralitate – Spiritualitate* şi, din ce în ce mai strâns, asociat/legat cu un anumit model de civilizaţie despre care mulţi cred că este la limita supravieţuirii. S-a promis bunăstarea şi s-a ajuns în umbra din ce în ce mai deasă a unei austerităţi care se prelungeşte la nesfârşit, s-a promis justiţie şi democraţie şi se constată o repartiţie a bunurilor contestată, în care munca este subapreciată mai rău chiar decât în cea mai sumbră prognoză marxistă, s-a spus că tehnica îl va elibera pe om şi s-a ajuns să fim mai ocupaţi decât oricând.

Este totuşi regretabil să vedem că râvna, entuziasmul şi buna-credinţă, cu care am optat pentru integrarea europeană (după un lung, dureros şi penibil periplu în afara familiei de care ţineam natural), găsesc azi motive de dezamăgire. În realizarea unei comunităţi europene coerente, durabile şi, mai ales, *naturale,* pe care ne-am dorit-o, şi foarte bine am făcut, azi apar greutăţi din ce în ce mai mari care se înmulţesc. În contextul vieţilor noastre personale, inevitabil afectate de greutăţile amintite, sunt puţini cei care pot spune că văd „luminiţa de la capătul tunelului". Se observă cu ochiul liber că cineva ne strânge cu *laţul nemulţumirilor noastre* pentru ca sistemul să mai poată dăinui. Suntem într-o situaţie limită, în dreptul semnului de circulaţie *Proceed on your own risk.*

Mărturisim că ştim prea puţin despre cauzele acestui impas şi implicit despre remedii. Aşa fiind, ne limităm la câteva referinţe care, eventual, ar putea cel puţin să ne sugereze în ce direcţii trebuie să căutăm. Am adoptat un model de civilizaţie *materială,* fără modele şi valori, înlocuind totul cu *domnia cantităţii,* în care totul se joacă pe bani. Justificarea supremă nu este argumentul, demonstraţia, hotărârea raţională, ci votul majoritar universal indirect. Nu suntem inspiraţi de o reprezentare corectă a omului, cu complexitatea şi nuanţările de care ar trebui să ţinem seama. Unde şi în ce măsură mai avem *reprezentanţi* autentici, ei înşişi reprezentativi pentru ideile, dorinţele şi cererile noastre? Sindicatele orchestrează cererile pentru un trai mai bun, dar nu denunţă cauzele nivelului de trai scăzut. În aşteptarea unei administraţii providenţiale, bine inspirate, nu se rostesc câteva adevăruri la mintea omului, de exemplu, că trebuie dat înapoi ceea ce a fost furat, că hotărârile privind restituirile abuzive nu sunt titluri de proprietate, că legăturile prin cumetrii nu sunt certificate de calificare. Trebuie să ne înţelegem că este necesar să adoptăm alte valori, să schimbăm mentalităţi, să promovăm oameni şi modele noi.

Facem astfel analize politice? Da, dar nu cu patimă şi arivism. Dacă am fi căzut în „darul beţiei", am fi ţinut-o cu dezalcoolizarea, cu relele care se trag, dacă am fi căzut într-o boală anume, am fi ţinut-o cu analizele, medicii, farmaciile. Dar dacă ni se trag atâtea din modul în care am fost conduşi şi reprezentaţi? Putem vorbi despre darurile poeziei, muzicii, matematicii, desigur, dar nu aici este problema, acestea nu ne-au făcut nimic rău, dimpotrivă...

Misterul plăcuței de pe Masa Tăcerii

Sorin Lory BULIGA

În anul 1975, cu ocazia unei întâlniri de 20 de ani de la absolvirea Liceului „Tudor Vladimirescu" din Târgu-Jiu, foștii elevi s-au revăzut cu Stelian Sterescu (1910-1978), ilustru profesor de limba și literatura română al prestigioasei instituții de învățământ gorjene. Printre ei era și domnul profesor Iancu Popescu, unul dintre discipolii care a continuat la cel mai înalt nivel profesional munca magistrului său (ca profesor de limba și literatura română la Liceul Economic din Târgu-Jiu), pentru a cărui relatare personală care stă la baza acestui articol doresc să-i mulțumesc.

Profesorul Stelian Sterescu – care în anii 1937 și 1938, când Brâncuși ridica ansamblul său sculptural, era în Târgu-Jiu și-l vedea uneori pe stradă pe marele artist – și-a invitat elevii de altădată la o plimbare prin Grădina Publică a orașului, oprindu-se mai întâi în fața Porții Sărutului și semnalând nuanța matricială feminină a simbolului rotund secționat de pe stâlpii ei. Este posibil ca el să fi avut această intuiție pornind de la „vulgata" târgujiană în care și Coloana Infinită avea de altfel o semnificație falică, ironizând virilitatea fostului prim-ministru Gheorghe Tătărescu, soțul Aretiei Tătărescu, presedinta Ligii Femeilor Gorjene, cea care l-a invitat pe Brâncuși la Târgu-Jiu să ridice monumentul eroilor gorjeni.

Grupul a continuat apoi drumul pe Aleea Scaunelor până la Masa Tăcerii (pe atunci numită și Masa Dacică), unde s-a oprit din nou pentru a asculta explicațiile profesorului despre această componentă a Ansamblului. Aici, el le-a spus următoarele: „Ostașii, înainte de a pleca pentru a se jertfi pentru țară, se așezau în jurul unei mese, conform unei datini strămoșești de a sta împreună cu familia ta, în casa ta, înainte de a merge undeva departe, și este probabil că Brâncuși știa de această datină populară" (domnul Iancu Popescu mi-a confirmat spusele mentorului său cu privire la faptul că, în popor, se zice și acum că e bine să te așezi puțin pe un scaun înainte de a purcede la drum lung).

Profesorul le-a pus apoi următoarea întrebare: „Știți povestea celor două orificii orizontale alăturate, din partea de nord-vest a Mesei?" Cum cei de față au răspuns cu un „Nu" unanim, magistrul le-a făcut cunoscut că existența lor este legată de un fapt petrecut în anul finalizării lucrării (care știm că a avut loc în 1938, această masă fiind rezultatul suprapunerii tăbliilor celor două mese preexistente: una mai mică, din 1937, și o alta mai mare, din 1938): „Edilii orașului din acea vreme

au avut inițiativa de a fixa o plăcuță explicativă pe partea laterală a mesei, pe care au trecut numele marelui sculptor. Însă Brâncuși – care nu avea orgoliul de a-și vedea numele inscripționat pe lucrările lui – văzând isprava, s-a supărat foarte rău și a venit cu un ciocan și o daltă pentru a tăia capetele celor două piroane care susțineau plăcuța respectivă, în scopul îndepărtării ei, ceea ce s-a și întâmplat, numai că resturile piroanelor au rămas pentru mult timp înfipte în orificiile lor săpate în travertin." Într-adevăr, aceste piroane retezate au putut fi văzute câteva zeci de ani după această întâmplare, domnul profesor Iancu Popescu observându-le acolo și în anii 1970.

Stelian Sterescu, care era atras de personalitatea lui Constantin Brâncuși, povestea prietenilor lui (inclusiv domnului Iancu Popescu) și despre una dintre plăcerile artistului de a merge la celebra „Cârciumă a birjarilor", aflată pe atunci în imediata apropiere a actualului edificiu al Teatrului Dramatic „Elvira Godeanu", spre sud. Mergea acolo nu numai pentru a bea câte-o țuică, dar și pentru a asculta limbajul pitoresc al birjarilor, presărat adeseori cu înjurături și expresii deocheate, care însă stârneau hazul clienților, ca și al artistului însuși.

Acest obicei al sculptorului amintește și de deprinderea unui alt mare român, I.L. Caragiale, care frecventa restaurantele și cafenelele pentru plăcerea de-a asculta limba românească „vie" a unora dintre clienți, care au devenit apoi personaje ale sale. Iar aici trebuie remarcat faptul că inclusiv înjurăturile pot reda un aspect al specificului național. Or Brâncuși avea tocmai această sete de autentic, real și veridic în tot ceea ce făcea, accesul la esență în acest caz înfăptuindu-se prin pitorescul și specificul unei limbi atât de bogate în înțelesuri, cum este limba română.

Semn(al) de carte

Florin Horvath,
De la Zalmoxis la Sarmizegetusa,
Editura Ordo Ab Chao, Zalău, 2016

Dacă în planul orizontalei traversăm momente în care suntem actori pe scena vieții, dorindu-ne prețuirea și recunoștința semenilor, în raport cu planul divin suntem obligați la a ne retrage în „confesionalul" propriei taine, acolo unde sentimentul de prețuire lasă locul celui de iertare, mai adânc și mai de folos decât ne-am putea închipui.

În fapt, în virtutea cărui lucru avem căderea de a ne tulbura semenii cu propriile păreri?

Pe scena publică, acest lucru se justifică de cele mai multe ori prin dorința de a comunica, de a împărtăși semenului ceea ce ție ți se pare a fi meritoriu și a fi cunoscut.

Pe când în „confesional", motivația se cere acoperită de regula planului divin. Conform pericopei biblice, am primit unul sau mai mulți talanți la nastere, urmând ca în ceasul judecății să dăm seamă. Fie că i-am pierdut, fie că-i întoarcem grijulii așa cum i-am primit, fie, în chip fericit, i-am înmulțit.

Dar cum și cât putem drămui dacă i-am înmulțit cu adevărat sau doar ne-am amăgit?!

Sunt lesne de acord că, și în raport cu această atitudine, se cuvine să mă-ntreb ce, de fapt, am izbutit în lucrarea de față să împărtășesc important despre străvechea învățătură Zalmoxiană?

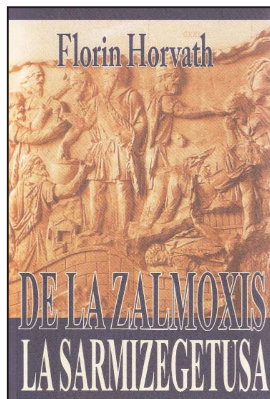
Nașterea ei rămâne în continuare o taină, așa cum în veșmântul tainei vor rămâne ritualurile sau metoda prin care această învățătură a fost transmisă astfel încât a reformat în sens miraculos societatea dacilor din acele vremuri.

Știm că la Rudele, Racoș, Melea, Pustiosu și, în cel mai înalt grad, la Sarmizegetusa, străvechile sanctuare așteaptă încă ceasul de grație în care vor fi derobate cu încetul sensurile și mesajele încriptate de știința acelor preoți–magi.

A nu se înțelege că despre anumite sensuri nu s-a scris, mai cu seamă despre perioada tandemului dintre Burebista și Deceneus, a instaurării la cote depline a echilibrului dintre regalitate și sacerdoțiu.

Lăsând deoparte o posibilă matrice a perioadei străvechii Hiperboreea, înclin să cred că strălu-minarea s-a produs prin prezența lui Zalmoxis, fapt ce a făcut posibilă devenirea dezordinii dintru început spre ceea ce a fost o veritabilă „perioadă de aur" în perfecționarea spirituală a dacilor.

Este o perioadă pe care îndrăznesc să o socotesc anterioară celei în care, după unificarea izbutită de Burebista, religia ajunge să stea în bună simbioză cu justiția și politica.

Cred că despre perioada în care sacrul domina prin înglobarea politicii și a justiției s-ar cuveni să avem o cât de mică curiozitate de a ne apropia, fie și doar deductiv, de vreme ce din rapoartele arheologice nu se poate desprinde mai nimic.

Cu alte cuvinte, reforma pusă în seama lui Deceneu nu este decât o treaptă, o etapă din parcursul evoluției dacilor, etapă care ne dă sentimentul că pune în umbră ceea ce a fost dinainte sau că e suficientă în sensul cunoașterii pentru a explica fenomenul devenirii.

Ori tocmai acel început are „în buzunarul de la piept" cheia, decriptarea miracolului Zalmoxian și nu etapa școlii lui Deceneu, care constituie o altă față a desăvârșirii lucrării întru spirit, declanșată, cum spuneam, de miracolul Zalmoxian.

Recunosc, ideea unui Zalmoxis „scolit" la varii izvoare inițiatice, cum ar fi cel egiptean, nu mă tentează foarte tare. La o primă evaluare a ordinii din salba planetară oglindită în corespondența sanctuarelor de pe terasa a XI-a de la Sarmizegetusa, ne vom convinge că e cu totul alta decât ordinea planetelor acceptată și impusă în învățătura egipteană. „Ordinea planetelor, în incinta sacră de la Sarmizegetusa, luând sanctuarele dedicate divinităților, de la dreapta la stânga, este: Luna, Venus, Mercur, Soarele, Jupiter, Saturn și Marte. Această ordine (...) nu este copiată de la egipteni", la care ordinea era: Luna, Mercur, Venus, Soarele, Marte, Saturn. (Dan Oltean, *Burebista și Sarmizegetusa,* Ed. Seculum, 2007, p. 227)

Că putem accepta anumite influențe în geometria sacră, cum ar fi valoarea numărului de aur, este o altă problemă.

Cititorul va ține seamă de faptul că ceea ce avem astăzi la Sarmizegetusa stă, într-un important grad, sub influența „prefacerilor" impuse de cucerirea romană, ca și de „restaurațiile" supărătoare aduse de factori pe care preferăm să nu-i pomenim.

Grație nenumăratelor „intervenții", dar și a degradării elementelor arhitectonice și a semnelor în piatră, numărul de aur întâlnit, prin urmare știut și folosit de daci, astăzi nu poate fi pus în valoare cu acuratețe matematică decât la Sarmizegetusa.

Proporția perfectă, simbol al celestei armonii prezente pe pământ, dată de valoarea 1,618, a fost folosită în Egipt, Grecia, China, India, Japonia sau la Roma, mărturisind în domeniul constructiilor de la acea vreme unitatea în diversitate a elementului inițiatic, al primatului sacerdotal asupra aspectului militar.

Aceste elemente, ca și altele ce-și așteaptă „eliberarea" din somnul de veacuri al semnelor și simbolurilor lăsate nouă de preoții daci, ne confirmă întristătoarea puținătate a cunoștințelor pe care le deținem „azi", un azi cu statut evaziv față de încrâncenarea marelui Cronos, un azi pe care l-am vrea „ieri", pentru ca să lase locul altui „azi", mai bogat sub aspectul elementelor de noutate.

Întorcându-ne în protoistorie e ca și cum ne-am opri siderați, constatând cât de miraculos este faptul că putem încerca sentimentul primordialului, senzația că putem simți și asculta limbajul începuturilor, a acelor valori pe care Zalmoxis le-a plantat în țărâna acestei seminții.

(*Precuvânt* al autorului la carte)

Dialoguri esențiale

India, a treia mea patrie

Vasile ANDRU

– În India, Vasile Andru, ai avut intenția să mergi pe urmele lui Mircea Eliade?

– Nu, n-am avut. Am fost în India cu o bursă Sivananda, am avut un program de lucru, zi-lumină. N-am avut intenția să merg pe urmele lui Eliade! Dar, când mergi în India, întâlnești obligatoriu urmele lui Mircea Eliade, pentru că a lăsat urme adânci, și la propriu, dar mai ales în imaginarul românilor. Vrei, nu vrei, calci pe urmele sale. Urmele lui Eliade sunt mai apăsate în Nord, la Calcutta, la Rishikesh. Eu am bătătorit Sudul; am făcut două stagii de Vedanta-Yoga, în doi ani, în Sud, în Munții Sahiadri, lângă Trivandrum. Sunt atașat fierbinte de Sudul Indiei. L-am îndrăgit într-atât încât era să mă stabilesc definitiv acolo.

Firește, am călătorit și în Nord, și în Himalaya. Acolo am simțit urmele lui Eliade. Am simțit și urmele lui *Alecu Ghica*, ascet care o dobândit în India o anvergură de sfânt, a rămas în amintirea locului ca un sfânt, ceea ce nu s-a întâmplat cu Eliade... Am simțit și urmele aviatorului *Radu Beller,* cel care s-a prăbușit cu avionul lângă Varanasi (Benares), unde a și fost înmormântat; așadar, avem un mormânt românesc la Benares, asta înseamnă o legătură definitivă cu Bengalul. Am simțit și urmele discrete ale lui *Sergiu Al-George,* care, tot întâmplător, adică fără să-și propună să meargă pe urmele lui Eliade, a avut o întâlnire spontană, memorabilă, cu Maitreyi Devi.

– Ai făcut mai multe călătorii în India. Când a fost prima călătorie?

– Prima a fost după Revoluție, când s-au deschis granițele. Atunci am ieșit noi în lume, cu sete, reparând frustrări de jumătate de veac. Aveam 49 de ani. Am obținut bursa indiană, la fel ca Mircea Eliade: am aflat dintr-o publicație străină despre stagiile de Vedanta-Yoga, am *aplicat,* am fost admis. Erau cursuri pentru formare în filosofia Vedanta, la Neyyar Dam. Eram o serie de 144 de cursanți, din 22 de țări, eu eram singurul bursier și singurul din Estul Europei proaspăt eliberate. Un tânăr din Canada îmi zice: „Mă aflu aici datorită unui român: Mircea Eliade”. Întreb: „Cum așa?” Zice: „Am citit cartea lui Eliade despre Yoga și asta mi-a dat aripi spre India!” Iată o mărturie semnificativă. Un străin venea în India stârnit de Eliade.

– Înainte de a lua decizia plecării în India, ai cunoscut opera indianistului Mircea Eliade, iar memoriile și jurnalele sale, probabil, ți-au servit drept ghid spiritual?

– Nu tocmai. Citisem nuvelele sale și tratatul său despre Yoga. Cunoscusem practica Yoga, în cercul profesorului Mario Sorin Vasilescu. Dar jurnalele și memoriile lui Mircea Eliade nu le-am cunoscut, așa că n-au putut să-mi servească de „ghid spiritual”.

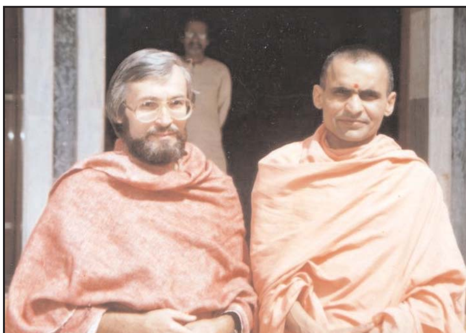
Eu m-am apropiat de India ca un practician. M-am ferit de erudiție, căci mare e ispita erudiției. Am învățat sanskrita cât să-mi pot lua examenele acolo (cu „foarte bine”, totuși), dar nu aspiram la erudiție, ci la practica sapienției. Eliade a mers pe calea erudiției. Avea o memorie vastă, făcută pentru erudiție. Știm că, după experiența sa tantrică cu focoasa Jenia, maestrul său i-a interzis să mai practice *yoga-dharana.* L-a avertizat că sunt mari riscuri și urmări primejdioase după excesele tantra; junelui Eliade îi și apăruse o cefalee, durere în vertex. Și n-a mai practicat. Ba chiar undeva i-a avertizat pe europeni asupra unor neadecvări la practici yoghine. S-a fript cu Jenia și sufla și-n iaurt, zicând că yoga nu-i pentru europeni! Așadar Eliade n-a fost un mentor, dar a fost o autoritate, un omniscient. Îi admir mintea vastă. O minte românească mare. O cuprindere religioasă mare. Cineva s-a speriat că eu l-aș fi propus pe Eliade pentru canonizare (alături de Eminescu...). Nu era o propunere, ci era o provocare, cu tâlcul ei.

– Ai plecat și tu, ca Eliade, „în căutarea absolutului” și te-ai întors „însetat de relativități” (așa cum declara Eliade către Arșavir Acterian, la întoarcerea din India)?

– A fost diferit. Eliade a plecat în India foarte tânăr, la 23 de ani. Dacă aș fi mers și eu la 23 de ani, se putea vorbi că merg să caut absolutul. Eu sunt născut nu departe de chilia lui Daniil Sihastrul și cred că aici întrezăream absolutul meu. În India, aveam 49 de ani când terminam primul stagiu. În alt an, după alt stagiu de Vedanta, o jună din Grecia mi-a zis înflăcărată: „Ananda (așa mă strigau acolo), eu rămân în India! Am găsit Calea, aici. Tu nu rămâi?” I-am răspuns: „Athina, eu am venit în India cu Calea găsită de-acasă!” Și juna m-a întrebat: „Atunci de ce-ai mai venit aici, dacă aveai Calea?” I-am răspuns: „Am venit aici ca la neamuri indo-europene, neamuri mintoase.”

– Ai ajuns la ashramul din Rishikesh, locul unde Eliade își căuta liniștea după ce Dasgupta l-a dat afară din casa lui, pentru că i-a sedus fata. Cum ți s-a părut acel loc?

– Magic. Fiecare zi a șederii la Rishikesh a fost un eveniment psihic. Totul era eveniment acolo: întâlnirile cu maeștrii, meditația la *sat'sanga,* Gangele... Simt pătimaș nevoia să mă întorc la Gange, „ca și cum soarele aici l-aș fi îngropat”, cum zicea un poet. Pe vremea lui Eliade, acolo era mai sălbatic, mai tăinuit. Acum, acolo este un adevărat oraș călugăresc, un conglomerat de așezări pentru practică; este un fel de Vatican al Indiei. Eliade a stat la o mănăstire de pe malul drept al Gangelui, la „Swarga ashram” (*swarga* înseamnă „cerul”, în sanskrită). Eu am stat pe malul drept al Gangelui, în ashramul Sivananda, numit „Divine Life Society”.

Vasile Andru, cu un maestru indian, la Rishikesh

Aproape zilnic vizitam Swarga Ashram. Și schitul „Lakshmi”, unde Eliade stătea de vorbă cu Sivananda. Pe Sri Sivananda eu nu l-am prins în viață, ci pe ucenicii acestuia, swami Vishnudevananda, swami Brahmananda, legende vii.

– Cu cine ai stat de vorbă? Își mai amintește cineva de el?

– Nimeni. Eliade este cunoscut numai la Universitate, la catedra de Istoria religiilor, ca… bibliografie! Dar în medii sapiențiale, yoghine, nu-i cunoscut deloc! Nici măcar la Rishikesh! În biblioteca ashramului Sivananda – nicio carte de Eliade. Le-am vorbit, au fost impresionați, mi-au cerut să le trimit cărți de Eliade. Cineva trebuie să întrețină vie memoria unui om mare, altfel este dat uitării. Nici Eliade nu s-a preocupat să-și mențină vreun contact acolo. Nu s-a mai întors niciodată în India. Am fost uimit de acest fapt. În ce mă privește, eu sufăr mult când trece ceva timp fără să revăd India. Sufăr ca un exilat. Și mereu pregătesc o nouă călătorie.

De ce Eliade n-o fi simțit nevoia s-o mai revadă? Poate fi același motiv pentru care Emil Cioran n-a vrut să-și revadă Rășinarii. L-am întrebat pe Emil Cioran, în 1991, de ce nu vizitează Sibiul, pe care l-a iubit atâta. Mi-a spus că Sibiul din mintea lui este atât de viu, încât crede că ar fi decepționat de revedere. Locurile natale din minte erau mai vii, mai strălucitoare decât toposul geografic... Cred că era o scuză, o metaforă, o acoperire a frustrării, o justificare a indeciziei. De ce Eliade n-a mai revenit în India? Nu voia s-o facă geloasă pe soția sa, Christinel?

Ziceam, Eliade este cunoscut doar de specialiștii în istoria religiilor, în lumea largă. De la New Delhi până în... New Zeeland. În episodica mea rezidență în New Zeeland, am mers la Universitatea „Victoria” din Wellington, căutam un post, și, la catedra de antropologie, am cunoscut un lector care studiase cu Eliade, la Chicago. Îl iubea pe Eliade. Și mi-a deschis multe uși, pentru că eram compatriotul lui Eliade. Ne-am simțit deodată „consăteni”, pentru că eram tutelați de Eliade. Și am simțit acolo, în Oceania, că planeta devine domestică pentru mine, când avem un Mircea Eliade!

– Singura persoană în viață care este legată de India lui Eliade este o soră a lui Maitreyi. Ai căutat s-o întâlnești, să vorbești cu ea?

– Despre sora lui Maitreyi, Chitrita Devi, am aflat prin prietenii mei Adelina Patrichi și Vlad Șovărel. Aceștia au vizitat-o pe Chitrita Devi, alintată Chabu. În romanul lui Eliade, Chabu moare la 11 ani. În realitate, tocmai dânsa a supraviețuit tuturor. Chitrita Devi este scriitoare, traducătoare, editoare. Ea vorbește cu obidă despre Eliade. Acesta a lăsat o amintire deprimantă în familia ei. Eliade, în roman, a păstrat numele reale ale prototipurilor, deși are multe pagini ficționale, fantazate. Chitrita Devi găsește scandalos acest lucru. (Și eu! Dacă faci roman de ficțiune, atunci schimbi numele reale! Iar dacă faci proză non-fictivă, atunci nu fabulezi pe marginea personajelor...)

Chitrita Devi crede că Eliade n-a mai revenit în India de rușine pentru dezastrul produs în familia Dasgupta.

În același timp, Chitrita e uimită de răceala cu care Eliade a primit-o pe Maitreyi Devi care, spre bătrânețe, după 4 decenii de la evenimentul tinereții, i-a făcut o vizită neașteptată la Chicago. Eliade a primit-o rece, sobru, profesoral; asta a decepționat-o încă o dată. Și Maitreyi a zis: „Am văzut un om cu luminile lăuntrice stinse! Un suflet mort.” Maitreyi a venit la Bucuresti, în decembrie 1973, iar Mircea Eliade s-a înfuriat când a auzit așa ceva. Sergiu Al-George îl împacă, într-o scrisoare inteligentă. La urmă, Maitreyi Devi a scris o carte excepțională: *Na hanya te,* adică *Aceasta nu moare.* Numele eroinei în acest roman, proiecție a autoarei, este Amrita (în sankrită, *amrita* înseamnă nemurire).

Am scrisorile lui Maitraye (așa grafiază dânsa) către Sergiu Al-George din perioada aceea, 1972-1973. Le-am tradus și publicat în *Viața Românească.* Sunt emoționante. Dar iată, astăzi, toate aceste personaje ale dramei sunt amintiri... Sau, cum zice un oriental: actori dintr-o piesă care ține nu mai mult decât un vis...

– S-a făcut și un film după acest roman?

– S-au făcut două filme, adică eu știu de două filme. Primul, *The Bengali Night* (*Noapte bengaleză*), făcut la Calcutta în 1988, chiar după moartea lui Eliade. Numele eroinei a fost schimbat, la cererea lui Maitreyi. În rolul lui Allan/Eliade a jucat John Hurt. Indienii au privit cu ostilitate acest film, l-au considerat ofensator și pornografic. În India, acest film a fost proiectat o singură dată, cu huiduieli... Altă ecranizare (nedeclarată) a romanului, foarte liberă și anapoda, a fost făcută la Bollywood, în 1999; titlul în hindi este *Hum dil de chuke sanam* (am auzit că a fost difuzat și la noi, cu titlul: *Din toată inima*).

– Am înțeles că intenționezi să ridici un schit ortodox în India, să fie un loc de meditație isihastă, într-o țară unde există deja o mare tradiție a căutării înțelepciunii prin meditație...

– Da, un schit *mirean.* Cu o dublă destinație: un spațiu pentru *retrageri spirituale,* dar și pentru *ateliere de creație,* să invit confrați scriitori români. Am pus la punct proiectul cu Mitropolitul indienilor ortodocși, Ghervaghese Mar Osthathios. Financiar, am promisiuni de la vlădica Nectarios al Dodecanezului. Voi găsi sprijin. Trebuie s-o fac repede, cât India mai este o țară realmente tolerantă, primitoare. Aș vrea ca schitul să fie un loc unde călătorii români să adăsteze, să aibă un adăpost, o laiță unde să pună capul, un pronaos, să simtă un *acasă.* Dar să fie și un loc unde să invit confrați la sesiuni literare sau ateliere de creație... Dacă nu voi reuși să-l finalizez, voi preda proiectul unui urmaș.

Se va găsi un urmaș *axios,* adică vrednic.

→

Știința, parte a culturii

Octav Onicescu, omul de știință total

Alexandru A. POPOVICI

Pentru Octav Onicescu, scopul științei, ca și al filosofiei, era cunoașterea integrală a lumii, dar știința este cunoaștere dinamică (și, de aceea, infinită), pe când filosofia este studiul structurilor deja constituite ale cunoașterii (deci finite), așadar, un fel de metateorie. Această idee n-a fost pentru el doar un deziderat abstract, ci o Stea Polară, care i-a călăuzit întreaga activitate, ducându-l la realizări cum puțini alții au avut în știința și cultura română, într-o viață lungă și activă până la sfârșit.

Octav Onicescu s-a născut la 20 august 1892, în Botoșani (de unde proveneau poetul M. Eminescu, compozitorul G. Enescu și istoricul N. Iorga). A urmat clasele primare la Școala „Marchian", iar din 1903 Liceul „A.T. Laurian", din același oraș. În liceu era pasionat de sport (oină, gimnastică, schi), literatură, teatru, muzică, matematică (colaborând cu probleme rezolvate la *Gazeta matematică*) și a învățat franceza și germana, citind Goethe, Turgheniev, Dostoievski, Spinoza, Nietzsche ș.a. (detalii preluate din *Memoriile* sale, apărute în două volume, în 1982-84).

În 1911 se înscrie la Universitatea din București, unde urmează simultan cursurile de la secția de matematică a Facultății de Științe (unde îi are ca profesori pe Gh. Țițeica, Tr. Lalescu, S. Sanielevici, D. Pompei și A. Davidoglu), cât și de la Facultatea de Litere și Filosofie (audiindu-i pe C. Rădulescu-Motru și P.P. Negulescu, dar și pe N. Iorga sau O. Densușianu). Este coleg la ambele facultăți și se împrietenește cu viitorul filosof Nae Ionescu, de care rămâne legat până la sfârșitul acestuia (continuându-i și unele idei în logică). În timpul studenției, obține bursa, iar mai târziu și Premiul Hillel (pentru rezolvarea unei probleme asupra funcțiilor eliptice). În 1913, își ia licența în matematici și este numit profesor de matematică la Liceul Militar de elită de la Mănăstirea Dealu (lângă Târgoviște). Aici îi are ca elevi și discipoli pe Gh. Zapan, E. Carafoli și N. Georgescu-Roegen, care vor deveni vestiți ca psiholog experimental, respectiv constructor de avioane și economist matematician. Studiază filosofia lui Platon, Aristotel, Augustin, Toma D'Aquino, Montaigne și Kant.

După război, se reîntoarce la Mănăstirea Dealu (unde va veni în 1920, ca profesor, și Nae Ionescu), iar în septembrie 1919 pleacă la Roma și, sub conducerea lui Tullio Levi-Civita, își susține, în iunie 1920, teza de doctorat *Sopra gli spazi ensteinieni a gruppi continui di trasformazioni* (nepublicată). Găsim aici începutul interesului pentru mecanica relativistă, ale cărei concepții va încerca să le înlocuiască, spre sfârșitul vieții. La seminariile lui F.P. Cantelli, ia contact cu conceptele probabiliste ale lui G. Castelnuovo și cu cele statistice ale lui C. Gini. La București, colaborează (alături de C. Rădulescu-Motru, Nae Ionescu și Șt. Nenițescu) la editarea revistei *Ideea europeană* și reia editarea revistei *Natura*. Din 1922, predă la Facultatea de Științe un curs de mecanică și teoria relativității, iar din 1924 începe primele cursuri din România de teoria probabilităților și de mecanică statistică, avându-i ca studenți pe Gh. Mihoc și N. Teodorescu. În 1931, este confirmat ca profesor la catedra de mecanică și teoria relativității a Facultății de Științe, iar din 1935 începe să publice, împreună cu Gh. Mihoc, lucrările care i-au făcut celebri, asupra lanțurilor aleatoare cu legături complete. În 1930, întemeiază (sub patronajului Institutului Național de Statistică) Școala de Statistică, transformată, din 1941, în Institutul de Statistică, Știință Actuarială și Calcul (desființat în 1947), la care este numit profesor și ai cărui specialiști au lucrat, sub conducerea sa, la prelucrarea datelor recensământului din 1930 și la organizarea recensământului general din 1941. A fondat în 1932 Institutul Românesc pentru Studierea Conjuncturii Economice (desființat în 1940) și a contribuit la înființarea Societății Române de Științe, al cărei secretar general și, apoi, președinte a devenit. În 1938 a fost numit profesor de algebră și ales membru corespondent al Academiei Române, din 1948 și până la pensionare a fost șef al catedrei de teoria probabilităților de la Facultatea de Matematică și Fizică a Universității din București, iar din 1949 șef al secției de teoria probabilităților, la Institutul de Matematică al Academiei Române. Totuși, în 1948, la reorganizarea Academiei Române de către regimul comunist, a fost exclus din ea (pe motive evident politice), fiind reales, ca membru plin, abia în 1965. A înființat și a condus, între 1955 și 1983, seminarul pentru aplicarea metodelor statistico-matematice în economie, de pe lângă Direcția Centrală de Statistică.

Onicescu nu putea renunța la unitatea organică a cunoașterii, expresie a experienței (atât individuale, cât și colective), o convingere pe care și-o crease prin apropierea de marii fizicieni-matematicieni și pe care și-o consolidase prin activitatea de statistician și organizator de excepție, cu un simț deosebit al interacțiunilor socio-științifice și umane. Acest simț a făcut posibilă și relația unică, de prietenie și colaborare, cu discipolii săi, dar s-a dovedit și o sursă de risc potențial, pentru creativitatea sa științifică și chiar pentru existența sa socială. Astfel, în prima aparte a vieții (din 1920 până în 1947), în care se situează maximul implicării sale sociale, a publicat 72 de lucrări (12 în colaborare), pe când din 1950 până în 1983 a publicat 150 de lucrări (24 în colaborare). În privința cărților, disproporția este și mai evidentă: 12 cărți din 1923 până în 1948, dintre care trei sunt de fapt broșuri de popularizare a vieților lui Galilei, Newton și Descartes (alte patru, în colaborare), iar din 1956 până în 1985, 18 cărți științifice de mare amploare (dintre care șapte în colaborare). Al treilea volum de memorii a rămas nescris, din cauza morții autorului, la 19 august 1983, în ajunul aniversării a 91 de ani. Așadar, o evoluție inversă decât cea obișnuită, mai ales pentru matematicieni.

Totuși, din situația dificilă în care a fost pus, la instalarea regimului comunist (datorită poziției sale sociale, a simpatiei pentru Italia și Germania, precum și, probabil, a relațiilor strânse pe care le avusese cu Nae Ionescu), a ieșit tot cu ajutorul prietenilor (în special, al lui Gh. Mihoc). Tăcerea forțată din 1948-50, ca și imposibilitatea activității sociale din anii următori, i-au dat răgazul unei meditații mai intense și mai continue, urmată de creația sa reformatoare din mecanică (începând din 1953), probabilități (din 1958) și statistică (din 1972). Dar poate că însăși sursa acestor prime activități să fi fost discuțiile, pe parcursul a trei ani, din seminarul de filosofie a științei (de orientare declarat raționalistă) pe care a găsit timp să-l înființeze în 1940, după instalarea dictaturii antonesciene. În urma unei prezentări a lui D. Barbilian la aceste seminarii (din care reieșea că, în teoria relativității restrânse, mișcările nu admit o ordonare arhimediană, precum în mecanica newtoniană, și care polemiza cu Gr.C. Moisil și descrierea prin lanțuri a cauzalității și timpului), Onicescu deducea valabilitatea acestei teorii doar pentru mișcările fotonilor și, implicit, necesitatea unei alte mecanici, pentru corpurile obișnuite.

Onicescu este, în România, unul dintre puținii cercetători ai științelor naturii care și-au descris pe larg și nefragmentar concepțiile filosofice, în *Principiile cunoașterii științifice* și *Reflecții despre știință* (1944), iar, mai târziu, în *Principes de logique et de philosophie mathématique* (1971) și *Pe drumurile vieții* (1981). Vom lua ca bază această descriere, dar o vom corobora și cu alte lucrări ale sale, mai concrete. O prezentare de ansamblu a creației sale științifice, însoțită de o bibliografie completă, a fost publicată de acad. M. Iosifescu, în *International Statistical Review,* 54 (1986), pp. 97-108.

Caracteristice pentru concepția lui Onicescu sunt considerarea teoriei probabilităților ca o știință a naturii, subordonarea logicii de către matematică (fără a cădea în capcana formalismului) și folosirea mecanicii ca „știință-pilot" (a cărei dezvoltare să servească drept ghid, nu normă absolută, celorlalte științe). Chiar matematica are de învățat din mecanică, în speță, geometria, de la mecanica cuantică. Toate însă trebuie să-și supună afirmațiile probei de foc a experienței, coerența și rigoarea logică nefiind suficiente pentru asigurarea adevărului științific. O știință este un limbaj, dar nu se reduce la el. Adevărul nu se reduce la corectitudinea limbajului, ci presupune adecvarea teoriei la realul vizat.

Cunoașterea științifică este îndreptată spre obiecte (reale sau teoretice) și spre relațiile lor, scopul ei principal fiind găsirea și predicția evoluției caracteristicilor adecvate ale acestora. Dacă milita pentru unitatea de scop a științelor și pentru necesitatea colaborării lor, Onicescu avea grijă să pună în evidență autonomia lor specifică, precum și pluralismul necesar al abordărilor. Socotea imposibilă matematizarea totală a științelor (o idee opusă pan-matematismului lui Moisil), ca și reductibilitatea matematicii la axiome sau logică.

Esența matematicii o constituie, în concepția sa, construcția obiectelor teoretice matematice și manevrarea lor prin raționamentul matematic, care cunoaște o varietate de forme, în afară de cele deductive și inductive. Demonstrația însăși este doar una dintre formele raționamentului. Menținând fermă unitatea obiectelor și raționamentelor în gândirea matematică (separate de Platon și Aristotel, primul scoțând în evidență obiectele-idei, iar al doilea raționamentele deductive), Onicescu socoate necesar, în fața asaltului formalist și logicist, să dezvolte în special o teorie a obiectelor matematice. Acestea sunt construcții libere, dar nu arbitrare (trebuind să fie coerente și mai ales necontradictorii), făcute prin analogie cu obiectele reale. Ele depășesc conceptele, care sunt analitice (adică reducându-se la definiții), pe când obiectele matematice sunt sintetice (dând naștere la noțiuni și probleme noi, neconținute în definiție). Astfel, triunghiul plan, pe lângă vârfurile și laturile care-l definesc, mai are și unghiuri (a căror sumă se impune ca problemă), delimitează o suprafață internă (cu o anumită arie) etc.

→

– *Crezi că teza lui Mircea Eliade potrivit căreia „sacrul este cel mai adesea camuflat în profan" rămâne actuală pentru vremurile de azi?*

– Desigur. Dar sacrul este la vedere pentru cei cu ochii deschiși și este camuflat pentru omul opac, grăbit, nevrozat de griji, drogat de funcții mari. Enunțul lui Eliade are rol de șocare, de propulsare spre o cale revelatorie. Practic, Eliade relansează o intuiție a lui Vasile cel Mare care, în secolul IV, scria în *Hexaemeron:* „Toată lumea văzută este școală și imagine a lumii nevăzute!" Acest aforism spune același lucru: sacrul este peste tot, „oprește-te și cunoaște" (citat dintr-un Psalm). Ziceam, este un enunț care poate prilejui un șoc revelator. Restul, depinde de noi.

– *Cu ce sentiment te întorci din călătoriile tale în India?*

– Cu sentimentul că am *a treia patrie* pe lume, pe lângă cele două (*România* și *Raiul*) pe care le aveam dinainte.

(A întrebat poetul Gabriel Stănescu, în 2006. *Retranscris* de pe bandă magnetică și *revăzut* de Vasile Andru, în 2016: la comemorarea a 30 de ani de la plecarea lui Mircea Eliade la cele veșnice.)

Știința, parte a culturii

Obiectele teoretice și în special cele matematice sunt de două tipuri: epistemologice (unice) și ontologice (realizări multiple ale obiectelor epistemologice, dar având în comun toate caracteristicile acestora). Diversele triunghiuri matematice ontologice se obțin din cel epistemologic, de exemplu, prin variația coordonatelor vârfurilor. Obiectele matematice nu sunt numai geometrice, ci și aritmetice (ca întregul natural), algebrice (ca grupul abstract sau categoria) sau fizice (ca punctul material sau chiar Universul). Un sistem, parțial sau total, de caracteristici ale obiectului formează o structură. Obiectele pot avea o structură simplă sau o structură compusă (din una sau mai multe structuri corelate); astfel, fluidele au o structură macroscopică, descrisă în termodinamica fenomenologică prin caracteristici de volum, presiune și temperatură ale ansamblului, pe când în termodinamica statistică au o structură microscopică, caracterizată prin poziții, viteze etc. ale particulelor.

În această concepție, paradoxurile se elimină singure din domeniul matematicii, întrucât duc la apariția unor obiecte matematice contradictorii, deci a unor pseudo-obiecte. Este totuși, credem, o rezolvare doar locală a problemei, rămânând în sarcina altor domenii ale cunoașterii (a logicii, conform concepției lui Anton Dumitriu) studiul cauzelor apariției paradoxurilor și eventuala lor predicție. Onicescu nu se raliază concepției intuiționiste, de eliminare a infinitului matematic, ci arată că acesta are, pe lângă un caracter negativ, de limitare, și unul afirmativ, de apartenență la o mulțime nelimitată (așa cum apare limita unui șir convergent).

Modelul matematic este o „construcție descriptivă necontradictorie, ale cărei trăsături caracteristice corespund celor ale obiectului [concret sau teoretic], conform unor reguli de corespondență convenabile înțelegerii noastre". La rândul ei, teoria „face inteligibil modelul și îl plasează în cadrul experienței de ansamblu, în unitatea ei rațională". Teoria este de ordin universal, deci (ne dăm seama), valabilă pentru un ansamblu de modele, așa cum teoria mecanică a lui Newton a explicat atât modelul lui Kepler al Sistemului Solar, cât și modelul lui Galilei al căderii corpurilor pe Pământ. Cunoașterea istoriei științelor este necesară cercetătorilor, pentru a sesiza bogăția de nuanțe ale conceptelor teoretice și a inspira direcțiile de cercetare. Însuși Onicescu a urmat această cale, din care au rezultat o serie de portrete pătrunzătoare, adunate în două cărți (*Oameni de știință,* 1975; *Pe drumurile vieții,* 1981).

În științele contemporane, subliniază Onicescu, modelele sunt expresia directă a unei teorii, iar în cazul modelelor din mecanica statistică există chiar două teorii explicative: una la nivel microscopic (mecanica), iar alta la nivel macroscopic (teoria probabilităților); din diferitele moduri de armonizare a acestor teorii rezultă varietatea de modele a mecanicii statistice. Modelul cel mai adecvat nu poate fi ales pe cale pur logică, ci doar experimentală. Un loc ciudat îl ocupă teoria generală a relativității, în care, afirmă Onicescu, „modelul vrea să exprime el însăși teoria", anomalie pe care se va simți chemat s-o remedieze.

În matematica pură, mai exact, în analiză, realizarea cea mai importantă a lui Onicescu este elaborarea conceptului de funcție olotopă, care generalizează, pentru spații multidimensionale, conceptul de funcție analitică de variabilă complexă (deci bidimensională). Matematica îi apare ca fiind mai bogată în structuri decât logica, întrucât o poate modela. În acest sens, laticile distributive și relativ complementate (în raport de care algebrele lui Boole sunt un caz particular) i se par a fi modelul matematic corespunzător pentru toate formele logice ale gândirii, exprimate în orice limbă cunoscută. (Totuși, cu câțiva ani mai înainte, în 1965, Gr.C. Moisil publicase o logică cu o structură de latice nedistributivă, pentru mecanica cuantică.)

Observând că, în principiu, toate propozițiile unei teorii științifice constituite sunt adevărate, Onicescu reușește să construiască pentru ele o logică cu o singură valoare – adevărul, de fapt două logici, corespunzând celor două tipuri de obiecte teoretice de care am amintit. Prima, trebuind să respecte integritatea (și multiplicitatea) existenței obiectelor ontologice, reține doar caracterul existențial, nu și cel epistemologic, al unei propoziții *P* oarecare (astfel încât (*P sau P*) nu e egal cu *P*). Vedem astfel necesitatea și posibilitatea realizării unei logici corespunzătoare unei anumite realități și care nu ascultă de logica clasică, dar nici nu este polivalentă, cum erau logicile de care se ocupa Moisil. Aici, necesitatea apare din faptul că reuniunea a două obiecte ontologice, identice din punct de vedere epistemologic, trebuie să păstreze existența lor independentă.

Tot din dorința apropierii de concret și a supunerii la experiență, credem că a apărut și „mecanica invariantivă", creată de Onicescu în încercarea de reformare a mecanicii newtoniene, în locul revoluționării relativiste einsteiniene. Subliniind că, în domeniul aplicațiilor tehnice uzuale, cea newtoniană își păstrează valabilitatea și că ea întâmpină dificultăți numai în explicația forței și când se depășesc anumite limite (viteze foarte mari, distanțe foarte mici sau foarte mari, sau fenomene la scara Universului), iar, pe de altă parte, interpretarea ecuației fundamentale a relativității generale se face tot în cadrul spațiului newtonian euclidian și al timpului unic, Onicescu va încerca păstrarea ultimelor două, dar renunțarea la forțe.

Reformulând principiul inerției ca o condiție de invarianță la mișcare a vectorului energie-impuls, el a reușit să obțină (pornind de la invariantul integral al lui H. Cartan): pentru mișcarea în absența câmpului gravitațional, rezultatele relativității restrânse (dependența energiei de masa de repaus și variația cu viteza a masei de mișcare), pentru mișcarea în câmp, o formă generalizată a ecuației lui Schrödinger din mecanica cuantică, iar pentru corpurile în interacțiune gravitațională, legea newtoniană a atracției universale, dar și deplasarea periheliului lui Mercur (explicate de Einstein prin relativitatea generală). Mai mult, a rezultat existența universală a unei forțe de repulsie elastică, al cărei efect este observabil doar la distanțe foarte mari (unde forța de atracție universală devine neglijabilă) și care explică (mai satisfăcător, mi se pare, decât prin explozia inițială) fenomenul de depărtare a galaxiilor. Această dualitate (atracție/respingere) a interacțiunii corpurilor ar explica echilibrul existenței lor la scară micro- și macroscopică (*Mecanica,* 1969; *Mecanica invariantivă și cosmologia,* în colaborare cu L. Sofonea, 1974).

Nu știu în ce măsură mecanica invariantivă ar putea-o înlocui pe cea einsteiniană, mai ales că Onicescu neglijează încercările, ulterioare celei a lui Einstein, de unificare a relativității generale cu mecanica cuantică, în România de către G. Vrănceanu (1937) și Andrei Popovici (1947), iar în alte țări de însuși W. Heisenberg (după ce o socotise mult timp imposibilă). Pe de altă parte, mecanica einsteiniană a ajuns deja o paradigmă acceptată a fizicii, greu de clintit. În tot cazul, mecanica invariantivă rămâne ca o extindere valabilă a mecanicii newtoniene, folosibilă ca atare. De altfel, mai târziu, însuși Onicescu a recunoscut mai deplin aportul teoriei relativității la precizarea legăturilor dintre om și univers, precum și la creșterea obiectivității științifice prin studiul invarianților, situând mecanica einsteiniană în raporturi de compatibilitate, nu de excludere, cu propria sa mecanică. Pe de altă parte, chiar și acum, fizica nu cunoaște decât patru forțe fundamentale, niciuna însă repulsivă la distanțe mari.

După cum arătam mai sus, Onicescu considera teoria probabilităților nu ca o ramură a matematicii pure, ci ca o știință a naturii, obiectul ei de studiu fiind procesele în care realizările cu previziuni incerte sunt reprezentate prin evenimente aleatoare, cărora li se pot atașa probabilități. Semnificația probabilității depinde de specificul experienței și al structurii sistemului în care apare. În prima parte a vieții, Onicescu a reușit (punând bazele școlii românești de teoria probabilităților) să studieze (împreună cu G. Mihoc) astfel de procese, generalizând lanțurile Markov (care reflectă dependența statistică a evenimentelor imediat succesive în timp) prin introducerea lanțurilor cu legături complete.

Mai târziu, Onicescu a relevat dificultățile la care duce actuala axiomatizare a teoriei probabilităților (datorată lui A.N. Kolmogorov). Fiind bazată pe teoria mulțimilor, în ea apar, alături de evenimente, niște „puncte" cu probabilitate nulă și fără interpretare fenomenologică directă, iar dacă se introduc variabilele aleatoare, acestea nu sunt unic determinate. Ca urmare, Onicescu a dat o nouă formulare axiomatică a teoriei probabilităților, prin care renunța la modelul ansamblist și care pleca direct de la structura de algebră booleană (sau chiar mai general, de latice relativ complementată) a sistemului de evenimente. Folosind funcțiile sumă în locul variabilelor aleatoare, el a reușit (împreună cu I. Cuculescu) să reconstruiască o mare parte din edificiul „clasic" al teoriei probabilităților (*Probability Theory on Boolean Algebras of Events,* 1976).

Pentru aplicarea statisticii în științele sociale, Onicescu a dezvoltat în 1931 (plecând de la ideile lui R. von Mises și ale mecanicii statistice) o *teorie a colectivelor,* ca obiecte sintetice cu două aspecte: pe de o parte, mulțimi de elemente relativ omogene în interacțiune, studiabile prin valori tipice (medii), pe de altă parte, obiecte unitare, indivizibile. Valorile tipice conduc la ideea existenței unui tip relativ stabil, corespunzător unei realități concrete. Evoluția apare atunci ca o schimbare structurală spre realizarea formei tipice, care este structura cea mai probabilă și mai stabilă. Întrucât evoluția apărea astfel predeterminată spre un scop unic, și-a nuanțat ulterior ideile, arătând în 1972 că posibilitatea unor căi de evoluție diferite s-ar explica prin eventuala existență a mai multor structuri stabile ale aceluiași colectiv și prin trecerea de la o direcție de evoluție la alta, printr-un salt, printr-o „ruptură" în devenirea colectivului. Trebuie totuși spus că, de obicei, o astfel de evoluție se aplică sistemelor închise și se face către o stare de omogenizare maximă, care înseamnă pentru Univers „moartea termică", iar pentru organism, moartea pe și simplu. Cum evoluția biologică și cea socială au loc spre structuri de complexitate și diferențiere mare, cercetători ca I. Prigogine au propus ca scop al evoluției stările de maximă improbabilitate, realizabile de către sistemele deschise.

Atras de abordarea informațională a acțiunii și comunicării umane, Onicescu a introdus (împreună cu S. Guiașu) ideea de automat aleator. Dacă Moisil studiase, cu ajutorul logicilor polivalente, fenomenele de hazard involuntar ale funcționării automatelor, noua idee reflecta existența unei structuri stohastice esențiale și, eventual, voite, a automatelor. Pe de altă parte, Onicescu a început în 1972 (împreună cu A. Ștefănescu) să lucreze la elaborarea unei statistici informaționale, în care faptul principal îl constituia înlocuirea entropiei lui Shannon cu energia informațională. Noul concept și-a dovedit avantajele în estimarea structurilor statistice și în studiul spațiilor funcțiilor de repartiție (prin coeficientul de corelație), dar, așa cum a recunoscut chiar autorul, a apărut, în alte situații, mai puțin potrivit decât entropia.

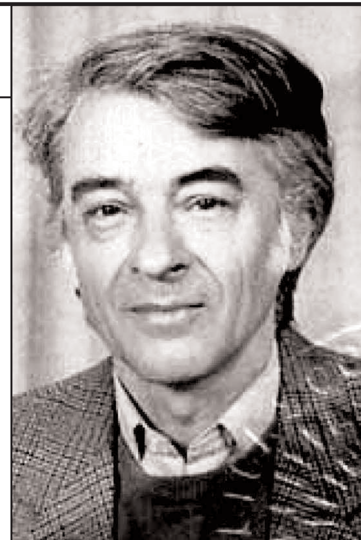
Ca o recunoaștere a realizărilor sale, Onicescu a devenit, în 1968, unul dintre fondatorii Centrului de Științe Mecanice din Udine (Italia), în 1976 a fost ales membru al Academiei de Științe din Torino, iar în 1982 membru de onoare al Institutului Internațional de Statistică.

În ultimii ani de viață, Onicescu a lucrat, împreună cu Mihai Botez, la conceperea unui model „demoeconomic" al unui sistem național, ale cărui principii au fost expuse în câteva lucrări, dintre care și *O economie a oamenilor.* Modelul, spre deosebire de cele elaborate de Clubul de la Roma, avea în centrul său omul și capacitățile sale creatoare. Sistemele erau considerate aici ca superobiecte ale științei, al căror comportament este legat de structuri. Cadrele modelului trebuiau să fie (în ordinea crescătoare a variabilității lor): natura, eco-sistemul, omul și societatea, statul și legislația, precum și celelalte state. Caracteristica principală a proceselor era conservarea materiei totale, dar însoțită de diminuarea valorilor (datorită degradărilor, așa cum arătase N. Georgescu-Roegen, în lucrările sale).

Prin acest ultim model, dorise poate să arate că matematica este capabilă să se apropie de concretul vieții, evoluției și culturii, așa cum el căutase, de-a lungul întregii sale activități, să mențină unitatea acelei culturi europene, născută în Renaștere, în care știința, filosofia și arta se îngemănau în operele creatorilor conduși de spiritul faustic goethean, fertilizat de nostalgia elenismului și a frumoasei Elena.

Acad. Vasile Tonoiu

Acad. Vasile Tonoiu s-a născut la 3 februarie 1941, în Corbeni, județul Argeș. Este membru corespondent al Academiei Române din 24 octombrie 1997 și membru titular din 21 iulie 2003.

Studii liceale la Curtea de Argeș și universitare (Facultatea de Filosofie) la București, unde în 1971 a obținut titlul de doctor în filosofie. A fost preparator (1962-1965), asistent (1965-1968), lector (1968-1989) și profesor (din 1990) la Universitatea din București, predând cursuri de filosofie generală, filosofia științei și metafilosofie. A desfășurat și desfășoară o susținută activitate științifică, cu precădere în domeniile filosofiei științei, ontologiei și hermeneuticii, tratate pe larg în peste 100 de lucrări și studii, între care: *Idoneismul, filosofie a deschiderii* (1972), în care a încercat, pentru prima oară în România, reconstituirea cvasimonografică și după o topică originală a unei orientări epistemologice modeme, inaugurată de filosoful elvețian F. Gonseth; *Dialectică și relativism* (1978), o încercare de elaborare a ideii de referențial ca mediator al celor mai variate puneri în situație ale omului; *Spiritul științific modern în viziunea lui G. Bachelard* (1974), în care a tratat teme de fenomenologie și psihanaliză ale spiritului științific modern, mai puțin familiare epistemologilor de formație logic-lingvistică; *Ontologii arhaice în actualitate* (1989), un dermers reflexiv-hermeneutic original de înscriere și valorizare a mentalității mitico-religioase în câmpul modernității științifice și filosofice; *Omul dialogal* (1995); *Dialog filosofic și filosofie a dialogului* (1997); *Șapte zile gânditoare* (2002); *Laudă icoanei* (2011); *Apropieri insolite* (2012); *Trei eseuri asupra marginalului* (2014) ș.a. Este autorul antologiilor: *Gaston Bachelard, Dialectica spiritului științific modern* (2 vol., 1986) și *F. Gonseth, Filosofia deschisă* (2 vol., 1995), precum și al traducerii mai multor lucrări, printre care: *Experiența microfizică și gândirea umană* de Ștefan Lupașcu (1992); *Eseuri de hermeneutică* de Paul Ricoeur (1993); *Dezvrăjirea lumii* de M. Gauchet (1993). Membru fondator al Asociației Internaționale de Filosofie „F. Gonseth” (Elveția, 1970). A fost distins cu Premiul „Vasile Conta” al Academiei Române (1972).

A scris și literatură: *Rotund cu falii* (poezie, 1995), *Reverii lucide și aporii ludice* (meditații și cugetări, 1998), *Măști și oglinzi* (proze filosofice, 2003), *O sută și una de povestiri trăznite* (2009), *Bucurii vindecate* (poezie, 2012) și altele.

(După Dorina N. Rusu, *Membrii Academiei Române, Dicționar 1866-2016,* Ed. Academiei Române, București, 2016, cu adăugiri de pe internet)

Filosofie, literatură, viață...

Petre POPA

Convorbirea noastră telefonică, purtată, spre finalul anului 2014, cu filosoful Vasile Tonoiu, profesor la Universitatea din București, a fost agreabilă și plină de surprize. Născut în localitatea argeșeană Corbeni (3 februarie 1941), s-a dedicat aprofundării sistemelor existențialiste, cu deosebire *filosofiei științei, ontologiei și hermeneuticii.* Apreciat pentru contribuția distinctă la dezvoltarea segmentelor enunțate mai sus, devine membru corespondent al Academiei Române (24 octombrie 1997), apoi, membru titular (21 iulie 2003). Se interferează, astfel, intelectualilor de excepție, originari din acest areal, primiți, folosindu-se motivații nuanțate, după 1990, în cea mai prestigioasă instituție culturală autohtonă, precum: Dan Barbilian/Ion Barbu (literatură și matematică), Ioan Dumitrache (inginerie), Marius Iosifescu (matematică), Dan Horia Mazilu (literatură), Gheorghe Păun (matematică și informatică), Eugen Proca (medicină), Ion Sălișteanu (arte plastice), Dan Simonescu (biblioteconomie), Vladimir Streinu/Nicolae Iordache (literatură).

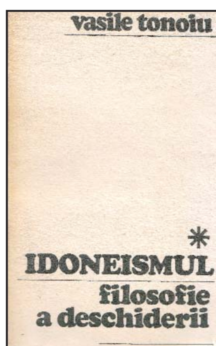
Personalitate dialogală, Vasile Tonoiu a binevoit să ne răspundă, în scris, la câteva provocări, enunțurile sale fiind datate duminică, 25 ianuarie 2015.

– Domnule academician Vasile Tonoiu, sunteți unul dintre universitarii prolifici ai României contemporane. Felicitările noastre sincere! Pentru început, vă rugăm să comentați chemarea gânditorului transatlantic, Charles Beard (1874– 1948), detașată, contextual, din istoria poporului american: „Fiecare intelectual trebuie să fie, în primul rând, un fiu al vremii sale!” Suprapuneți atare idee, selectiv, proiectelor, succeselor și eșecurilor dumneavoastră de până acum.

– A fi un *fiu al vremii tale* este, cum ai spune, forțând puțin, cu adevărat, *fiul mamei tale!* Acesta nu este un imperativ decât într-un sens foarte special: a te pune în serviciul necesităților și tendințelor majore ale epocii tale, pe care nu tu o alegi, și a nu te sustrage obligațiilor ce decurg de aici, cărora se cuvine să le răspunzi în felul și după puterile proprii. În alt sens, suntem cu toții, cum s-a spus, *îmbarcați, expuși* unor condiționări biologice, sociale și istorice, pe care le interiorizăm și le asumăm ca indivizi și ca persoane. Nu le putem nesocoti după bunul plac! Important este ce facem noi din și cu aceste *date* și cum anume *făcutul* nostru vine să-și verse fructul în noi condiționări pentru contemporanii noștri și, poate, pentru cei ce vor veni după noi. Prin aceasta, nu doar că noi suntem ai vremii noastre, dar și vremea noastră se determină și se îmbogățește prin faptul că îi aparținem în chip activ.

– Recent, la Curtea de Argeș, în timpul prezentării publice a volumului IV din Enciclopedia Argeșului și Muscelului *(S–Z+ anexe), am avut prilejul să evocăm, rezumativ, personalitatea dumneavoastră. Cultivați, frecvent, ancestralitatea locurilor natale? Oferiți cititorilor noștri, dacă se poate, arborele genealogiei tradiționale.*

– Interesul pentru arhaic și arhetipal se observă și în lucrările mele despre hermeneutica lui Mircea Eliade, privitoare la *homo religiosus*, și în cele despre *Poeticile* lui Gaston Bachelard. Cât despre originile *tribului* Tonoiu, nu am întreprins nimic special pentru a le reconstitui. Au făcut-o alți Tonoiu, ca de pildă, un văr din Ploiești, inginer chimist și pictor amator. Se pare că ne-am trage din crescători de oi și de vite de undeva de lângă Sibiu, care, cu câteva secole în urmă, s-au stabilit în zona Argeșului (Corbeni, satele Poenari, Berindești, Tulburea). Nu mi s-a dat să cunosc niciun Tonoiu care să nu-mi fie rudă mai apropiată sau mai depărtată.

– Cine v-a stimulat descifrarea primelor sensuri ale filosofiei, în anii adolescentini ai Liceului „Vlaicu Vodă” din Curtea de Argeș? Era, atunci, o garnitură profesorală cu demnitate în această școală? Sunteți bucuros că parcurgeați asemenea traiectorie a libertății de gândire? Ce variantă de rezervă se contura în cazul unei avarii?

– Am avut parte, la liceu, de profesori eminenți, precum Ion Rizescu (română) și Teodor Leca (fizică-chimie). Prin ei, grație lor, mi-au plăcut și disciplinele pe care le predau. Fiecare a rămas dezamăgit, oricum contrariat, aflând că am intrat la Filosofie, asimilată, pe atunci (1957), de către cei din generația lor, ca fiind o instituție de învățământ complet aservită ideologiei de partid oficiale. În parte, așa a și fost! Dar s-a făcut și carte! Cred că o oarecare deschidere a mea către filosofie a venit de la profesorul de psihologie, Tudose Dracu Moldoveanu. Dar, o înrâurire decisivă a avut *aura* de mister și de promisiuni ascunse, care înconjura, pentru urechea mea, cuvântul filosofie. Familia mea nu avea mijloace necesare întreținerii la facultate. Am fost norocos că media obținută la admitere îmi permitea să beneficiez de bursă. În caz de nereușită, nu aveam un plan de rezervă bine conturat. Ce-o da Dumnezeu, cum se zice cu o expresie ușor fatalistă.

– Fiul unui locuitor de la Corbeni, Argeș, localitate renumită din mai multe perspective, ajungea, în 1957, studentul Facultății de Filosofie a Universității „C.I. Parhon”, București. S-a dat examen de admitere? Ce stare interioară vă domina atunci?

– Grija mea esențială era să mă pregătesc bine la română, istorie și psihologie, ca să reușesc cu bursă. Concurența a fost mare pe locurile rămase pentru cei care nu aveau dosar foarte bun (părinți muncitori sau țărani colectiviști), cum era și cazul meu (12–13 pe un loc).

– Lecturând pagina care vă este consacrată în Dicționarul Academicienilor *(2003), am reținut traiectoria perfectă a cadrului didactic universitar, atașat locului de muncă: preparator (1962–1965), selectat, bineînțeles, dintre studenții cei mai merituoși; asistent (1965–1968); lector (1968–1989); profesor (1990). Putem remarca, din această dinamică, acordarea titlului profesoral în mod excepțional, fără prestarea conferinței? De-a lungul acestor etape, călătoriile și stagiile externe sunt relevante?*

– Până la evenimentele din 1989, am fost oprit la poziția de lector, în pofida cărților și studiilor publicate. Și atunci, ca o recompensă, imediat după Revoluție, am fost promovat profesor, fără a mai trece prin poziția *conferențiar.* Din câte știu, de un asemenea *salt* au mai avut parte lectorii Nicolae Manolescu și Mircea Martin (Litere) sau Lucian Boia (Istorie). În 1968, am participat la Congresul Internațional de Filosofie de la Viena (Austria), prezentând comunicarea intitulată *Deschiderea la experiență ca opțiune metodologică.* Cu acea ocazie, îl voi cunoaște pe matematicianul și filosoful elvețian Ferdinand Gonseth, bucuros acesta că un specialist din Est, deci de dincolo de *cortină,* se interesează de reflecțiile și studiile lui de filosofia științei și epistemologie. Am păstrat legătura prin scrisori și, în două rânduri, am luat parte la reuniuni internaționale de comunicări și dezbateri pe tema relației știință–credință, prezidată de prestigiosul gânditor elvețian, iar, altădată, la un colocviu de epistemologie, încheiat cu constituirea unei asociații internaționale, ce-i poartă numele, printre ai cărei membri fondatori am onoarea să mă număr.

→

Podul de reviste

Amprenta autenticităţii

Nicu CIOBANU

Fiecare lucrare, indiferent de proporţii, care îşi propune să valorifice aspectele şi dimenisunea creaţiei românilor din Banatul sârbesc este deosebit de importantă, valoroasă, pentru fiinţa comunităţii româneşti. În majoritatea cazurilor, ceea ce este şi firesc, noi înşine suntem singurii interesaţi de evoluţia noastră pe scara istoriei, mai cu seamă atunci când obiectivul cercetărilor sunt fenomenele literare, fapt care ne determină ca, în paralel, să apărem şi în postura de scriitori, critici literari, şi de istorici literari, eseişti, editori şi coordonatori de proiecte literare, reviste, instituţii etc. Însă, nu de puţine ori, tocmai această poziţie, uneori deloc confortabilă, asigură veracitatea celor scrise, scriitorii fiind şi martori oculari, implicaţi la modul cel mai direct în evoluţia fenomenului literar. Mai toate datele despre noi, accesibile la un mod mai relaxant, promovate în diferite contexte, ţin de istoria contemporană, ceea ce e nedrept faţă de perioada de până la anul 1945 (şi nu mă refer doar la compartimentul istoriei literare, al creaţiei literare scrise sau orale), nu pentru că până atunci nu s-ar fi întâmplat nimic, ci pentru că există prea puţine elemente consemnate, însă şi interesul pentru a le elucida lasă de dorit. Nu avem cercetători devotaţi acestei cauze.

Lucrarea de faţă, într-adevăr, aduce preţioase contribuţii nu doar la monografia revistei *Lumina* (deşi revista este în centrul investigaţiilor autorului), ci mai larg – la istoria noastră literară, fapt pentru care va trebui să o apreciem drept lucrare care se recomandă a fi consultată în cercetările fenomenului literar, artistic, cultural etc. Avantajul, dar şi ghinionul, autorului Ioan Baba constă în faptul că timp de câteva decenii a fost implicat în viaţa publică, culturală, literară, iar contactele directe cu mulţi dintre protagoniştii fenomenului literar (după cum vom observa din conţinutul lucrării) nu fac altceva decât să aducă acea notă de document, uneori cu o uşoară savoare nostalgică printre statisticile reci şi inevitabile, ireversibile, autenticitatea fiind o particularitate importantă în perceperea şi lămurirea unor perioade din trecutul nostru apropiat. De asemenea, din postura dublă, de autor al acestei lucrări şi redactor responsabil al revistei *Lumina,* Baba cunoaşte la modul direct labirinturile prin care s-au strecurat atâtea numere ale revistei spre a vedea lumina zilei; fiind implicat în derularea unor proiecte, aduce şi o nuanţă personală conţinutului şi care, evident, nu putea fi evitată. Iată că acea, astăzi tot mai rară, însuşire de scrib care consemnează realitatea până la cele mai mici detalii – iar Baba este participant la evenimentele care au conturat climatul nostru literar şi a consemnat cele petrecute – se dovedeşte a fi necesară în conceptul acestei publicaţii care îşi propune noi contribuţii la cunoaşterea spaţiului cultural, literar, în pofida faptului că distanţa de timp şi implicarea autorului sunt semnificative, momente care pot isca şi unele replici.

Cuprinsul lucrării ne înfăţişează acea revistă – *Lumina* – care s-a dorit a fi un bun catalizator al fenomenelor literare, culturale, identitare; multe dintre proiectele revistei ne arată faptul că s-a căutat afirmarea scrisului şi creaţiei autentice, însă în paralel a existat şi străduinţa de a nu rămâne la periferia unor momente şi evenimente relevante într-un context mai larg decât spaţiul identitar minoritar; se păstrează relaţia cu literatura şi scriitorii atât din România, cât şi din Serbia, o relaţie aparte fiind rezervată faţă de literatura şi scriitorii din Moldova. Trebuie să remarcăm, totuşi, existenţa unui concept vizibil, bine definit, nu doar al revistei în sine, ci şi de susţinere a unor acţiuni, prezenţe, manifestări, de pulsaţie spirituală, prin care revista s-a dorit a fi văzută, prin care revista comunică cu lumea şi încearcă să pună în valoare proiecte de o sensibilitate literară şi culturală aparte, prin care revista părăseşte spaţiul livresc, devenind şi acea modalitate care oferă posibilităţi alternative de a consemna realitatea literară şi creaţia în sine. Colocviile revistei *Lumina,* acum într-o altă lumină, ne indică preocupările, conceptele, căutările noastre timp de câteva decenii. Diversitatea tematică ne atrage atenţia şi asupra spaţiului intelectual românesc, asupra vitalităţii sau sterilităţii unor energii intelectuale, literare, Colocviile revistei *Lumina* fiind singurele colocvii, respectiv mini-reuniuni tematice, care şi-au dorit o rezonanţă în sfera publică. În ce măsură subiectele dezbătute au fost de actualitate, în ce măsură dezbaterile au avut un ecou asupra unui cerc mai extins, în ce măsură au reuşit să implice elitele culturale, rămâne la aprecierea altora, însă cu siguranţă că au mobilizat spaţiul intelectual românesc, tot mai restrâns.

Lumina în bună parte a reuşit să coaguleze vibraţiile creative, să cultive şi păstreze spiritul de edificare şi valorificare a literaturii, artei şi culturii în sensul larg al cuvântului, mai mult decât necesare unei colectivităţi care, însă, din păcate, nu a fost tentată şi nici pregătită să le îmbrăţişeze. Urmare a acestei stări de fapt sunt petele negre pe chipul identităţii noastre culturale.

În final, iată şi prin această lucrare, va trebui să înţelegem că realizările noastre de la jumătatea secolului XX şi până azi, care ne vor marca prin amprenta autenticităţii, se datorează unei instituţii, Casei de Presă şi Editură Libertatea, locul în care istoria noastră contemporană, promovată fără prejudecăţi, a obţinut o înfăţişare vizibilă, concretă, reală, iar publicaţiile Casei fiind acel focar care emana, într-o continuă efervescenţă, spiritul şi energiile multor generaţii, fiecare în parte imprimând filele de aur ale scrisului nostru, au contribuit la evoluţia comunităţii pe scara istoriei.

(Prefaţă la volumul Ioan Baba, *Lumina – Contribuţii monografic–bibliologice,* apărut la Editura Libertatea, Panciova, 2016, în română, sârbă şi engleză, şi reluată în *Lumina, Revistă de literatură, artă şi cultură transfrontalieră,* nr. 4-6, 2016.)

– Pentru documentarea cititorilor, la 30 de ani, eraţi deja doctor în filosofie (1971), iar, pentru 1972, Academia Română vă acorda Premiul Vasile Conta. Nu oricine s-a bucurat, la vârsta amintită, de asemenea onoruri! Domeniul abordat în teza doctorală se regăseşte şi în volumul premiat?

– Volumul premiat este o versiune prescurtată a tezei de doctorat, respectiv *Idoneismul, filosofie a deschiderii* (1971).

– Vă rugăm să motivaţi preocuparea dumneavoastră distinctă pentru difuzarea, în România, a idoneismului, metafilosofiei şi hermeneuticii. Erau, atunci când v-aţi angajat într-un atare proiect de anvergură, trasee tematice mai puţin aglomerate colegial? Ce incumbă, ca definiţie primordială, domeniile filosofice amintite mai sus?

– Preocuparea pentru a face cunoscut în România *idoneismul* are, cred, două motivaţii mai importante. Prima este una *tacit polemică* şi se opunea dogmatismului filosofiei marxiste oficiale. Cealaltă ţine de o anumită afinitate între *idoneism* şi înclinaţia aşa-zicând naturală a propriei mele gândiri. În plus, eu am ţinut ani la rând cursul de *Materialism dialectic,* cum se intitula, studenţilor de la Facultatea de Matematică, iar lecţiile mele, inspirate şi de *idoneism,* au fost bine primite şi datorită faptului că un domeniu privilegiat de *extracţie* şi de *aplicaţie* al acestei filosofii a fost matematica, cu care eu însumi am avut grijă să mă familiarizez. După Revoluţie, am avut normă întreagă la Facultatea de Filosofie. Mi s-a părut potrivit să aduc la studenţi o atitudine intelectuală cuvenită faţă de filosofie. Îmi servea, ca model, lucrarea lui Lucian Blaga intitulată *Despre conştiinţa filosofică.* În mod firesc, am adâncit această tematică de *metafilosofie,* care se regăseşte şi în scrierile mele mai noi. Lecturile sistematice din Mircea Eliade, Hans-Georg Gadamer şi Paul Ricoeur (din gânditorul francez am şi tradus *Eseuri de hermeneutică*) mi-au consolidat interesul anterior, dar oarecum sporadic, pentru *hermeneutica* filosofică.

– Lista volumelor de autor, precum şi traducerile divulgă, prioritar, apetenţa pentru şcoala franceză de filosofie? Câteva cuvinte despre gânditorii occidentali regăsiţi, frecvent, în preocupările dumneavoastră sunt binevenite. În perioada vechiului regim, nu aţi cochetat şi cu filosofia marxistă?

– Deşi Germania rămâne, împreună cu Grecia veche, ţara filosofiei prin seriosul şi adâncimea gândirii speculative, *am o apreciere specială pentru filosofia de expresie franceză,* care, atunci când nu este frivolă şi distructivă, îmbină, cu sintagmele gânditorului Blaise Pascal, spiritul de fineţe şi spiritul de geometrie. Nu este bine spus că aş fi *cochetat,* în vechiul regim, cu filosofia marxistă: eram ţinut, prin meserie, s-o predau. Dar m-am ferit, ajutat şi de un bun-simţ ţărănesc, s-o fac în detestabilul stil propagandistic. În rest, am scris câteva studii despre *Dialectica lui Marx* şi *Marx, teoretician al istoriei,* dar dintr-o perspectivă precumpănitor *epistemologică,* studii din care nu lipsesc şi anumite repere şi observaţii critice. O făceam nu ca *marxist,* în sens ideologic, ci ca *marxolog.*

– În condiţiile continentalizării şi globalizării, se poate vorbi de Piaţa Comună a Ştiinţelor? Despre această realitate perorează, după câte cunoaştem, Fernand Braudel (1902–1985), director al Scolii Practice de Înalte Studii din Paris, cercetător aplicat filosofiei istoriei. Vă atrage asemenea concluzie?

– Fără îndoială, fenomenul *europenizării* sau *globalizării* afectează inclusiv ştiinţa şi filosofia, în general cultura, deopotrivă ca *logistică, stil, birocraţie, diluare a paternităţii ideilor.*

– După 1995, aşa cum rezultă din crochiul biografic pentru acordarea distincţiilor Argeşului, la Muzeul Goleşti, apariţiile editoriale semnate Vasile Tonoiu sunt de excepţie! În ultimele două decenii, opera dumneavoastră s-a îmbogăţit cu şapte cărţi de filosofie dialogală, valoroase fiind şi tomurile probând creaţie literară. Toate sunt nou-nouţe, ori unele se pot încadra sintagmei portofoliu de sertar?

– Scrierile poetice şi, parţial, de eseistică, publicate după 1995, au fost *de sertar,* celelalte s-au redactat cu puţin înainte de publicare. Am noroc cu Editura Academiei, condusă de academicianul Dumitru Radu Popescu, atât de generoasă cu ofertele mele.

– Cuantumul aprecierilor ştiinţifice, didactice, obşteşti vă plasează printre figurile cele mai onorate din România: membru corespondent al Academiei (24 octombrie 1997), respectiv membru titular (21 iulie 2003). Argeşenii stimează verticalitatea, sinceritatea, tenacitatea dumneavoastră. Care a fost Discursul de recepţie la primirea laurilor academici?

– În general, *Discursul de recepţie* se ţine mult după primirea în Academie şi nu este obligatoriu. Se poate foarte bine şi fără!

(Reluare, cu mici omisiuni, din volumul *Petre Popa, Interviuri nonconformiste de pe patru continente,* ediţia electronică, Piteşti, 2015)

Diane de Poitiers, castelana de la Chenonceau

Paula ROMANESCU

Pentru veacul al XVI-lea din Franța, frumusețea avea un singur nume: Diane de Poitiers. Era „o frumusețe în așa măsură absolută și inalterabilă încât avea să arunce în umbră până și personalitatea celei ce fusese înzestrată cu ea", cum nota Marguerite Yourcenar, prima femeie membră a Academiei Franceze, prima femeie care a cucerit „imperiul" nemuritorilor muritori de sub cupola Institutului Franței, instituție creată în anul 1634 de atotputernicul cardinal Richelieu și unde nu fuseseră primiți decât mările lor bărbații (iluștri, desigur!).

La eseul *O, mon beau château!* va fi migălit Marguerite Yourcenar, cu știuta ei forță de analiză a esențialului și nuanțelor, mai bine de cinci ani, acolo, în Mount Desert Island din America, unde se retrăsese în anii din urmă ai existenței sale de muritoare.

Diane de Poitiers, ducesă de Valentinois, s-a născut în anul 1499 la castelul Annet al tatălui său Jean de Poitiers. După moda vremii (modă care, în timpul nostru grăbit foarte și nerăbdător, pare a fi depășită cu descumpănitoare dezinvoltură de fătuțe abia ajunse la pubertate), Diane de Poitiers a fost căsătorită din adolescență cu nobilul de Brézé (el major și ea minoră…) căruia, generoasă, i-a și dăruit la repezeală doi copii, ca mai apoi, pe la vârsta de 32 de ani, ea să se instaleze în regală văduvie abordând până la moarte (1566) negrul veșmintelor care-i scoteau atât de bine în evidență tenul ei de un alb marmorean. Legenda (o, gura lumii mereu inventivă de istorii!) amintește de o melodramatică aventură a fragilei căprioare (încă neidentificată pe atunci cu zeița vânătorii căreia avea să-i împrumute mai târziu chipul imortalizat în portrete de François Clouet – pictură, Jean Goujon – sculptură, între alții), cu înaltul rege François I (înalt și pentru că cei 2,04 metri ai făpturii sale reprezentau o înălțime apreciabilă chiar și pentru un rege), căruia ea i s-ar fi dăruit în schimbul anulării condamnării la moarte a nobilului ei tată prins cu oarece matrapazlâcuri financiare de care s-ar cutremura de indignare până și dragii noștri dregători într-ale politichiei dâmbovițene… Dar asta-i o simplă legendă! Diana frumoasa, cum avea s-o dovedească prin întreaga ei politică (ei, da, politică!) de mai târziu, nu prea avea aplecare spre dăruire și jertfă din pură generozitate sufletească, ci mai curând „o șiretenie de notar necinstit și hrăpăreț" (Yourcenar *dixit*). Dar din amintita legendă tot a rămas ceva: drama *Le roi s'amuse,* scrisă de cea mai autorizată voce a romantismului francez, Victor Hugo, pe care regele muzicii Giuseppe Verdi a nemurit-o în celebra operă *Rigoletto.*

Iată cum (a câta oară!), geniul omenesc transformă o bârfuliță oarecare, de cumetre suflecate pân' la brâu, neapărat despre o afacere de alcov primitor de fluturi noptateci, dar și despre niște rufe murdare în dezbatere publică, într-o bijuterie literar-muzicală care va fermeca generații de-a rândul.

Ceea ce nu constituie deloc o legendă este apartenența Dianei de Poitiers la marea nobilime a timpului, căsătoria ei în timpurie primăvară a vieții cu un tomnatic senior încărcat de titluri și bogății (cum stă bine întomnărilor…), probând-o pe de-a-ntregul. Că nobilul întomnat va fi aflat de la frunză cum trebuie să cadă, împlinind și respectând datul firii, iarăși nu ține de legendă.

Nici iubirea fără de țărmuri pe care ea avea să i-o inspire necoptului fiu al marelui François I, devenit la rându-i regele Henric al II-lea, nu ține de legendă, deși a devenit legendară! Acesta, însurat la vârsta de 14 ani cu măslinia italiencuță Catherine de Medicis, dăruită cu o proverbială artă a intrigilor și care avea să devină mamă a unei ciurde de odrasle regești (vreo zece la număr, dintre care trei s-au și cocoțat pe tronul Franței), cu rafinate gusturi pentru fast și risipă, lâncezea într-o existență în care iubirea nu-și aflase rând. Și-a fost balul acela în care ochii lui s-au oprit asupra preafrumoasei în negru Diane de Poitiers. El împlinise 17 ani, ea avea cu douăzeci mai mult. De atunci, nicio altă femeie n-a mai contat în inima lui. Diana îi era zeiță, femeie iubită până la divinizare, prietenă, sfătuitoare, măsură paradisului pe pământ. Că i-a adus ofrande ca unei zeițe adevărate, n-ar trebui să ne mire. Că a încărcat-o cu titluri de noblețe, că a făcut-o ducesă, de ce ne-am mira? Doar obiceiul a ajuns până în zilele noastre și pe la alte curți cu orătănii încoronate care își pierd capul (mai rar coroana, dar, la o adică, dau și cu aceasta de-a dura!) de dragul vreunei frumuseți uluitoare sau chiar atât de bine ascunsă privirii vulgului neștiutor de tainele frumosului încât reprezintă un mare semn de întrebare de nu chiar ecoul la exclamația inocenței din glasul de copil dintr-o altă poveste: „Regele e gol!"

Noi să stăm cu ochii minții pe Diana de Poitiers, mai cu seamă că regele ultraîndrăgostit avea să-i dăruiască și bijuteriile coroanei, care străluceau regește la gâtul, brațele și degetele frumoasei sale, pe când, purtate de brunețica lui consoartă regală, își pierdeau orice farmec. Să nu dăm însă prea mare atenție faptului că regele își vâra subțiraticele-i brațe până dincolo de coate în visteria regatului, spre a-i răsplăti neprețuitei lui iubite darul unui zâmbet, căldura unei priviri, căldura trupului ei ale cărei forme, ar spune cunoscătorii de azi obișnuiți cu podiumurile pe care evoluează niște împleticite prezentatoare de modă din regatul mereu schimbător al modelor însemnate cu frumusețe, reprezentau perfecțiunea însăși a trupului de femeie de când cu operația aceea efectuată de Întâiul Chirurg al universului în coasta lui Adam.

Dar Diana, iubindu-se pre sine cu nemăsură, avea în iubirea pentru alții – regele *y compris* – ceva din șiretenia unui avar pentru care scrupulele nu se întrezăreau nici prin cea mai infimă umbră de existență.

Comentatori ai straniei iubiri a lui Henric al II-lea pentru Diana s-au întrecut în a acredita ideea că era vorba aici de o adâncă iubire platonică pe care, chipurile, i-ar fi inspirat-o tinerelului (fie el și rege!) o femeie bine coaptă (fie ea și zeiță pământească!). Să fie oare singurul caz de pasiune platonică pentru care statul să trebuiască să plătească atât de mult? Platonice sau nu, pasiunile din capul celor mari care prind să raționeze cu inima devin cel mai adesea devastatoare pentru anonimii supuși care trebuie să le întrețină din chiar sărăcia lor arderea…

Bijuteriile coroanei nu erau decât cireașa de pe tortul dolofan al darurilor prin care regala favorită îi va fi dat de înțeles „sclavului" său că ar fi dispusă să-i accepte curtea (avansurile, adică, nu toate lighioanele împopoțonate care bântuiau pe la curtea regească).

Între daruri – Castelul Chenonceau de pe râul Cher, bijuterie arhitectonică, giuvaier în piatră creat de un meșter al cărui nume nu ni s-a păstrat. (Istoria nu se ocupă de oameni simpli...) Rând pe rând, castelul, construit la comanda unei femei – Catherine Bohier, soția unui bancher care, întâmplător, era și trezorierul general al războiului prin care regatul Franței își anima lupta împotriva plictiselii – a aparținut de-a lungul timpului la șase regine, cam toate văduve, fiind rând pe rând și totodată castel al iubirii, al mașinațiunilor financiare, al geloziilor, al însingurării, al doliului, al intrigilor, al balurilor fastuoase.

Bancherul Thomas Bohier, magistru al conturilor regatului, a plecat cu oastea prin 1521, însoțind trupele regelui său în Italia. Interesul lui era să aducă din țara Renașterii mobile și tapiserii care să dea strălucire interioarelor castelului lăsat în grija inimoasei sale consoarte spre a fi definitivat.

Încă o dată socoteala de acasă și târgul nu s-au potrivit. De unde să bănuiască bancherul dus după căpătuială de lux că plata avea să fie chiar viața lui?!

Castelul, început în 1515 (anul urcării pe tron a lui François I), avea să fie terminat în 1524.

Prima văduvă care a locuit aici – Catherine Bohier. Singura ei menire pe pământ a fost, se pare, chiar construirea frumosului castel pe sub care curg de veacuri apele Cherului, peste care lunecă de veacuri apele timpului. După doi ani de văduvie, Catherine Bohier s-a mutat sub iarbă.

A urmat un lung șir de procese generate de scandaluri financiare peste care se profila umbra spânzurătorii, iar gâtul cerut era cel al lui Antoine Bohier, fiul Catherinei și al lui Thomas sau, în loc de, castelul… Pe atunci scandalurile financare se mai reglau și cu funia dacă interesele coroanei o cereau. Iar „interesul" încoronatului era ca frumosul castel să ajungă în posesia Dianei de Poitiers, mare amatoare de partide de vânătoare și de îmbăiat în apa rece a râului întru întreținerea tinereții epidermei sale invidiabile de adevărată zeiță a pădurii cu necuvântătoare, amazoană semeață care se întrecea cu regele (cine altul și-ar fi permis s-o facă?) la călărie... Astfel, castelul a intrat în posesia coroanei și de acolo, ghici ciupercă… Numai că Diane n-a vrut ca mâine-poimâine, cine știe din ce pricini rămasă fără protecția regelui, să fie obligată să restituie darul primit și, ca orice notar care se respectă, a manevrat astfel lucrurile ca mai întâi castelul să-i fie „retrocedat" fictiv proprietarului de drept (retrocedare care ar fi umplut de invidie tagma notarilor și-ai lor clienți din originala noastră democrație post-decembristă, post-comunistă, post-posturi negre dintr-un lung festin cu răbdări prăjite), după care să fie cumpărat de ea cu bani „împrumutați" din și asa prea devastata vistierie a regatului. S-ar crede că nu castelul o interesa în primul rând pe favorită, cât mai ales apele răcoroase ale Cherului ca întreținătoare de frumusețe și vigoare fizică a trupului ei de care se îngrijea cu o fierbinte devoțiune. Regina își începuse maratonul nașterilor, iar trupul ei nu prea mai avea timp să capete tipare de top-model. În privința „datoriei" conjugale, Henric al II-lea se achita cu promptitudine de corvoadă cam la un an odată. Cât despre băile Dianei în apa Cherului, ce-ar fi de spus de nu: „Atenție frumoaselor, dacă vreți să rămâneți proaspete, treceți la îmbăiere zilnică în apă rece, călărie (pe cai mari, firește!), vânătoare (de ce pică, pretextul îl găsiți voi...) cu gloanțe oarbe de strălucirea arginților unui mistreț cu colți de diamant, posesor al mai multor domenii pentru toate vânătorile posibile!"

După ce a fost perfectată „cumpărarea" castelului Chenonceau în numele Dianei, a urmat instalarea monogramei formate din inițialele numelor celor doi îndrăgostiți, un H încadrat de un D în oglindă. (Chipurile prima buclă ar fi trebuit să fie un C, de la Catherina – regină florentină oacheșă și mamă eroină. Dar prietenii știau că nu-i deloc așa, ba o mai știa și Catherine… cum că literele acelea buclucașe în formă de semilună erau simbolul zeiței vânătorese Diana.) Celebra monogramă avea să fie postată și la Fontainebleau, și la Luvru, și pe la alte castele prin care va fi trecut „ea". Dar regele nu avea de dat socoteală nimănui.

Altă „socoteală" pe care a reglat-o Diana cu arginții coroanei a fost renovarea castelului Annet, pragul ei de lume, transformat într-o reședință de poveste. Între timp, regele mai punea de-o bătălie care să-i aducă alte bogății, mai încheia câte un tratat (de pace, cât să aibă luptele farmec), în urma căruia se ducea glonț la cuibușorul de nebunii de la Chenonceau. „Prietenă" de nădejde a reginei, Diane o invita pe aceasta, cu ciurda ei de prințișori rătăciți printre cuvântătoare, la castelul „ei" în chip de stăpână absolută, umilind-o prin fastul etalat.

→

Cherchez la femme

Și a fost anul 1559. Regele tocmai semnase tratatul de la Coteau-Cambrésis prin care se consfințea supremația Habsburgilor în Europa. Filip al II-lea al Spaniei câștiga ducatul de Milano, Montférat, Corsica, Piemontul și alte puncte fortificate din N-E francez, dar, văduv după Maria Tudor, tocmai punea de o căsătorie cu tânăra Elisabeta de Franța. N-aș fi amintit de acest eveniment nesemnificativ dacă tocmai pentru a da și mai mare strălucire festivităților de nuntire nu s-ar fi organizat un turnir rămas de pomină, al cărui fast ar fi trebuit să reînvie legendarul Ev Mediu. Ar trebui să ne imaginăm splendoarea veșmintelor purtate de nobilii acelui timp, de femeile încărcate de bijuterii și mătăsuri, de armurile strălucitoare și harnașamentul cabalinelor al căror mers reinventa baletul și, deopotrivă, încleștarea luptei, de duelurile de paradă – singurele „bătălii" pentru care nobilii se pregăteau cu sârg, iar, între aceștia și înaintea tuturor, regele era dintre „cursanții" cei mai silitori de nu chiar cel mai… Călăreț excelent (că doar trebuia să țină trapul lângă Diana în partidele de vânătoare, nu?), mânuitor destoinic de prepeleac cu care să arunce de pe cal adversarul, tânăr, sănătos, netemător, convins că moartea este o chestiune care-i privește doar pe alții, Henric și-a anunțat participarea la turnir. Ce cinste pe aleșii care aveau să-i servească de popice!... În asistență, Diane, și regina, și curtea toată de frumoase. Potrivit uzanței, regele închină sperata victorie unei femei. Cine să fie, cine să fie? Ați ghicit: el trece prin fața reginei ignorând-o și se înclină în fața Dianei. Pe 29 iunie 1559, el iese învingător (sau este lăsat să învingă). A doua zi, pe 30 iunie, urma să-l înfrunte pe contele Montgomery, căpitanul gărzii sale scoțiene. Turnirul începe, combatanții se izbesc cu forță. O așchie a lăncii frânte a lui Montgomery se înfige în ochiul regelui trecând prin fanta măștii de aur care-i proteja fața. Catherine a înlemnit de groază. Prin mintea ei puțină dar ascuțită i-a trecut ca un fulger rece prevestirea acelui medic provensal, Nostradamus, evreul botezat Michel de Notre Dame, „despre moartea unui leu cu ochii crăpați, într-o cușcă de aur". Ea, care se înconjura mereu de tot felul de cititori în stele sau în semne de neînțeles pentru cei ce nu știu nimic despre nevăzutele taine, își va fi amintit și că i s-a prezis de o ghicitoare mai măslinie decât ea „că regele va muri într-un duel", prevestire pe care n-a luat-o în seamă din simplul motiv că regii nu se duelau între ei pe viață și pe moarte (că doar aveau destui supuși care s-o facă în locul lor), iar ca să se măsoare în luptă cu vreun curtean oarecare, nici nu putea fi vorba.

Cu aceeași iuțeală cu care și-a amintit acum de sumbrele prevestiri ale lui Nostradamus, regina și-a amintit urgent să-i ordone Dianei să-i restituie pe loc bijuteriile coroanei și castelul Chenonceau. Între timp, regele agoniza. Avea să mai trăiască doar câteva ceasuri. Diane spera că el va supraviețui. I-a răspuns disprețuitor reginei că ea nu primește ordine decât de la regele „ei". După ce regele a trebuit să asculte de un ordin de foarte sus, care nu se discută, Diane a restituit bijuteriile, dar pentru castel a scos actele care-o desemnau proprietară de drept… Se înfruntau de acum două femei redutabile. Curtenii aciuați pe lângă regină îi sugerau acesteia cu seriozitate deplină să pună să i se taie nasul (la propriu!) obrăznicăturii care-l ținuse pe rege sub papuc. Catherine a hotărât să procedeze la o altă scurtare a nasului celei ce și-l băgase timp de peste douăzeci de ani în chiar viața ei de femeie, sfidând-o. A somat-o pe amintita purtătoare de nas să dea înapoi tot ce primise sub o formă sau alta din visteria regatului, în primul rând, castelul Chenonceau. Flerul de „notar șiret și rapace" al Dianei se dovedește infailibil. Potrivit actelor de vânzare-cumpărare, ea obținuse castelul nu din proprietatea coroanei, ci de la persoană particulară. Cât privește banii pe care-i va fi oferit regele, afacerea fusese reglată prin plata în natură cu farmecele ei neprețuite. Ca să-și dovedească generozitatea, ea a catadixit să-i lase reginei castelul Chambord, acea splendidă „casă de vânătoare" cu turnurile avântate spre cer, ca niște tulnice din zări familiare nouă, prin care vântul își îngână tânguirea cu respirarea animalelor hăituite în marile vânători regale (mai nou și prezidențiale) din vremi cu oameni-fiare care numai în veacul al XX-lea au pus de două conflagrații mondiale spre a „saluta" mileniul al III-lea cu alte forme ale bezmeticiei.

Ajunsă la vârsta înțelepciunii (dacă frumoasele pot deveni și înțelepte odată cu numărul anilor), aproape septuagenară, retrasă la castelul ei de la Annet, Diane continua să-i farmece pe cei care aveau privilegiul să-i admire goliciunea expusă de data aceasta cu imperială inocență prin arta unor mari maeștri ai picturii și sculpturii.

La Chenonceau se instalase văduva lui Henric al II-lea, Catherine de Medicis, risipindu-se și risipind avutul coroanei în baluri și serbări la care fardatul și machiatul său fiu, Henric al III-lea, apărea în straie de bacantă, urmat de suita lui de tineri favoriți, destrăbălați cu toții, frumoși cu toții, toți… șăgalnici și berbanți. Cât despre ștearsa lui soție, Louise de Lorena, care nu i-a reproșat niciodată nimic, mulțumindu-se să înalțe rugi pe la icoane, ar fi de spus că este singura „ocupantă" prezentă cu trupul neînsuflețit între sarcofagele goale (golite) de la necropola regală din Saint-Denis de când cu proclamarea „cetățeniei" aceleia din 1789 botezată în sânge și înscriind cu tăișul ghilotinei frumoasa minciună „Liberté, Egalité, Fraternité!" Cum de-a ajuns Louise de Lorena acolo? Foarte simplu. Trupul ei odihnea ignorat într-o bisericuță oarecare și, după ce Napoleon I s-a… retras la Sfânta Elena, Ludovicul revenit pe tronul Franței, ultimul Burbon („ce oameni și ăștia care n-au știut să numere decât până la XVIII!", zice Prévert cu țigara în colțul gurii numărând într-un poem al său Ludovicii…), s-a gândit să caute oase regești și să le aducă la catedrala regeasca de la Saint Denis. Au găsit-o pe regina consoartă a lui Henric al III-lea, fiul pomădat și gay convins al Catherinei de Medicis, au deshumat-o și au dus-o cu pios alai în locul pustiit de osemintele multor generații de regi și regișori, regine și prințesite.

Pe lespedea mormântului dintâi al Luisei (cea de a patra văduvă care va fi locuit la Chenonceau) ea ceruse să se scrie „Mihi sed in sepulcro" (*Al meu, dar în mormânt*), sperând sărmana că dacă n-a avut parte de Henric al ei în viață, moartea i-l va aduce alături pe vecie. N-a fost să fie!

Prin anul 1589, o altă metresă regală celebră prin frumusețe, Gabrielle D'Estrée, purtătoare a bijuteriilor coroanei oferite ei de Henric al IV-lea, râvnea să primească Chenonceau-ul din care Louise de Loraine nu plecase încă. Fertilă foarte, Gabrielle tocmai se grăbea să-i dea regelui un al treilea bastard, iar castelul de pe Cher i se părea a fi un dar meritat. Ceea ce nu știa frumoasa D'Estrée (cine o știe cu adevărat?) era că moartea o aștepta chiar la termenul anunțatei nașteri…

Bastardul regal al Gabrielei D'Estrée – César de Vendome, stăpânește o vreme castelul, mai apoi acesta revine nepotului său, desfrânatul Philippe de Vendome, „cel mai josnic dintre prinți", care, cu o șleahtă de derbedei nobiliari, avea să transforme castelul în casă deocheată în care felinarul roșu nu era niciodată stins.

Băutoarea de cursă lungă „D-ra" de Condé, devine Mme Vendome, iar când a rămas pe uscat, s-a văzut nevoită să vândă castelul pe o butelcuță… unui oarecare Claude Dupin, strângător de biruri.

Și astfel, burghezia cu sacul ei de bani începea să dea cu tifla nobilimii sărăntoace…

Doamna Dupin, fiică naturală a lui Samuel Bernard (un Rotschild al vremii lui), l-a avut printre protejații ei pe un… oarecare Jean-Jacques Rousseau, care, la rândul lui, i-a asigurat un loc invidiabil în literatura franceză sub chipul Juliei – *La Nouvelle Héloise.*

Și timpul și-a urmat curgerea. Pe la mijlocul veacului al XIX-lea, doamna Aurore Dupin, alias George Sand, venea adesea în vizită pe la verii săi de la Chenonceau, însoțită de fiul ei Maurice, ori de Chopin în vremi mai fericite, ori de Flaubert, bunul ei prieten, ori de Maxime du Camp, ori de cine mai știe câți alți fericiți că ea le acorda atenție.

Astăzi trec pe acolo valuri-valuri de însetați „du nouveau", căutători de locuri în care cred ei că fericirea stă gata să-i aștepte. Sunt turiștii, cei niciodată mulțumiți cu locul de sub soare în care s-au fost ivit, cei hrăniți cu hărți și stampe (mai ieri), cei care astăzi își aleg itinerarul butonând *ordinatorul* – noul zeu al informaticii.

Au rămas aceleași doar valurile Cher-ului în care își lua baia zilnică marmoreeana Diane de Poitiers, stăpână absolută pe inima regelui Henric al II-lea, cel cu mult mai tânăr decât copiii ei, cel pentru care ea a însemnat Iubirea. Apele Cher-ului, mai vechi și mai noi decât toate frumoasele trecânde, spală de veacuri toată zgura pe care istoria o lasă în urma ei.

Pietrele cu emblemele Dianei de Poitiers de la Chenonceau spun tăcând de o frumusețe „în așa măsură de perfectă și inalterabilă" încât, iată, și acum…

Lacrima Anei

Eugenia Bulat este subiectul unui amplu interviu pe care i l-a luat Raia Rogac, apărut în numerele din iulie, august și septembrie 2016 ale revistei. Reproducem însă aici scurta prezentare de pe „manșeta" volumului bilingv, romăno-italian (versiune italiană de Geo Vasile), *În debara. Al doilea jurnal al unui evadat din Est* (*Nello sgabuzzino. Il secondo diario di una latitante dell'Est*), din care sunt reluate versurile alăturate, volum apărut la Ed. Gunivas, Chișinău, în 2010.

Poetă și jurnalistă. Membru al Uniunii Scriitorilor din România și Republica Moldova.

S-a născut la 19 septembrie 1956 în comuna Sadova, regiunea Ungheni, în provincia română Basarabia (rămasă sub dominație rusă în urma celui de Al Doilea Război Mondial), actualmente Republica Moldova. Și-a urmat studiile la Universitatea de Stat și la Universitatea Pedagogică din Chișinău.

A fost primul primar ales în mod democratic în comuna sa de baștină după anul despărțitor de ape 1989. A lucrat ca profesoară, jurnalistă și editoare. Este director fondator/director onorific al Revistei *Clipa* (Premiul de Stat pentru Literatură pentru Tineret, Chișinău, 2009). În 2010 primește Ordinul Republicii Moldova pentru contribuția sa la Renașterea Națională din Basarabia.

Te vei retrage-n dulapul tău, în sfârșit,
ca să cazi în poeme,
ochii tăi sprijini-vor un geam ce privește opac înspre în zid.
Una vei fi cu-acest zid sufocant, vei fi una cu Ana,
balada ce-n tine o porți o citești azi în ochii a mii de femei!

...Acasă la noi mănăstirile veșnic se surpă.
Și iarăși Manole pe Ana în zid o aburcă,
cum basmul spunea, ți-amintești?...
de-cea-mănăstire,-loc-de-pomenire,
care-se-nălța-și-se-tot-surpa...

(Urmează fragmente din *Balada Meșterului Manole* – n.red.)

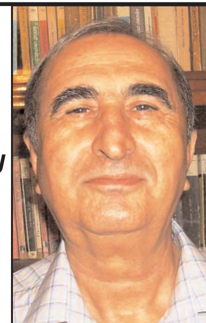
Auzit-a-ți-auzit,
frate, soră, mamă, tată,
și tu, pruncă, dragă fată,
auzit-ai tu vreo dată,
de când zidu-n Est se surpă,
și tot cade parcă urcă,
de când zidu-n Est se frânge,
iară Ana-n zid tot plânge,
și acasă și-n străini,
lăsând pruncii de la sân,
să le dea un alt destin,
auzit-a-ți auzit
să se-arunce de pe-un zid
de durere, de necaz,
vreun Manole de prin azi,
ori să-și pună țeava-n tâmplă
că nu-i bine ce se-ntâmplă?...

Că nu-i bine ce se-ntâmplă...
Că-nu-i-bine-ce-se-ntâmplă...

Cărți și autori

Zamolxe, de Lucian Blaga, izvorul cel dintâi ai credinței noastre

Marian MIHĂESCU

Teatrul lui Blaga s-a născut din poezie, tot așa cum teatrul antic grecesc s-a născut din ditirambii poetici de la serbările dionisiace. Iar mai apoi filosofia sa, filosofie a culturii asimilând teze din Frobenius și Spengler, învăluie conceptele fundamentale în imagini metaforice: *spațiu mioritic, orizontul misterului, cunoaștere luciferică, cunoaștere paradisiacă, Marele Anonim* etc.

Cronologic, după *Poemele luminii* (1919) și *Pașii Profetului* (1921), care se înscriu, potrivit înseși viziunii poetului, în *noul stil*, în fond, în concepția estetică a expresionismului manifestată în Europa imediat după război, mai ales în poezie, teatru și artele plastice, Blaga simte nevoia să-și obiectiveze eul liric. Vom observa chiar cum unele dintre ultimele poeme din *Pașii Profetului* (*Versuri scrise pe frunze uscate de vie; Moartea lui Pan; Pustnicul*) iau forma incipientă a unor scurte poeme dramatice, împrumutând procedeul măștilor lirice pentru a exprima diverse ipostaze ale eului: *Psalmistul, Anacreon, Misticul; Pan, Păianjenul; Lucifer, Spiritul Pământului, Veșnicul nevăzut, Teologul* etc.

Așadar, gândul abordării teatrului se materializează chiar din acești ani. Spre sfârșitul anului 1921 apare în revista *Gândirea* piesa *Zamolxe,* subintitulată *mister păgân,* iar în anul viitor este publicată la Editura Institutului de arte grafice „Ardealul”, prilej cu care i se acordă Premiul Universității din Cluj. Deja obișnuiți cu versul alb și liber, cititorii simt în noul text același efect poetic, susținut de frumusețea metaforelor și de cadența interioară a frazelor, încât piesa apare ca un poem dramatic mai amplu, cu monologuri lirice care depășesc uneori prin forța sugestiei și conotațiile mitice micile bijuterii din *Poemele luminii,* sau preluând și amplificând ipostaze arhetipale din *Pașii Profetului.*

Zamolxe este prima piesă dintr-un amplu program dramatic, continuând cu *Tulburarea apelor* (1923), *Meșterul Manole* (1927), *Cruciada copiilor* (1930), *Avram Iancu* (1934) și *Arca lui Noe* (1944). Este drama care ilustrează în contextul culturii universale procesul nașterii unui zeu, iar în contextul culturii noastre naționale *izvorul cel dintâi al credinței,* bază aperceptivă, stimulatoare a credinței creștine. Dan Oltean, în monumentala sa carte *Religia dacilor,* bazându-se pe teze deja consemnate încă de la istoricul antic Celsus din sec. III-IV d.Hr. și preluate de Vasile Pârvan, Mircea Eliade, Vintilă Horia ș.a., subliniază asemănarea spirituală dintre Zalmoxe și Iisus, primul trăind poate cu peste 1000 de ani înainte de era creștină, cele mai importante trăsături comune fiind ritualul morții și al învierii și credința în nemurirea sufletului. Dan Oltean pornește, de fapt, de la ușurința cu care dacii romanizați s-au creștinat, ei având în credința lor deja o învățătură păgână care se asemăna cu învățătura pe care o răspândea, la Dunărea de Jos, Andrei, apostolul lui Iisus Hristos.

Cele trei acte ale piesei au în centru personajul Zamolxe, iar *conflictul dramatic* evoluează prin opunerea personajului principal, pe de o parte, marelui preot al religiei oficiale, Magul, și, pe de altă parte, poporului dac, care mai întâi îl lovește pe Zamolxe cu pietre și-l alungă din cetate, ca abia după aceea, treptat-treptat, să îmbrățișeze credința noului lor învățător spiritual.

Chintesența acestei învățături este exprimată *expozitiv* în primul tablou din Actul I, în monologul lui Zamolxe. Acesta, izolat de lume, evocă în fața peșterii ziua primei sale confruntări cu vechea mentalitate a cetății: „Departe ești poporul meu dac, neam de urși./ Religie nouă și vânjoasă încercat-am să-ți aduc/ din inima necunoscutului./ Voiam să-ți fiu un bun răsad,/ dar tu, ne-nțelegându-mi rostul, mi-ai lovit/ cu pietre vorbele./.../ E mult de-atunci, mult. Soarele își coborâse/ toată mierea în livadă, când ți-am spus/ parabola cu Orbul./.../ Noi suntem văzătorii,/ iar Dumnezeu e-un orb bătrân./ Fiecare e copilul lui –/ și fiecare îl purtăm de mână.”

Tabloul următor prezintă câțiva ostași care păzesc, la ordinul Magului, templele străvechilor zei păgâni. Unul dintre ostași, Ostașul străin, probabil prins în războaie de către daci în expedițiile lor din sudul Dunării, aduce vorba despre Zamolxe cel gonit din cetate și le povestește cum își redobândise el libertatea: Magul promisese pe fiica sa, Zemora, celui care-i va aduce capul lui Zamolxe. El nu reușise chiar acest lucru, dar dăduse de urma lui, găsindu-i sandalele în pădure. Între timp, mucenicii lui Zamolxe se înmulțesc, iar Magul poruncește ca templul străvechilor zei să fie păzit cu tot mai mare strășnicie.

Lupta Magului cu învățătura despre Marele Orb are nevoie de viclenie. Magul face pact cu Vrăjitorul, amândoi se înțeleg să răspândească în popor povestea că Zamolxe este zeu ca, apoi, după fixarea lui în templu cu chip de statuie, poporul să-i uite învățătura despre Marele Orb. Momentul se constituie ca intrigă principală a dramei. La casa Vrăjitorului vine Ciobanul lunatic, cel care-l lovise primul cu pietre pe Zamolxe în urmă cu șapte ani. Vine acum să ceară tămăduire pentru boala pricinuită de actul samavolniciei sale. Și, în timp ce Vrăjitorul aruncă bobi și tămâie în flăcări, Magul ascuns dincolo de vatră rostește cu voce misterioasă: „Zamolxe n-a fost om. A fost un zeu./ Din cuibul veșniciei/ s-a coborât pe trepte de lumină/ să vă-nvețe tinerețea și durerea/ .../ Cioppliți-i chip de piatră lui Zamolxe!/ Zeul strigă, cere jertfe!”

Desfășurarea acțiunii în Actul II împletește elemente realiste cu elemente expresioniste. Dacă primul dintre cele trei tablouri îl înfățișează pe Ciobanul lunatic, izbăvit de boala lui, acum împrăștiind învățătura lui Zamoxe ca un apostol al acestuia ovaționat de mulțime, tabloul următor, cu parabole din universul misterului, îl prezintă pe Zamolxe singuraticul, parte a naturii înseși („O frunză cade-n noapte,/ un veac se scurge-n mine./ Altă frunză cade-n noapte,/ alt veac trece-n mine.”), și în această trecere nemăsurată a timpului, El se întâlnește cu Moșneagul (cel care vine „De unde nu e timp”), cu Tânărul (cel care poartă pe frunte o coroană de spini spunând: „Semăn ghimpi sub Calea laptelui/ și-aștept să răsară dureri, multe dureri!”) și cu Cel de pe Rug, în a cărui îndoială se regăsește și de la care învață că trebuie să-și ducă menirea până la capăt, iar cel din urmă tablou al Actului II îl înfățișează pe Cioplitorul statuii lui Zamolxe și pe Mag vorbind și ei despre această nouă învățătură de comuniune în viață și moarte cu natura.

Actul III urcă încet drama spre *punctul culminant.* Zamolxe se hotărăște să se arate din nou oamenilor. Prima ființă omenească pe care o întâlnește, fără ca ea să-l recunoască, este Zemora, frumoasa fiica a Magului, cea care în urmă cu șapte ani îl învățase în livadă să prindă un roi de albine. O întreabă pentru cine a cules florile, ea îi spune că a doua zi poporul așază în sanctuar statuia lui Zamolxe, pentru el sunt florile.

Stirea îl împietrește de uimire.

A doua zi, în mijlocul unei mulțimi care-l privește cu ochi străini, asistă la zeificarea lui. Magul este singurul care-l recunoaște. Dialogul dintre ei este dramatic: „Magul: O, dumnezeul tău e orb –/ și tu biet tânăr i-ai luat/ pe umeri soarta/.../

Zamolxe:/.../ m-apropiu de urechea ta/ și-ți zic:/ grăbește-te –/ îngroapă-ți zeii, cioclule bătrân!/ E plin de hoituri cerul tău!” Și, în timp ce poporul îngenunchează la statuia așezată în templu, iar Magul rostește către ea cuvinte de slavă („Întoarce-te, Zamolxe-ntre stăpânii cei dintâi/ ai gândurilor, brazdelor,/ luminei și ai apelor!/.../ Înaltă-te, Zamolxe!”), începe jocul sacru al celor șase fecioare, preotese ale zeilor din templu, ultima dintre ele fiind Zemora, preoteasa lui Zamolxe, omul devenit Zeu, tulburat peste măsură, se aruncă asupra propriei statui și o doboară. Mulțimea nu admite profanarea zeului lor și-l omoară pe om cu pietre.

Deznodământul este de un sublim tragic. În liniștea care se lasă, Ghebosul, cel mai umil, dar cel mai clarvăzător dintre culegătorii de struguri, îl privește atent pe mort și rostește: „A doua oară a venit între voi/ și nu l-ați cunoscut./ Ochi ca ai lui nimenea n-a mai avut/ și nu l-ați cunoscut./ Apropiați-vă, priviți-l! V-ați ucis pe Zamolxe cu statuia lui/ nemernici!”

Replicile finale ale unuia sau altuia așază mitul în eterna sa poveste: „Unul: Zamolxe e mort. Al doilea: Dar ne-a adus pe Dumnezeu. Întâiul: Orbul e iarăși printre noi. Al doilea: Și-n noi.”

Lucian Blaga este al doilea mare poet, după Eminescu, care își adapă lirismul din cele mai adânci orizonturi ale mitologiei autohtone, mitologia străvechilor daci. Dar, în timp ce atmosfera eminesciană din *Sarmis, Gemenii, Decebal* ilustrează murii cei vechi ai cetăților cu făcliile care luminează iubirile și dramele regilor daci, atmosfera blagiană coboară și mai adânc, căutând și sorbind „apa din care bea curcubeul”, ilustrând acel fond ancestral, tumultuos, expansiv și barbar din sufletul strămoșilor, care este chiar spiritul naturii, iar Zamolxe îi învață să fie una cu natura, să trăiască prin ea și în armonie cu ea. Este prima înțelegere a lui Dumnezeu, pregătind, prin mitul lui Zamolxe, primirea lui Iisus.

Din învățături...

Însă nu-ți duce gândul numai până la mormânt, ci de acolo treci la înviere și în același timp gândește și crede că cel ce zace acum iarăși se va scula, și limba care acum tace iarăși va vorbi, atunci când se vor închina lui Dumnezeu toate neamurile cerului și ale pământului și cele de sub pământ, și fiecare neam se va mărturisi, precum spune Daniil. Și fericit va fi atunci cel ce va afla îndrăzneală în faptele sale cele bune, înaintea dreptului judecător, Hristos. (...)

Dar de unde voi putea eu, Dumnezeul, meu, să încep mai înainte și să plâng păcatele mele către mila ta? Căci păcatele mele nu le pot număra, ca și stelele cerului și ca nisipul mării, câte am păcătuit înaintea ta, stăpâne. Însă, Doamne, eu sunt casa și făptura ta: nu mă lăsa pe mine, făptura ta, în acest ceas, în mâinile satanei, nici să fiu închis în temnițele iadului, să se bucure satana de făptura ta, de mine, ticălosul Neagoe! Auzi-mă, Doamne, și pe mine, păcătosul și leneșul și neînțeleptul și nesocotitul tău rob, Neagoe, în ceasul acesta! Precum ai ascultat pe Iezechia în ceasul morții, așa ascultă-mă și pe mine, ticălosul și nevrednicul tău rob, pentru că nu am, Doamne, la cine să alerg, ci numai la mila ta! De aceea nu mă primi ca pe Iezechia, ci primește-mă acum ca pe una din slugile tale mai mici!

Cărți și autori

Povara luminii - o carte ziditoare

Gabriela CĂLUȚIU SONNENBERG

A trecut multă vreme de la Ziua Revistei *Curtea de la Argeș* (8 august 2015), unde am primit din mâinile Doamnei Maria Vaida volumul *Povara luminii,* Ed. Grinta, Cluj-Napoca, 2014, pentru care încă o dată felicit autoarea. Cartea a fost lansată anul trecut împreună cu ediția îngrijită a altui volum, Yvonne Rossignon, *Cântec de lumină frânt*, apărut la aceeași editură, în 2015. Ambele sunt apariții editoriale speciale.

Aprecierile mele sunt poate subiective, dar, legat de cartea *Povara luminii,* pot spune că am găsit în ea numeroase subiecte de reflecție, care mă îmbie să le adâncesc. Mărturisesc că nu citesc suficient de des „despre" literatură, așa că volumul acesta mi-a servit drept reper pe care-l voi folosi și pe mai departe, ori de câte ori mă voi întâlni cu nume de autori menționați în ea. Maria Vaida a reușit să-mi stârnească din plin curiozitatea, deschizând porți neașteptate și conexiuni de idei cu mult miez.

Poate o să vă surprindă, dar realmente am avut-o în tot acest timp aproape de mine, pe pupitrul de lucru, și am citit-o în porții mici, neabătut, capitol după capitol. Nu mi-aș fi iertat dacă nu scriam despre ea, pentru că autoarea mi-a insuflat energie și încre-dere, adresându-ne calde cuvinte chiar și în dedicația cărții în care face aluzie la ceea ce se pare că avem în comun: acea volatilă „povară a luminii". Am remarcat în carte logica artistică indusă prin analiza atentă, în stil de exegeză, dar nu exagerat de teoretică, deci fără să sperie cititorul nespecialist. E o calitate care garantează atenția trează și lectura fluidă, fără momente de plictis, cum din păcate se mai întâmplă pe la alți autori ambițioși, care sacrifică plăcerea lecturii de dragul de a cultiva la extrem stilul doct. Acest lucru garantează interes din partea noastră, cititori din ce în ce mai puțini de literatură cu miez intelectual, deci nu neapărat de *bestselleruri* cu priză la marele public. Sunt studii care nu se citesc decât în cercuri de inițiați, tocmai acesta e motivul pentru care vă lansez cu bucurie invitația de a arunca o privire în acest domeniu aparte și de a vă transmite feedback-ul meu filtrat prin ochiu-mi neînceput, de nespecialist.

Prin intermediul acestei cărți, autoarea mi-a facilitat accesul la o metodă de a privi literatura în profunzime. De asemenea, mi s-a întipărit în minte și modul în care a conceput lucrul cu tânăra generație. Sunt convinsă că adolescenții apreciază stilul deschis în care au fost stimulați să filtreze prin propria lor sensibilitate lirica pe teme religioase sau alte subiecte literare.

Abordarea ideii de roman minimalist a fost pentru mine o experiență nouă, aducând în discuție un subiect pe care l-am simțit mocnind nenumit prin mediile literare, dar insuficient analizat de cei ocupați să scrie uneori mult prea mult, pradă cantității, în detrimentul calității. Capitolele din încheiere, dedicate autorilor contemporani mai puțin cunoscuți, completează sumarul, în mod fericit pentru lector, oferindu-i un instrument de lucru la care va putea reveni și în viitor, consultând-o în continuare, fără doar și poate. Cu aceleași alese sentimente rămân îndatorată doamnei Maria Vaida pentru lectura aceasta cuprinzătoare și densă, salutând-o cordial și cu gratitudine din Spania, unde mulți români ar fi interesați de această carte ziditoare, a unei dăscălițe din Transilvania.

Un poet talentat și constant cu sine

Ion C. ȘTEFAN

Cel de al XI-lea volum de versuri al talentatului poet Ioan Rațiu poartă titlul *Pentru tine,* este tipărit la Editura Ispirescu în 2016 și are un fel de autoprefață, din care aflăm că: „Uimitor este să-ți pese de rostul pașilor tăi… făcuți, nefăcuți, refăcuți prin… clipe, visuri, amintiri căutând ori lăsându-te căutat..." (*Cuvânt înainte*, p. 9).

Într-o altă secvență, *Clipa*, regretatul profesor universitar Ion Rotaru scria: „Ioan Rațiu este un poet ce nu s-a grăbit deloc să publice, deși se află la o vârstă respectabilă, cu totul potrivită gradului de colonel, pe care îl poartă, cu toată cinstea și demnitatea cuvenite".

De atunci până acum, însă, harnicul autor a tipărit mai multe cărți: *Tribunul clipei, Nu chiar totul despre sex, Gândurile unui neînțeles, Gânduri cu subînțeles* (probabil o replică la cel dinainte), *Din vina clipei, Psalmi, Amintirile unei clipe, Într-un teatru de vise, Fără semne.*

Harnic, cult, cu un har poetic de excepție, modest cum puțini creatori mai întâlnești în zilele noastre, el tipărește câte o carte de versuri pe an, trecând în poezie de gradul de colonel spiritual, tinzând, după cum desprindem din acest volum, spre cel de general de vis, peste batalionul clipelor, care formează un fel de obsesie a autorului.

Cartea pe care v-o prezint, sub atotcuprinzătorul titlu *Pentru tine*, include versuri dedicate mamei, tatălui și, mai ales, unei iubite ideale.

Amintirea mamei este luminoasă și însoțită de sfaturi înțelepte: „Zbor pentru tine, mamă!/ Port un sărut/ pe aripa Luminii din care m-ai născut…/ În cerul tău se împlinesc dorințe,/ îndemnuri, pilde, întrebări/ împodobind priviri înlăcrimate/ sau zâmbete pentru iertări…" (*Pentru tine*, p. 15).

Tatăl este înfățișat ca un om generos, care își prețuiește copiii și le împarte zâmbete, cu o dragoste, totuși, reținută: „Îndeamnă primăvara din muguri, ca să știi:/ Nu vorbele se uită, ci zâmbetele mor/ Atunci când o Iubire se-mparte la copii,/ Așa cum pentru viață nimic nu e ușor!" (*Ca să știi*, p. 11).

Iubita se bucură de un spațiu mai amplu, pe măsura creșterii delicate a acestui sentiment nobil: „Primește-mi clipa, la sărut răspunde/ Cu toate îmbrățișările târzii,/ Neliniștită primăvară, tu fii// Miracolul speranței, până unde/ Se va întinde-n ceruri vraja noastră,/ Purtată-n zbor de pasăre măiastră…" (*Primește-mi clipa!,* p. 19).

Astfel de versuri, bine alcătuite, armonioase, muzicale, sensibile și profunde, întâlnim pe fiecare pagină: „Ești/ un ram al căutării/ inventat de ano-timpuri/ la porunca tinereții/ revărsare-a clipelor/ din Lumină/ în Lumină/ printre multe câte/ sunt" (*Un ram,* p. 14).

Observăm că volumul are o anumită structură, intenționat căutată: printre poeziile clasice, gen sonet, autorul presară versuri moderne, concise și sugestive: „Îți amintește/ când/ privirile se-ntorceau// în dreptul aceleiași clipe/ recunoșteai/ tinerețea" (*Tinerețea*, p. 72).

Obsesia autorului este zborul clipelor iute trecătoare, purtându-l pe creator pe treptele vârstelor, deși, interogativ, el crede că: „Stii?/ Moartea se teme/ de poezii" (*Stii?*, p. 28).

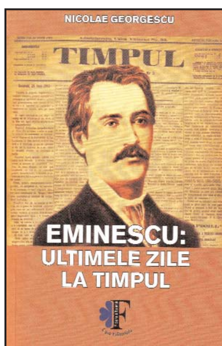
Sugestia este că, prin creație, putem rămâne statornici în memoria urmașilor: „Totul e să crezi în tine!/ Unde clipa nu te vrea,/ De la rău până la bine/ Se deschide inima…" (*Totul e să crezi în tine!*, p. 96).

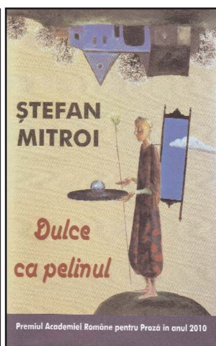
Ioan Rațiu este un poet deosebit, cu o armonie firească între sentimente și cuvinte, conștient de valoarea sa reală, deși nu o afișează cu ostentație. Are profilul moral al unui creator adevărat, stăpân pe mijloacele sale de exprimare.

Semn(al) de carte

Nicolae Georgescu, *Eminescu: Ultimele zile la Timpul,* Casa Editorială Floare Albastră, București, 2016

Ar fi fost Eminescu un „Don Quijote" care „s-ar fi pus cu țara-n bețe", adică n-ar fi înțeles această „situație de provizorat"? Al. Lahovari a înțeles-o, Lascăr Catargiu la fel, Tache Ionescu, iată-i poziția. În cazul poetului s-a preferat, însă, îndepărtarea și încarcerarea în mit. Un mit mut, care nu poate să vorbească – ori se exprimă altfel decât prin vorbe. Pentru că Titu Maiorescu și ceilalți care știau treburile ascunse ale țării înțelegeau perfect de bine că sacrificiul lui Eminescu este unul național în ultimă instanță, că cea mai puternică voce pentru Ardeal trebuia să tacă, pentru a se face politica – și acea voce a tăcut. De ce au ținut ei secret acest adevăr? Oare, venind repede războiul mondial, n-au mai apucat să-l transmită? Oare n-a mai fost nevoie de *adevărul Eminescu* după război și Marea Unire? Oare a fost o fatalitate?

Mitul în sine, ca *mit* – este purtător de adevăr, iar adevărul iese, până la urmă, la suprafață; poate că așa au gândit maiorescienii din jurul anilor '20 ai secolului trecut. Cum iese, însă, adevărul la suprafață din mit: cu mit cu tot, ori scuturân-du-se de el? Dar putem noi să spunem că mitul însuși nu este adevăr? Poate conține adevărul ceva neadevărat – minciuna, de pildă?

Nu insistăm; sigur este, însă, că pentru mulți alții soluția „aruncării peste bord" în privința lui Eminescu era mai de dorit. (Reluare din finalul penultimei secțiuni a cărții)

Ștefan Mitroi, *Dulce ca pelinul,* Editura Rao, București, 2016

Iată că o carte întru totul remarcabilă, scrisă în contra curentului autohtonist, consumist sau debiloid, apare totuși pe piață. Este, neîndoios, o surpriză și o provocare. Publicul va trebui, prin urmare, să-și depășească grilele de lectură dobândite în ani și ani de mediocritate românească locală, pentru a primi cum se cuvine o operă precum *Dulce ca pelinul.* (...) Ștefan Mitroi ne oferă un triptic, absolut original (...) și în care amestecă parcă toate resursele posibile ale scriiturii. (...)

Atât cât e omenește previzibil, *Dulce ca pelinul* reprezintă cel mai complex roman românesc al lumii satului. Ștefan Mitroi este, în înțelegerea mea, ultimul mare scriitor „țăran" al istoriei/memoriei care își încheie acum milenarul său proces literar și civilizațional. (Dan Caragea)

Nu credeam să mai apară un scriitor din Teleorman care să se ridice la nivelul lui Zaharia Stancu și Marin Preda. Iată-l! (Fănuș Neagu)

Vecina mea, Africa

Nicolae MELINESCU

Titlul dinainte, inaugurând o rubrică omonimă, nu desemnează o simplă cascadorie publicistică. El pornește de la realitatea lumii de astăzi, tot mai intens și mai dens conectată de ceea ce domină comunicarea globală, și anume, digitalizarea. Întreaga paradigmă internațională a fost concentrată de și în spațiul virtual, de transferurile de informații în timp real. Se adaugă tradiția unor legături de decenii între România și statele subsahariene, precum și interesele actuale de colaborare și de dialog. Modificările din regimurile politice ale continentului african de după anul 1990 au repus Africa pe harta politică, transformând-o dintr-un teritoriu al dictatorilor pe viață într-un perimetru al dialogului și al conlucrării extra- și intracontinentale. Din cele cincizeci și patru de state africane, treizeci și cinci sunt pe o traiectorie democratică ascendentă. Persistă și anomalii politico-militare cum ar fi Angola (acelasi președinte, Eduardo dos Santos, din 1979), Uganda (Yoweri Museveni e la putere din 1986) sau Zimbabwe (Robert Mugabe, premier din 1980, președinte din 1987). Deși noii lideri africani s-au temut că prăbușirea comunismului european va determina o scădere a interesului pentru dezvoltarea țărilor lor, evoluția evenimentelor și direcțiile de colaborare cu lumea exterioară s-au extins, dar pe baze și cu obiective noi. Ajutoarele și stipendiile acordate de țările donatoare în perioada Războiului Rece numai pe criterii ideologice urmăreau consolidarea celor două sfere de influență în zonă. Ele au fost reorientate spre dezvoltarea prin eforturi proprii și spre democratizarea vieții interne, acolo unde au apărut simptomele unei însănătoșiri a vieții politice, economice și sociale. Rezultatul acestei reorientări a făcut din Uniunea Europeană principalul partener al Africii subsahariene.

Africa, privită de inițiatorii geopoliticii, Freidrich Ratzel, Rudolf Kjellén, Sir Halford Mackinder sau Nicholas Spykman, ca un teritoriu misterios, plasat undeva în afara evenimentelor planetare semnificative, a fost tratată în mod arbitrar și nedrept ca marginea exterioară a periferiei societății umane. La numai doisprezece ani după abolirea oficială de către Marea Britanie a traficului cu sclavi africani, acidul eseist și pamfletar Thomas Carlyle îi „avertiza" pe cei pe care îi ridiculiza cu titlul ironic de „obscurii mei prieteni" că rămâneau sortiți, asa eliberați din robie cum se găseau, să rămână slugile celor considerați de el superiorii, stăpânii albi. Nici celebrul filosof Georg Wilhelm Friedrich Hegel nu s-a dovedit mai generos în aprecierile de pe la 1830, când afirma, culmea, fără argumente, că Africa rămânea în afara istoriei și dincolo de procesele care ar fi putut-o include în dezvoltarea umanității. Drept onorabilul Winston Churchill, ulterior laureat al Premiului Nobel pentru literatură, deși nu a scris decât memorii, formula, la începutul secolului al XX-lea, după o inspecție de vechil în estul Africii coloniale, edicte concentrând o viziune derizorie asupra șefilor de trib, impropriu costumați, după părerea lui, pentru plecăciunea umilă dinaintea ilustrului *buwana*, stăpânul alb.

Asemenea atitudini au generat inițial și au dezvoltat ulterior statutul puterilor coloniale în Africa și au transformat continentul de peste treizeci de milioane de kilometri pătrați în proprietăți britanice, franceze, portugheze, belgiene, germane (până în 1918), italiene sau spaniole. În 1880, europenii controlau o zecime din teritoriul Africii subsahariene (exclusiv centura mediteraneană formată din Maroc, Tunisia, Libia, Egipt), dar la începutul secolului al XX-lea stăpânii coloniali dominau cu putere absolută 90 la sută din suprafața continentului negru. Din blocul continental marcat inițial pe hărți cu uriașe pete albe, dincolo de marginea istoriei, Africa a devenit, treptat, o vecină mai îndepărtată a Europei, acceptabilă când erau luate în calcul uriașele resurse naturale terane și subterane, dar total neplăcută când apăreau nemulțumiri și revolte ale băștinașilor, cum a fost sângerosul conflict Mau-Mau din Kenya. Multă vreme, harnicii colonialiști, copleșiți de efortul cărătului spre metropole al aurului, al diamantelor, al uleiului de palmier, al cafelei sau mirodeniilor, au continuat să-i dea crezare lui Hegel și să joace cartea lipsei de istorie a continentului, chiar dacă numai în feudalismul târziu acesta cunoscuse prezența și influența a cel puțin douăzeci de regate sau sultanate puternice. Motivația unei asemenea orbiri trufașe a fost lipsa izvoarelor istorice tipic europene: documente, monumente, cronici, corespondențe, contracte, adică sursele materiale. Tradiția orală africană, extrem de bogată în date și fapte, adevărata coloană vertebrală a memoriei colective, a fost privită de europeni ca o colecție de basme și mituri animiste pitorești, inferioare celor trei C sub stindardul cărora a avut loc invazia europeană: civilizație, comerț, credință. O colecție de documente în arabă din secolele al XII-lea până în al XIX-lea, aproximativ șapte sute de mii de manuscrise, unele și în limbile locale *manding, songhay* și *tamasheq*, cuprinzând tratate de medicină, matematică, filosofie și geografie, păstrate în biblioteca din Tombouctou, Mali, a stârnit interesul comunității internaționale abia în 1970, când UNESCO a inițiat crearea unui fond de conservare, ulterior subfinanțat și neproductiv. Norvegia a reușit în 2006-2007 să adune banii necesari și să mandateze o fundație particulară cu păstrarea și stocarea digitală a comorilor de cunoaștere originară africană, păstrate în Mali.

Odată cu revenirea Republicii Sudafricane în cercul statelor cu un regim democratic după decenii de apartheid, în urma alegerilor multirasiale din 1994, odată cu nevoia de reconstituire a istoriei reale a continentului și a țării dincolo de aroganța albilor minoritari dar dominatori, tradiția orală africană a fost acceptată ca sursă de istorie directă și credibilă. Din păcate, așa cum comuniștii au recroit istoria unor țări acaparate vremelnic, inclusiv România, și în Africa de Sud dominanta negritudinii a dus la dezechilibre și la exagerări. Istoria publicată în 2007, excelent realizată, bine documentată pentru contribuția populațiilor *xhosa, bantu* și *zulu*, conține doar douăsprezece imagini ale albilor (și acela incriminatoare) dintr-un fond de două sute de fotografii și ilustrații. Treptat, însă, Africa subsahariană a traversat cel de-al doilea semicerc geopolitic (a se citi marginea extremă a lumii civilizate) desenat de sir Halford Mackinder și s-a apropiat de pivoții eurasiatici. Prima etapă a constituit-o procesul decolonizării, început cu Sudanul în 1956, proces pe parcursul căruia România s-a apropiat de noile state independente în primul rând din interese economice. Anii '60, marcați de eliberarea galopantă a teritoriilor africane, a coincis cu industrializarea forțată a României, însoțită de o necesitate crescândă de materii prime. Evident, nu a lipsit și un apendice ideologic, dar acesta nu a împiedicat încheierea unor acorduri comerciale avantajoase cu țări africane declarat anticomuniste, cum erau Zair, Nigeria sau Coasta de Fildeș.

Decolonizarea nu a fost un proces reparatoriu, inițiat de fostele metropole ca un gest de pocăință după jaful comis pe continentul negru aproape o sută de ani. Decolonizarea a fost susținută și alimentată de cei doi hegemoni, SUA și URSS, la Organizația Națiunilor Unite, pentru că ei nu făcuseră parte din elita care a tranșat Africa cu rigla și compasul în timpul Conferinței de la Berlin din 1884-1885, operație orchestrată și impusă de cancelarul Otto von Bismark, aplaudat și ascultat de Marea Britanie și Franța. La acea vreme, Rusia țaristă nu-și revenise după războiul cu Imperiul Otoman (1877 – 1878) în urma căruia și România și-a cucerit independența de stat. Statele Unite tocmai își extinseseră teritoriul prin cumpărarea provinciei Alaska (1.717.856 km^2, cel mai întins stat al federației) de la ruși cu mai puțin de doi cenți pentru 4,74 km^2, și trăiau încă după doctrina Monroe, „America, americanilor", adică perioada invaziilor europene s-a încheiat.

E drept că în siajul eliberării fostelor colonii, și foștii dominați și foștii dominatori și-au conservat un fel de relații privilegiate prin Commonwealth-ul britanic, prin instituția francofoniei sau prin lusotropicalism, după modelul mai vechi al hispanidad-ului, prin care Madridul și-a cultivat o anumită influență în America Latină.

Cercul puterii universale, despărțit de geopolitica Războiului Rece, a adus în interiorul celor două sfere de influență, americană și sovietică, teritorii care, odată emancipate, au involuat în loc să evolueze din punct de vedere politic, economic și social și aceasta atât din cauza jocului celor două superputeri de a-și domina vasalii, cât și din lipsa unei conștiințe naționale și a unității identitare în societăți tribale, menținute sub această formă de organizare de către forțele dominante, pentru a le controla și a le orienta conform propriilor lor interese.

Interesant este că din această confruntare a celor doi giganți, dublată de lupta cu umbrele a fostelor metropole, România a știut să joace o carte câștigătoare din punctul de vedere al propriilor interese. Atenția acordată Africii nu a apărut din neant, odată cu foamea de materii prime a noii industrii românești. Chiar dacă pentru români, ca și pentru alte națiuni europene, continentul negru a rămas un teritoriu îndepărtat, misterios și exotic pentru multă vreme, au existat episoade care l-au adus în vecinătatea noastră. Doi călugări munteni au călătorit la mijlocul secolului al XVI-lea la Mormântul Sfânt în Palestina și apoi au mers în amonte spre izvoarele Nilului, convinși că marele fluviu pornea din Rai. S-au întors după ce au dat de marile cataracte, dar și-au descris drumeția. Celebrul explorator pornit să descopere adevăratul izvor al Nilului, Samuel Baker, a fost însoțit până în inima Africii de amanta și apoi soția sa Florence, Florica, născută în Transilvania. Pe când era ambasador la Paris, Vasile Alecsandri a călătorit în nordul Africii în compania unui prieten, diplomat britanic, și a fost al doilea artist și om de cultură european prezent în zonă, primul fiind pictorul francez Delacroix. Funcționari români, angajați de oficiul colonial belgian, au lucrat în Congo, dar și-au părăsit slujba foarte bine plătită când au fost nevoiți să asiste la tratamentele barbare la care coloniștii belgieni îi supuneau pe localnici. În 1895, Dimitrie Ghica-Comănești, împreună cu fiul lui, Nicolae, a fost la vânătoare în Abisinia (Etiopia), iar trofeele conservate le-a donat Muzeului „Grigore Antipa". În 1936, locotenentul Zărnescu și doi camarazi aviatori români au efectuat un raid aerian pe ruta București, Cape-Town, sponsorizați cu carburant de Dutch Shell și susținuți financiar de primăria capitalei României. Pe parcursul a douăzeci și șase de mii de kilometri, cele trei aparate, un IAR 80, un Messerschmitt construit în România după licență germană și un Messerschmitt original, au parcurs traseul fără nicio defecțiune. Episoade asemănătoare care dovedesc că Africa nu a fost niciodată foarte departe de percepția românilor au fost consemnate de istorie și le voi evoca în măsura în care vor avea relevanță pentru temele abordate. Rubrica inaugurată cu prezentul articol își propune să urmărească modul, procedeele, interesele, inițiativele și costurile cu care s-au dezvoltat relații speciale, în multe situații unice, între țara noastră și țările Africii subsahariene, relații care le-au adus pe acestea din urmă în vecinătate noastră virtuală. O a doua direcție a demersului jurnalistic pe care-l propun este cunoașterea în intimitate a unor evenimente și situații actuale care aduc în actualitate Africa subsahariană și care afectează direct sau prin efecte de durată situația internațională.

La pas prin satul global

Privighetorile Persiei (I)

Ion PĂTRAŞCU

Am început acest pelerinaj literar în parcurile din oraşul Shiraz, unde găsim trei dintre cele mai iubite simboluri ale culturii persane: trandafiri, privighetori şi poezie, multă poezie. Titlul mi-a fost inspirat de o minunată *Antologie de poezie persană* (secolele X-XX), recomandată de prefaţa semnată de acad. Virgil Cândea şi de gândurile lui Tudor Vianu. Acolo, la Shiraz, eram în căutarea locurilor de veci ale celor mai mari poeţi persani: Saadi şi Hafez. Împreună cu Ferdousi, ei formează trinitatea de aur a literaturii clasice persane. Poeţii respectivi sunt veneraţi şi astăzi ca adevăraţi sfinţi. Mausoleele lui Saadi şi Hafez din Shiraz sunt pe măsura respectului nemărginit al iranienilor faţă de aceşti poeţi iconici ai lor. Locurile de veci, cu adevărat monumentale, se găsesc în grădini cu chiparoşi (simbol al nemuririi), palmieri şi trandafiri. Şi, conform unei frumoase legende locale, acolo unde sunt trandafiri, cu certitudine există şi privighetori. Este o legendă care se reflectă în toate creaţiile lor literar-artistice. Aici, perfecţiunea artei celor doi poeţi se îmbină cu armonia celebrelor grădini persane care, la rândul lor, sunt şi ele elemente de bază ale culturii acestui popor, unele dintre ele regăsindu-se pe listele UNESCO ale Patrimoniului Umanităţii.

Înainte de a-i cunoaşte pe Saadi, Hafez, cât şi pe alţi titani ai literaturii clasice persane, să identificăm câteva elemente istorice şi trăsături definitorii ale unei creaţii literare încântătoare. În primul rând, europeanul va considera drept fantastică vârsta de două milenii şi jumătate a acestei literaturi, ceea ce o aşază printre cele mai vechi din lume. Punctul de pornire ar fi fost chiar *Avesta*, cartea sfântă a lui Zoroastru, care, prin cei 21 de psalmi ai săi, a dobândit şi o mare valoare literară. După *Avesta,* trece secol după secol, fără a mai fi consemnate creaţii literare propriu-zise. Uneori, arheologii mai găseau prin nisipuri fragmente de poeme religioase, care aveau o valoare istorică, nu şi literară. Abia după vreo zece veacuri încep să apară poveşti, fabule, alegorii, unele chiar remarcabile, cum ar fi cele cu tematică eroică. Despre toate acestea au rămas doar referiri indirecte sau texte scurte, păstrate în comunităţi zoroastriene, alături de unele cărţi religioase. În această zestre se afla şi romanul istoric *Cartea isprăvilor lui Ardashir* şi fragmente din romanul epic *Memoriul lui Zariri,* în care datele reale despre un rege din Dinastia Sasanidă (226-651) se împletesc cu debordante elemente de fantezie. Episoadele istorice din acest început literar îndepărtat îşi găsesc o versificare genială în epopeea naţională *Şah-namé* (*Cartea Regilor*) a lui Ferdousi.

După aprecierea orientaliştilor, proza a fost considerată mult timp de iranieni drept genul care nu putea reflecta pe deplin talentul autorului, rămânând astfel prea puţine lucrări din perioada clasică. Deşi multe dintre acele scrieri îşi păstrează valoarea şi astăzi, specialiştii consideră că poezia este componenta cea mai de preţ a patrimoniului literar iranian.

Pe lângă vechime, literatura persană, cu deosebire cea clasică, a încântat şi continuă să încânte o lume întreagă cu mituri şi legende, cu basmele, maximele şi proverbele, care s-au dovedit a fi calea cea mai subtilă şi eficientă pentru păstrarea identităţii culturale. De exemplu, influenţa arabă, aparent covârşitoare la un moment dat, nu a afectat spiritul persan de exprimare prin literatură, nici personalitatea bine definită a acesteia sau existenţa ei de sine stătătoare. Creaţiile literare ale acelor vremuri au fost slujite de o limbă persană extrem de bogată şi cu o infinitate de nuanţe. Şi, astfel, bogăţia vocabularului şi simbolistica au dat naştere acelor versuri cifrate, pe care le poţi înţelege doar dacă ştii să le decodezi.

De asemenea, să remarcăm bogăţia şi frumuseţea folclorului persan, care se regăseşte, într-o formă sau alta, în creaţiile tuturor scriitorilor. Preluând maximele, legendele şi proverbele din popor, multe de natură moralizatoare, ei le-au desăvârşit din punct de vedere literar, asigurându-le un alt destin. Acest demers scriitoricesc ne apare ca un adevărat tezaur de înţelepciune persană, pe care, personal, l-am admirat, în formă concentrată, în volumul *Cugetări persane*, apărut la Editura Albatros din Bucureşti, în anul 1983. Este o antologie admirabilă realizată de prof. Viorel Bageacu, cel care a semnat traducerea, prefaţa, notele şi indicii. Pentru a anticipa, într-un fel, întâlnirile noastre viitoare cu unii dintre marii poeţi persani, să reţinem de această dată câteva dintre cugetările lor celebre:

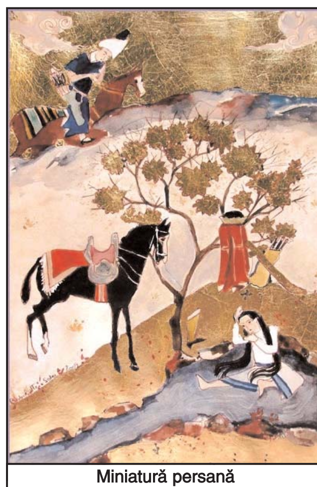
Ferdousi: *De trudeşti, comoară găseşti. Ca dreptatea să fie sigură în orice situaţie, e suficient adevărul drept paznic.*

Saadi. *N-am văzut un om care să se fi rătăcit pe drumul drept. Îţi poţi căni părul cu râvnă, dar spinarea gârbovită tot nu se îndreaptă.*

Hafez: *Fiecare clipă îi smulge vieţii o suflare. Grădinile raiului sunt minunate, dar fii atent să nu uiţi nici umbra de sub salcie şi nici poeniţa.*

Omar Khayyam: *Cât poţi, caută să fii măcar pentru o clipă tu însuţi. Pasărea aceea a fericirii, pe care o numim tine-reţe, vai, nu ştiu când a venit şi când a plecat.*

Rumi: *Tu, care nu te cunoşti pe tine însuţi, pe cine cauţi? Gândul bun îngraşă omul. Doar chinul inimii e dovada dragostei.*

Miniatură persană

Când vorbim de folclor, trebuie să sugerăm cititorului să-şi îndrepte atenţia şi spre minunatele basme persane, *care ne poartă pe tărâmul fermecat al derviţilor şi padişahilor, unde o pasăre care face ouă de aur deţine secretul fericirii, un leu se teme de un măgar şi un dovleac este însufleţit de dorinţa unei femei de a fi mamă. Visele celor cu inimă bună se împlinesc, dar nu înainte de trecerea unor încercări*... (*Cele mai frumoase basme persane*, Polirom, 2011)

Educaţia morală este o parte esenţială a creaţiei literare. Nota didactică nu lipseşte din nicio operă a scriitorilor clasici. Aceasta pentru că, de la bun început, creaţiile lor s-au dorit a fi îndreptare de conduită şi expresie a virtuţilor morale ale poporului iranian. De aici şi termenul de *poezie morală,* apărută pe un fond filosofic şi religios. Adesea, însă, morala îmbracă şi haina satirei, gen cultivat de toţi marii poeţi, ceea ce dovedeşte că laudele, la care îi constrângea condiţia lor de stipendiaţi ai marilor seniori, nu le atrofiau spiritul critic, dimensiune importantă a poeziei clasice persane.

Literatura persană a secolelor IX-XV s-a dezvoltat în condiţii istorice determinate: slăbirea Califatului de la Bagdad şi apariţia unor regate independente pe teritoriul Iranului. Aşa a fost posibil ca, din secolul al IX-lea, limba persană să redevină limbă literară. Apoi, la curtea monarhilor locali a început să se coaguleze elita scriitoricească persană (de exemplu, în secolul al XI-lea, la curtea sultanului Mahmud erau peste 400 de poeţi). *Deşi siliţi să creeze în umbra unor puternici protectori, cărora să le preamărească calităţile şi isprăvile, poeţii aveau însă propria „republică a literelor", în care domneau dragostea, înţelepciunea, frumuseţea omului şi a naturii, spiritualitatea şi umorul* (Virgil Cândea). Acesta este contextul în care poeţii de curte încep să creeze *qasidele* (odele), acele lungi discursuri de preamărire a protectorilor lor. Unele dintre ele se încheiau cu o serie de reflecţii morale, pe un ton când povăţuitor, când mustrător, cunoscute ulterior drept *predici rimate.* Această poezie de curte nu era însă o invenţie a Iranului islamic, ci o tradiţie care venea din Persia antică. Fenomenul ca atare a avut o însemnătate deosebită: concentrarea unor forţe poetice a dus atât la creşterea nivelului artistic al creaţiei poetice, cât şi la apariţia unor adevărate şcoli literare.

Procesul de renaştere statală şi culturală a creat terenul propice pentru apariţia epopeii. În perioada clasică, de care vorbim, epopeea a cunoscut cel puţin trei etape principale: a pornit de la modelul lui Ferdousi din *Şah-namé* (*Cartea Regilor*), unde tezaurul de legende este repovestit cu noile mijloace literare, la care, mai apoi, a fost adăugat capitolul despre isprăvile suveranilor musulmani, pentru ca în final să se revină la metrica şi stilul lui Ferdousi, imitate de foarte mulţi, dar de nimeni egalate.

Pentru o mai bună înţelegere a clasicismului persan, trebuie să avem în vedere influenţa profundă a *sufismului*, acea parte mistică a islamului, a conceptului religios după care lumea, cu tot ceea ce conţine ea, este locul de manifestare a *Realităţii Divine.* Cu rădăcini în Bagdad (sec. IX) şi Alexandria egipteană, sufismul persan are la bază credinţa elementară cu privire la posibilitatea cunoaşterii intuitive a lui Dumnezeu. Poezia a fost modalitatea principală de exprimare a sufiştilor, folosind simboluri precum iubirea, vinul şi femeia, simboluri potenţate de cântec şi dans. Fiecare element în parte era considerat drept o punte între lumea vizibilă şi *nevăzut.* Astfel, poezia sufi apare ca o cale pură spre *iluminare.* Nu în toate cazurile, însă. La poeţii mari, precum Hafez şi Khayyam, întâlnim un dualism interesant. Şi la ei simbolurile reprezintă *Realitatea Divină,* însă vinul rămâne vin şi femeia, femeie. Şi în cazul lor spiritul sufist este expresia înaltă a sufletelor îmbătate de dragoste divină, însă cei doi se îmbată nu doar mistic, ci şi profan. Nici nu putea fi altfel, întrucât vinul este divinizat de persani din timpuri imemoriale, ca un cult care amintea de Dionysos al grecilor şi de Bachus al romanilor. Până la urmă, graniţa dintre iubirea divină şi cea umană este destul de nebuloasă în creaţiile lui Hafez şi Khayyam. Pe lângă erudiţia şi sensibilitatea poeţilor persani, istoria a avut şi ea un cuvânt de spus, şi încă unul important. Atunci când oamenii erau oprimaţi de valuri succesive de cotropitori, neputându-se exprima liber, poeţii o făceau în locul lor, prin versuri meşteşugite. Astfel, după islamizare, cultul vinului la persani apare sublimat. De acum, credincioşii sunt îmbătaţi de vinul dragostei divine. Ebrietatea este extaz şi cunoaştere directă a divinităţii.

Despre *Sufism şi poezia mistică persană* ne vorbeşte scriitorul Viorel Olaru, în volumul cu acelaşi nume, apărut la Editura Herald, 2013. Autorul îşi recomandă cartea drept *un mijloc prin care cititorul este îndemnat să-şi întoarcă privirea către Răsărit, pentru că acolo zac neştiute sau uitate izvoare de înţelepciune, trăiri şi învăţături... în spaţiul considerat unanim a fi leagănul omenirii. Este o altă lume şi o altă civilizaţie, care nu trebuie judecate după valori străine.*

În finalul acestei lapidare prezentări, s-ar mai putea adăuga faptul că marea literatură persană a avut o înrâurire puternică asupra creaţiei literare atât din Orientul Mijlociu şi Îndepărtat, cât şi din spaţiul european. Interesant este că impactul s-a resimţit nu doar la nivelul formelor (gazelul, catrenul), dar şi pe plan ideatic. Aşa se explică cum mari scriitori europeni, de la Diderot, La Fontaine şi Voltaire până la Hugo, Balzac, Goethe şi Emerson, au găsit surse de inspiraţie în poezia sufi. Se spune chiar că *Golestan*-ul lui Saadi ar fi avut o influenţă serioasă asupra fabulelor lui Jean de La Fontaine. Se mai ştie că Alexander Puşkin l-a citat pe Saadi în opera sa *Evgheni Oneghin.* De la noi, enciclopedistul Dimitrie Cantemir, marele orientalist al vremurilor sale, *a făcut prima legătură directă între literaturile persană şi română, fără traduceri intermediare* (Virgil Cândea).

La pas prin satul global

În apropierea Marelui Zid

Lia-Maria ANDREIȚĂ

La coborâre, pe aeroportul din Beijing, din nou am avut de parcurs distanțe infinite pe holuri imense, cu scări rulante, cu lifturi și un tren ale cărui capete era imposibil să le ajungi cu privirea. Un membru al echipajului a sesizat, în vreme ce călătoream cu acel tren, când terestru, când subteran, că vorbim franceza, limbă pe care o vorbea și el cu foarte mare mândrie. Amabil, ne-a însoțit tot restul drumului, până la bagaje. La iesire ne aștepta tânăra Elena Racu, de la Institutul Cultural Român.

Cu emoția vizitatorului care vrea să nu scape nimic, adulmecăm mirosul firului de iarbă pârlită de secetă, al frunzelor de copaci încărcate de poluare. La intrarea în orașul cât o țară, ne îmbie parfumul clădirilor din vremea împăraților cu multe neveste, ale căror nume erau flori, de prun, lotus, crizantemă, clădiri aduse de arhitecți pricepuți la timpul prezent printr-o arcadă sau un acoperiș-coadă de rândunică, altoite stilului actual și încadrate cu dibăcie printre mai vechii giganți stil rusesc. La dreapta sau la stânga, la nord sau la sud, autostrăzi cât cuprinzi cu privirea. Nu-ți vine să-ți crezi ochilor, venind dintr-o țară cu câteva crâmpeie de asfalt, iar de un sfert de secol, toate încercările se zvârcolesc în aburul blestemului din legenda Meșterului Manole; adică ce se ridică ziua alunecă noaptea cu teren cu tot. Poate mitul cere zidirea unei femei-politician, sau măcar umbra acesteia – după cum am înțeles că sacrificiul a fost îmblânzit pentru zilele noastre.

Pătrundem în inima orașului, iar Elena șușotește ceva cu șoferul taxiului, arătându-i două clădiri gemene. Acesta înțelege, dar ne mai învârte un sfert de oră, din cauza sensului străzilor pe care le avem de parcurs. Este vorba de sediul Centrului Cultural Român, închiriat în spațiul unui *mall,* în toamna lui 2014, și inaugurat în august 2015. Perete-n perete cu Centrul Cultural Maghiar, care până în prezent n-a invocat niciun motiv să ridice un despărțitor gard de sârmă ghimpată. Spațios, luminos, cu dotări minime, dar condus cu competență și căldură, așezământul deja funcționează ca și cum ar fi fost aici dintotdeauna, notă imprimată de directorul său, ilustrul sinolog Constantin Lupeanu, *chinez* cu certificat de naștere în Oltenia.

Începem prima zi cu micul dejun, servit la restaurantul hotelului unde suntem cazați. În general, oaspeții sunt perechi sau grupuri, rar câte o persoană răzleață. Se vorbește în toate limbile: asiatice, europene, latino-americane. Limba predominantă, aveam să ne convingem pe parcurs, era rusa. Rusoaice elegante, femei de afaceri, cu grija siluetei, preferau să înceapă ziua cu un cub de pepene roșu și o cafea neagră. Era noiembrie, cu o vreme foarte rece. Calitatea blănurilor de pe umerii acestor doamne te făcea să înțelegi că era direct proporțională cu greutatea portofelului din poșete ori din buzunarul însoțitorilor lor. Cercei cu pietre mari de onix, montate în aur alb, atârnau greu, lungindu-le urechile. Cizmele de lac negru urcau țanțoșe spre jumătatea coapsei, abia întâlnind prezența timidă a fustiței. Privirea plutea pe deasupra tuturor, ca a unor mareșali care, de pe cai, își măsoară satisfăcuți câmpul de soldați. O zi sau două zăboveau ele la cafeaua de aici, căci alte chemări le dirijau pasul cadențat spre cine știe ce interese. Dar hotelul nu rămânea fără clienți; alte și alte grupuri de bărbați și femei chipeșe, vorbitori ai limbii ruse, invadau spațiul.

Într-o dimineață, plecând pe jos spre Institutul Cultural și având o distanță apreciabilă de mers, am constatat că pe strada hotelului erau multe magazine cu blănuri de lux, a căror denumire era scrisă cu litere rusești. Din mirarea noastră de gură-cască ne-a întrerupt un bărbat, un chinez chipeș, care ni s-a adresat cu următoarele cuvinte: „madam, șuba, dolari" – arătându-ne magazinul din fața noastră, unde, înțelegem noi, ne-am fi putut alege cu o „șubă" elegantă, dacă am fi avut suficienți dolari. Am scăpat destul de greu de ofertant, care s-a ținut după noi câțiva pași, repetând îndemnul.

La întoarcere, am observat că lângă hotelul nostru se ridica un fel de plombă, acoperind parterul blocului din spate, luându-le locatarilor lumina soarelui pentru tot restul vieții. Plomba se chema „La Xenia", firmă scrisă, evident, cu litere rusești. Clădirea cuprindea o farmacie, un mini-market și un restaurant. Prețurile erau ca la salvările private de la noi...

Duminică în China. Tot Elena a fost cea care ne-a înscris într-o excursie la Marele Zid Chinezesc. Ca și la Roma, când am vizitat Insula Capri, microbuzul a venit la ora șapte dimineața în fața hotelului. După vreo două ore de străbătut orașul în cruciș și-n curmeziș, pentru a aduna și doritorii de la alte hoteluri, am părăsit capitala. Din strigarea ca la catalog, făcută de ghid, am aflat că eram oameni de pe toată planeta: români, scoțieni, mexicani, portughezi, o tânără africană în pereche cu un spaniol mai în vârstă, o familie cu o fetiță de 12 ani din insulele Belize, o pereche din Costa-Rica.

Pe drum am vizitat atelierele de prelucrare a pietrelor prețioase. În atelierul friguros și întunecos, cu lupa la ochi, pe un scaun cât cel al unui copil de la grădiniță, ședea meșterul – la un banc de lucru la fel de mic, șlefuind pietricica la o freză ca aceea a stomatologului și la un polizor, el însuși o bijuterie, sub lumina unei veioze cu becul cât o nucă. Așa cum erau aranjați muncitorii, pe două rânduri, unul în spatele celuilalt, mi-a amintit de atelierul de strungărie de la Șantierul naval din Oltenița. În clasa a X-a, joia, după terminarea orelor de teorie, aveam două ore de practică industrială. Eram repartizați fiecare la câte un strung. La început, am petrecut aceste ore stând în picioare și urmărind mișcările muncitorului titular. Muncitorii erau însă presați de timp să-și facă norma și nu se puteau ocupa de noi. Băieții erau trimiși la bufet să le cumpere țigări, fetele răsfoiau câte o revistă sau chiar cochetau cu câte un strungar. Din cauza zgomotului, nu te puteai concentra să-ți faci vreo lecție pentru a doua zi. Lângă strungul meu, la perete era o găleată plină cu nisip, necesară în caz de incendiu. Îmi petreceam timpul stând pe ea și învățând cuvintele la limba latină. Era un timp prețios, pe care îl pierdeam. Eram navetistă, ca și alți elevi, și ajungeam seara târziu acasă, răcită și cu dureri de cap din cauza zgomotului și a curentului, fără să mai pot cuprinde toate lecțiile pentru a doua zi.

Mă scoate din frigul amintirilor frigul chinezesc, îmblânzit de nuanțele pietrelor prețioase și semi-prețioase de pe standurile doldora de bijuterii ispititoare. Cu privirea lipită de ele, toate cucoanele își probau în gând, la toaletele lor de acasă, colierele din corali sau turcuoaze, din jad sau ochi de tigru, din ametist sau cuarț, montate în suporturi de metale prețioase, imaginându-și cu satisfacție oful pe care l-ar fi stârnit prietenelor sau rivalelor. La fel cerceii, care completau aceste garnituri, cu pietre în formă de lacrimă, de stea, de melc, de elefant, forme geometrice și alte zeci de figuri, rod al fanteziei fără de sfârșit a acestor creatori de frumos. Brățări, în garnitură sau separate, rupeau inimile doamnelor.

În consecință, acestea se scotoceau cu grijă în poșetă, riscând mărunțișul pe câte un inelut, vreun medalion minuscul sau un cercelus imperceptibil, pentru cei de acasă. Chinezii din spatele standurilor, care își puseseră mari speranțe în vizita grupului, crezând că-și vor umple sertarele cu dolari iar vitrinele vor rămâne goale, oftează dezamăgiți la strigătul de adunare al ghidului. Doar o pereche zăbovește în zona cea mai scumpă a halei. Este bătrânul spaniol cu tânăra africană, pe care a împodobit-o cu tot felul de șiraguri de semiprețioase, amintind parcă de boabele de fasole și alte buruieni pe care le purtase în satul copilăriei ei. Cu onoarea salvată de acest îndrăgostit, grupul se îndreaptă spre o altă hală.

Din cauza frigului, renunțăm și ne întoarcem pe lângă atelierul cu muncitori, separat de restul încăperii prin peretele de sticlă. Afară constatăm că erau multe microbuze care-și descărcaseră turiștii la bijuterii. În vreme ce ne zgribulim și ne tot întrebăm unde ar putea fi trasă mașina noastră, se apropie de noi o tânără brunetă, cu părul lung, însoțită de un bărbat cu fața albă și trăsături plăcute. Fata ni se adresează direct. Erau din grupul nostru și ne recunoscuseră. Ei refuzaseră să viziteze atelierele, ca protest la ceea ce li se întâmplase la sosire, pe aeroport. Deși trecuseră patru zile, fata începu să povestească, zguduită încă de furie, despre furtul bagajelor la aeroport, în timp ce, poate mai puțin atenți, vorbeau la telefon. Au chemat poliția, care nu a putut da de urma hoțului, pentru că, ghinion, camera de supraveghere din zonă era defectă. Carlos, soțul ei, care suferă de inimă, se prăbușise sub privirile nepăsătoare ale autorităților. Milena, soția, care ne povestește, sufocată de indignare, a cerut o salvare de urgență; pentru asta, însă, i s-a răspuns că este nevoie de asigurare medicală și de dolari, lucruri care se aflau în bagajele furate. Dar salvarea a venit, din partea Ambasadei SUA, pentru că cei doi erau cetățeni americani. Aceasta le-a oferit suma necesară acoperirii tuturor cheltuielilor de vacanță, așa cum o aveau programată, ca durată și locuri (țări) de vizitat. Împrumutul urma să-l restituie când ajungeau acasă.

O ascult cu interes, în vreme ce prin mintea mea se perindă istoriile a sute de cetățeni români jefuiți în țările pe unde mi-am desfășurat profesia de diplomat. Mi-amintesc de neputința mea, ca reprezentant al unui stat neputincios ori nepăsător, în fața unor situații similare. Ajutorul meu pentru fiecare astfel de păţit era de trei euro din propria-mi poșetă, sumă necesară fotografiei pentru documentul de călătorie care urma a fi întocmit și eliberat gratuit, cu aprobarea șefului de misiune, în fața căruia mă prezentam cu dosarele celor cu pricina, pledând cauza fiecăruia ca în fața unei instanțe. La Paris mi s-a întâmplat ca un diplomat de carieră, care ocupa înalta funcție, să mă întrebe dacă nu m-a păcălit vreunul. Nefericirea bieților oameni nu se rezuma însă doar la procurarea documentului de călătorie; ei aveau nevoie și de biletul de întoarcere acasă, în țară (tren, avion, autocar). Până ajungeau banii din țară, trimiși de familiile lor nevoiașe, ei dormeau pe câte un carton în fața Ambasadei. Câte o soție a vreunui coleg, mai milostivă, le ducea o felie de pâine cu un crenvurst și un pahar cu apă. Aspectul jalnic al celor disperați de pe trotuar sigur își punea amprenta pe prestigiul Ambasadei. Propunerile făcute de mine, de realizare a unor programe care să ofere pârghiile de deblocare rapidă a unor sume de bani (de altfel, deloc exagerate) pentru soluționarea acestor situații au rămas prin niște sertare, la diferite niveluri de competență.

Milena mă scoate din peisajul anilor de demult, oferindu-mi-l pe cel prezent. Cu degetul, îmi arată adidașii lui Carlos, pe care fusese nevoită să-i cumpere ieri dintr-un magazin, ca să aibă cu ce să se încalțe în această excursie. Prețul lor era de 125 de dolari; negociind însă, i-a luat cu 60. Dar, spune ea, nu sunt originali, cum erau cei din bagajele furate, care fuseseră cumpărați, din Florida, doar cu 50 de dolari, fără negociere.

→

Istoricii ne spun că el a fost primul savant din Europa Centrală și de Est care a citat din poeții persani în *Divanul sau Gâlceava înțeleptului cu lumea* (1698) și în *Sistema religiei musulmane* (1722). El sublinia că *prin cugetări sublime, prin dulceața elocinței – căci rimele și compoziția sunt diferite de ale noastre – prin topica, frumusețea, abundența și subtilitatea metaforelor, poeții turci, arabi și persani depășesc în chip covârșitor pe greci și latini... arta poetică persană este nu numai abundentă, dar foarte frumoasă și ingenioasă.* Aș mai adăuga o amprentă lăsată de Dimitrie Cantemir în raporturile culturale româno-persane. Fiind deja în Rusia, el a înființat prima tipografie mobilă cu caractere persane. Să nu uităm nici de Mircea Eliade care, îndrăgostit de poezia lui Saadi și Hafez, a studiat limba persană pentru a savura în mod direct opera lor. Despre Mircea Eliade și cu privire la alte elemente ale legăturilor culturale româno-persane ar mai fi multe de spus, însă promit să revin mai pe larg în numerele viitoare ale revistei.

La pas prin satul global

În sfârșit, apare microbuzul; se adună și grupul nostru. Milena și Carlos rămân protectorii noștri pe tot restul drumului. Ne dau mâna la urcare și coborâre, ne întreabă din timp în timp dacă totul e OK. Mergem pe autostrada netedă ca o coală de hârtie, apoi o părăsim, pentru că trebuie să ajungem la *Cele 13 morminte,* un alt obiectiv de vizitat. Trecem prin centrul unei așezări cu locuințe scunde, de parcă ar fi niște garaje de la noi. Continuăm drumul printre livezi de mandarini, cu crengile încărcate de fructele coapte. Ajungem într-o parcare îngrijită, de unde grupul trebuia să străbată, urcând domol, o distanță de câțiva kilometri, pentru ca apoi să coboare în adâncuri, la cele 13 morminte – de fapt, unul singur amenajat. Din cauza condițiilor dificile de coborâre, ghidul ne sfătuiește să rămânem la suprafață, pe o bancă, și să-i așteptăm. Jean, soțul meu, care vizitase locul cu 30 de ani în urmă, nu simțea un regret prea mare, dar eu, cu tot regretul, nu aveam de ales; prudența m-a ținut, totuși, afară.

Urcăm serpentine blânde și, încet-încet, livezile încărcate cu globulețe aurii sunt înlocuite de păduri. Ajungem pe un platou cu o parcare încăpătoare, de unde vedem telegondolele care ne vor urca și pe noi, ca pe milioanele de turiști de până la noi. Vedem și Marele Zid, ca o panglică cenușie uriașă care șerpuiește, urcă-coboară, amestecându-se în zare cu cerul.

Intrăm într-o pensiune bine înțepenită în adăpostul unei gropi. Pe o scară din lemn ajungem într-o sală aflată la nivelul platoului, plină de lumină. În fața noastră, mecanismul rotitor al mesei intră în funcțiune, plimbându-ne pe sub nas aburi de mâncăruri specifice – și înșelătoare: ce crezi, după culoarea maronie, c-ar putea fi o mâncare sărată cu carne este de fapt ceva dulce, cu un sos caramel; iar ceea ce ai fi tentat să crezi că este ceva dulce constați, strâmbându-te involuntar, că ai pus pe limbă un pumn de piper și ardei iute.

La terminarea mesei, ghidul vine spre noi, pentru că suntem cuplul cel mai în vârstă, și ne asigură că putem merge până la gondole – o distanță apreciabilă, în pieptiș de urcat – fără să ne grăbim, pentru că el va conduce primul grup, după care se va întoarce să-i adune și pe cei mai înceți la urcuș. Colegii de la masa noastră s-au oferit să ne țină companie; ni s-a adăugat și perechea mixtă, foarte tânăra mulatră și mai vârstnicul ei spaniol. A fost un schimb de idei foarte interesant, plin de haz, pentru că dialogurile decurgeau în toate limbile, înțelegându-ne aproape perfect. Françoise și soțul ei, adică scoțienii, vorbeau franceza, Milena răbufnea în portugheză, doamna din Belize vorbea spaniola, iar domnul spaniol, partenerul mulatrei, răspundea după caz, în franceză, spaniolă sau engleză.

Nu parcursesem nici jumătate din drum, când ghidul se întorsese deja și, de pe vârful unei stânci, ne făcea semne de încurajare. Până în sala gondolelor erau multe trepte de urcat, dar cei care amenajaseră locul prevăzuseră și vizita unor persoane ca noi, așa că dotaseră stația cu un lift, care... funcționa. La coborârea din gondolă, se mai urcau două rânduri de trepte; apoi, de pe platoul aflat la baza Zidului, puteai admira întreaga panoramă. Dar nu aici era capătul aventurii; dacă voiai să mergi chiar pe urmele oștilor împărătești, mai urcai vreo zece trepte, cam de o jumătate de metru înălțime fiecare, construite din aceleași lespezi dure de piatră ca și Zidul. Primind din energia sufletelor care trebuie să fie ca frunza și ca iarba la odihna veșnică în această zonă, iată că și noi, cei mai bătrâni din grup, suntem sus, pe Zid, spre mirarea tuturor celor de față, care ne aplaudă și ne îmbrățișează; o australiancă ne servește chiar cu ceai din termosul ei.

Uitându-mă la acest monument al planetei, încerc să-mi dau seama cât de mare le-a fost strămoșilor de pe aceste meleaguri dragostea față de moșia lor, având grijă de hotarele ei în limbajul acesta nemuritor. Și mă gândesc și la vitejia strămoșilor noștri, cărora le-a fost la fel de puternică dragostea pentru glia așezată la răscruce de pofte mai de-aci și mai de colo, mai de-aproape și mai de departe, pofte la fel de nesecate și astăzi, precum la începuturi de istorie. Cu acest gând o luăm la vale, spre punctul de întoarcere.

În gondola de coborâre, o familie din Malayezia se arată plăcut impresionată de faptul că, de îndată ce-au rostit numele țării lor, noi l-am pronunțat pe-al capitalei, Kualalumpur; ceea ce ei nu-au putut spune când au auzit de România, spre regretul nostru. Părăsim gondola și luăm liftul împreună cu doi adolescenți israelieni; tânărul, auzind că suntem români, ne spune că bunicul lui se născuse la Bacău. Ne luăm rămas bun și începem coborârea pe trotuarul în trepte, cu rolul de a îmblânzi povârnișul. Ne ajung din urmă cei care ne felicitaseră sus, pe creste; rând pe rând, când trec pe lângă noi, ne strâng mâna și ne îmbrățișează.

Mulțumiți că obiectivul excursiei fusese atins, pornim la drum către capitală. Între timp, se întunecase ușor. Beijingul ne aștepta cu toate becurile aprinse. Niciodată nu am văzut o mare mai mare de lumini ca aceasta. Dar, abia intrați în oraș, oprim. Ghidul ne invită să coborâm și să-l urmăm. Ne îndreptăm spre o clădire cu un etaj, a cărei fațadă are o arhitectură deosebit de frumoasă. Intrăm într-o sală mare pe care o traversăm, apoi într-un hol economicos luminat, cu încăperi de-o parte și de alta. La capătul acestuia cotim la dreapta și suntem invitați într-o încăpere cu pereții din scândură maron-roșcat. O masă lungă, cu scaune de jur împrejur, și două dulapuri cu câteva răftulețe deschise, toate din același lemn, de aceeași culoare cu pereții. Două chinezoaice cu înfățișare de zâne ne zâmbesc îmbietor. Luăm loc în jurul acelei mese, care ocupă întreaga încăpere, în timp ce zânele aduc un ceainic cu apă, care se aude clocotind, încă. Pe o tavă de

scândură fină se află câteva ibrice minuscule, ale căror capace sunt mânuite de cele două magiciene cu rapiditate și pricepere. Nu-mi pot dezlipi ochii de pe împletirea degetelor lor pe obiectele pe care le manevrează. În vreme ce mâinile lucrează, ele ne explică ce fac, ca să înțelegem să facem și noi acasă un ceai miraculos ca aici. Cu glasul lor subțire și unduios ca și trupul, ne spun să punem, pentru o ceașcă de ceai, din caseta cu frunze, atâtea câte pot fi prinse între degetul mare și arătător. Urmăresc cu atenție fiecare mișcare și înțeleg că noi, europenii, nu vom reuși niciodată să obținem un ceai aidoma celui preparat sub ochi noștri. Îmi plimb curioasă privirea și examinez degetele celor din grupul nostru. E clar că nici ei nu vor avea această reușită acasă. Între degetele oricăruia dintre noi se prinde o cantitate de două sau de trei ori mai mare decât izbutește zâna din fața noastră, cu gingașele ei degețele. În cescuțe fără toartă, din porțelan, de mărimea unei nuci, ni se servește ceaiul de iasomie, la care s-a lucrat demonstrativ. Ni se arată cum să-i adulmecăm aroma, cum să luăm doar o mică înghițitură, s-o păstrăm puțin în gură, să bucurăm toate glandele salivare de parfumul licorii, apoi s-o înghițim treptat.

Magia e rănită de un zgomot. Carlos stropșește ceaiul din gură pe masă, răstoarnă ceșcuța și iese afară. Pe obrazul zânei a apărut un bujor, l-a întrebat dacă este vreo problemă, iar bărbatul răspunde printr-o strâmbătură din nas, a greață. Zâna a înghițit în sec, și-a stins bujorii din obraji, reluându-și zâmbetul fermecător și căutând în privirea noastră, a fiecăruia, satisfacția gustului rafinat al iasomiei, obținut prin vrăjitoria ei. Acum ne prepară ceai de crizantemă. Aceleași mișcări rapide, același ritual, aceleași cescuțe cu aceleași câteva picături de ceai, de parcă erau măsurate cu pipeta. Ne aplecăm asupra minusculei cești, respirăm adânc, apoi ducem degetarul la gură și nici nu apucăm să simțim gustul, că încăperea se umple de râsul cristalin al fetiței din Belize. Toți ne aruncăm privirile către ea și apoi în direcția privirilor ei; în crăpătura ușii, Carlos făcea tot felul de scamatorii. Ca și cum nu se întâmplase nimic, zânele ne învăluie cu liniștea răcoros parfumată a unei seri de toamnă, când floarea și frunza crizantemei își dau prinosul, înmiresmând grădina. Urmează ceremonialul ceaiului de rozmarin. Rozmarinul, cu nenumăratele lui virtuți. Ce bogăție era în curtea copilăriei mele – și, printr-o minune, pătrund în grădinița de la talpa casei, în parfumul lămâiței, al busuiocului, al pelinului, al calomfirului, al cimbrului, al maghiranului, al rozmarinului... Trăiesc o clipă divină, copil în raiul meu, legănat de cele două zâne cu poveștile lor despre efectul rozmarinului asupra memoriei. Dar apa clocotește și se pregătește o nouă demonstrație: arta preparării ceaiului verde. Cu ceștile în mână, zâna îl invită și pe supăratul Carlos din spatele ușii, pe care-l plasează în prim plan și, cu telefonul ei performant, facem o poză de grup.

La încheiere, ne prezintă ceaiurile gustate, în ambalaje fermecătoare, adevărate opere de artă, oferind trei pentru două plătite. De asemenea, tot contra-cost, pernuțe din mătase pline cu frunze de plante aromate, cu puteri miraculoase în odihna nopții, dar mai ales pe tărâmul viselor. Ne salvează onoarea tot simpaticul spaniol, care cumpără ceai verde, ceai de rozmarin și o pernuță galbenă, încărcată cu vise seducătoare. Tânăra lui companioană preia cumpărăturile, purtându-le cu mândrie. Zânele ne mai fac o poză și ne luăm rămas bun, întorcându-ne pe același culoar umbros. Pe dreapta, o ușă din două părți, din spatele căreia răzbătea o poveste depănată de o bunicuță cu părul alb, adunat într-un coc pe ceafă, în care se intersectează două ace lungi din fildeș. Ascultătorii, un grup de copii, sorb delicat ceai și ronțăie susan, obosiți după vizita la Marele Zid, dar nescăpând firul poveștii: „Povestea – își continuă firul bătrâna, fixându-și mai bine ochelarii pe nas – povestea aceasta glăsuiește despre primul Împărat, jumătate om, jumătate zeu, care, călărind un cal năzdrăvan, făcea să răsară câte un turn acolo unde copitele fantasticului armăsar atingeau pământul, zidul fiind urma galopului acestui cal."

Nu mai pot trage cu urechea la fermecătorul glas, deoarece colegii mei ajunseseră deja la celălalt capăt al coridorului. Alerg să-i prind, dar povestea se ținea după mine. Cu o seară în urmă, soțul meu îmi citise din cartea lui, scrisă acum treizeci de ani, *Misterul Fluviului Galben,* despre această legendă de un dramatism tulburător: „În chiar noaptea nunții, un mire este ridicat de slujitorii stăpânirii și trimis la munca de construcție a Zidului. Scoțându-și din păr un ac de jad alb, nefericita mireasă l-a rupt în două, dăruindu-i jumătate iubitului ei, spunând: Asa, mă vei simți întotdeauna alături de tine. A trecut timpul, fără vești, și, într-un târziu, mireasa a plecat să-și caute mirele. Drumuri grele, peripeții, avataruri – dar ajunge până la urmă la Zid, unde află că iubitul ei soț murise cu numai câteva zile înainte. Trei nopți la rând plânsul femeii stârneste vijelii, prăbușește munți, încearcă să schimbe ordinea predestinată a lumii. Aflând de întâmplare, împăratul (pornit pe o judecată aspră) se îndrăgostește de frumusețea ei vrăjită și-i cere să-i devină aleasa inimii. Frumoasa acceptă, cu trei condiții: să-i facă răposatului ei mire o înmormântare omenoasă, să cinstească printr-un monument jertfa miilor de anonimi îngropați în Zid și să poarte doliu (el, împăratul) după aceste jertfe – ceea ce Fiul Cerului îndeplinește. În noaptea sorocului însă, când împăratul aștepta muncit de patimi în iatacul întâlnirii, preacredincioasa mireasă (simțindu-și menirea împlinită) s-a aruncat de pe o stâncă în mare. De atunci, din timpurile legendei, și până astăzi, o stâncă din partea de răsărit a Marelui Zid poartă numele acestei nefericite, dar răzbunate, femei: Meng. Legenda, ca și construcția-minune ce-a generat-o, a traversat secolele, păstrându-se în folclor, inspirând poeme, piese de teatru, opere și balet – care se joacă și astăzi."

Zarva de la ieșire mă smulge de lângă stânca Meng. În acest spațiu, pe care la venire doar l-am traversat, ne îmbie rafinamentul porțelanului în chip de cești, căni, ceainice, de o devastatoare frumusețe, prin forma lor, prin coloritul lor, prin dantelăria lor. Aici s-au făcut mai multe cumpărături, chiar dacă astfel de bijuterii, prin fragilitatea lor, pun probleme la transport.

…Vrăjiți de acest ultim popas, ne lăsăm purtați printr-un oraș pe cât de mare, pe atât de luminat. Zăbovim pe bulevardele și străzile lui spațioase, cu vitrinele lor ademenitoare, până târziu în noapte, împuținându-ne treptat, pierzând câte-o țară la fiecare popas al microbuzului. România e penultima, urmată de Scoția. Ne îmbrățișăm cu Françoise și Alexander, de parcă petrecusem un concediu împreună, nu doar o zi; îi mulțumim amabilului ghid și coborâm în fața hotelului nostru, Ritan.

Microbuzul alunecă în bulevard, înghițit de circulația fierbinte.

La curtea epigramei

Primele antologii de epigramă

Elis RÂPEANU

Odată cu apariţia volumelor de *epigrame,* care impun şi denumirea de epigramist, se impune în literatura română specia literară care presupune har poetic, simţ de observaţie de o anumită factură, umor, ironie, ingeniozitate. Ea câştigă tot mai mult teren, duelurile epigramatice îi cuprind şi pe cei care nu şi-au făcut din epigramă un crez. Se afirmă ca epigramist de mare talent Cincinat Pavelescu, care, în 1908, ia Premiul Academiei la poezie. Apăruseră multe volume de epigrame în Bucureşti şi în alte oraşe ale ţării. În Bucureşti, îşi publică volumele de autor Ioan Niculescu-Chic, *Urzici* (1902), urmat de altele şase, până în 1910, Cridin (Christu N. Dimitrescu), *Quatrene* (1903) şi *Epigrame* (1908), Ştefan Ivanovici-Terenţiu, *Sare şi piper* (1903), Radu D. Rosetti, *Epigrame* (1906, după ce publicase volumul de epigrame din 1894), D. Teleor, *Epigrame şi proză umoristică* (1909), I.Gr. Perieţeanu, *Urzici* (1910), Themis (Temistocle Grigoriu), *Diabolice* (1910), C-tin C. Brăescu, *Epigrame* (1913), Constantin Rîuleţ, *Surâsul unui trecător* (1910) şi *Mărunte* (1914) împreună cu I. Niculescu-Chic. Ţara începe să fie, de asemenea, împânzită de volume de epigrame. La Braşov apăruse, încă din 1898, volumul lui Sextil Puşcariu, *Juvenilia,* care conţinea şi epigrame, la Târgovişte, Nicolae Hristescu publică *Ghimpi* (1904), la Iaşi, Valentin Bude, *101 epigrame* (1905), la Câmpina, Vero (Leon Wechsler), *Epigrame* (1907), la Craiova, Alin (Nicolae Burlănescu), *Epigrame* (1910), şi I.C. Popescu-Polycet, *La vale* (1910), la Sibiu, Haralamb Călămar (Emil Borcia), *Farafastâcuri* (1910) şi, la Orăştie, tot el, *Versuri fluşturate* (f.a.), la Făgăraş, Dimitrie Simionescu-Simicel, *Epigrame,* iar la Vaslui, Ioan Longhin Neculau, *Lume modernă* (1914) etc.

Înmulţirea acestor scrieri determină strângerea într-un volum a strădaniei autorilor de catrene mai mult sau mai puţin acide. Prima încercare, *Culegere de epigrame* (1911), aparţine epigramiştilor Toma Florescu şi C. Virgiliu.

Prima antologie de epigrame – intitulată ca atare – vede tiparul în 1914: *Epigramiştii noştri, antologie,* Tip. Marin S. Niculescu, Bucureşti, fiind datorată teleormăneanului Sofronie Ivanovici (1873-1963), ofiţer activ, el însuşi epigramist, ca şi fratele lui, St. Ivanovici-Terenţiu (1884-1967), decanul baroului teleormănean, autorul unui volum de epigrame publicat în 1917. În paranteză fie spus, să nu uităm că şi Teleor (Dimitrie Constantinescu) era din Teleorman, pseudonimul său, transparent, indicând acest lucru; alt epigramist din acest judeţ a fost V. Ionescu-Faur.

Chemarea spre literatură a ofiţerului Sofronie Ivanovici s-a manifestat cu mult înainte. La sfârşitul secolului XIX, tânărul publică volumul de versuri *Spre ideal,* inspirat, se pare, de Cincinat Pavelescu, fapt criticat de Androne Spanacovici în *Zeflemeaua* nr. 1, duminică 27 septembrie 1898: „Stiam că subtilul poet Cincinat Pavelescu, atât de mult gustat de bucureşteni, după cum gustă azi d-sa Parisul cu Pariziancă cu tot – Hotel Engliş no. 13 – anunţase într-o vreme apariţia unui volum de versuri cu acest titlu. /.../ Totuşi, volumul purtând acest titlu îi aparţine lui Sofronie Ivanovici. /.../ Acest gură-cască s-a apucat să dea un volum şi călare pe el să zboare spre ideal, încălecând o mârţoagă de bâlci şi crezând că a apucat Pegasul de coamă. /.../ E o neruşinare sfruntată a fura titlul unui volum anunţat de un maestru al condeiului şi a-ţi pune astfel la adăpost nişte elucubraţiuni, [dar publicul care] ştie să deosebească un diamant de o bucată de baligă, va deosebi un Pavelescu de un Sofronie Ivanovici şi va râde în tăcere.” Duritatea, lipsa de eleganţă a acestor rânduri l-au pus în gardă pe tânărul literat de ce se poate întâmpla în lumea scriitoricească, dar nu l-au descurajat, servind, astfel, prin antologia sa, cauza epigramei, care devenise un bun public.

În prefaţa volumului, Sofronie Ivanovici încearcă să definească specia literară căreia i se dedică tot mai mulţi creatori, subliniind totodată cerinţele pe care le impune aceasta. În cele „Câteva cuvinte asupra epigramei”, după ce precizează că aceasta are înţelesul de înţepătură satirică, afirmă: „În literatura noastră, această maliţioasă formă a poeziei s-a ivit pentru prima oară sub pana lui Constantin Bălăcescu, de la care posedăm zece epigrame. /.../ În literatura noastră, epigrama a luat avânt apreciabil în ultimul sfert de secol. Românul este din firea lui ironic, zeflemist şi dovada despre aceste însuşiri o fac nenumăratele snoave şi anecdote populare, dintre care unele sunt adevărate perle de umor. /.../ Deşi la noi epigrama se cultivă relativ de puţină vreme, totuşi, se poate spune, fără exagerare, că avem câteva epigrame care pot figura cu cinste alături de cele mai reuşite producţiuni similare din literaturile străine.” În ceea ce priveşte forma şi trăsăturile epigramei, precum şi cerinţele pe care trebuie să le îndeplinească cel ce scrie asemenea producţii literare, Sofronie Ivanovici precizează: „În cadrul îngust al celor patru versuri, se cere epigramistului nu numai o formă desăvârşită, simplitate şi claritate, dar şi un puternic spirit de observaţie fină şi discretă ironie. De aceea este atât de splendidă răsplata celui care a reuşit să condenseze sare atică în patru versuri: o singură epigramă e de ajuns ca să asigure nemurirea unui scriitor, aşa cum este cazul lui Piron, mult mai cunoscut prin faimosu-i epitaf

Ci-gît Piron, qui ne fut rien,
Pas même académicien

decât prin toate comediile şi tragediile ce a produs.” E evident faptul că epitaful lui Piron a cunoscut, de timpuriu, popularitate printre literaţii români.

Sofronie Ivanovici se încadrează şi el în rândul epigramiştilor, lăsând moştenire câteva creaţii care se citesc cu plăcere şi azi. Cea mai cunoscută este epitaful sub formă de distih: *Pe mormântul unei literate*

Aici zace-o literată
Ce-a fost mare doar ca fată.

(Deschidem o altă paranteză, adăugând replica lui Cincinat Pavelescu, lipsită, credem, de eleganţă, dar gustată de anumiţi cititori: *Lui Sofronie Ivanovici: Epigrama ţi-era bună/ De se-ncumeta să spună/ Că faimoasa literată/ N-a fost mare nici ca fată.*)

În epigrama următoare apare un motiv reluat, sub diferite interpretări de mulţi confraţi: *Unui dentist*

În arta ta, cum operezi,
Nu ai rivalitate:
Clienţii toţi te-admiră
Cu gurile căscate.

Mai târziu (în *Veselia,* 30 noiembrie 1945) îi apare un distih care impune alt motiv frecvent în epigramistica din a doua jumătate a secolului XX (similitudinile constituind subiectul unui studiu al regretatului confrate Ion Geană, 1916-1996): *Unui sculptor*

Deşi sculptor renumit,
A rămas tot necioplit.

Iată o epigramă demnă de un autor contemporan: *Unui jobenat*

Jobenul respectabil
Sub care-ţi stă figura
E rama care costă
Mai mult decât pictura.

Chiar dacă nu s-a manifestat ca epigramist de forţă, Sofronie Ivanovici are marele merit de a fi publicat prima antologie de epigramă românească, impulsionând şi alte lucrări în domeniu, cu dublă orientare: de critică literară şi de culegeri de epigrame.

După unele referinţe, în acelaşi an 1914, după altele, în 1915, P. Locusteanu (1883-1919) realizează cea mai amplă lucrare despre umorul românesc, intitulată chiar *Umorul românesc.* Autorul trece în revistă diversele păreri privind umorul şi ironia, cu nenumărate citate din G. de Lautrec, H. Bergson, Mark Twain ş.a. Face distincţie între *umor,* pe care-l consideră stare de suflet, şi *umoristic* – „un procedeu sau sistem, ca realismul ori simbolismul de pildă”. Interesantă este comparaţia pe care o face între umorist şi simbolist – „doi copii ai aceleiaşi mame”: „un umorist care ar deveni serios, ar fi un poet simbolist. Amândoi cunosc arta de a spune una ca să se înţeleagă alta. /.../ Poetul, ca şi autorul vesel, cunoaşte înconjurul fericit şi dorul omului după minciuna creatoare de artă. Amândoi ţintesc efectul şi-şi risipesc talentul. Simbolistul bun îngrămădeşte într-o singură pagină atâtea metafore, câte le-ar ajunge altor poeţi să ilustreze un volum întreg. Umoristul bun are pretenţia să facă o glumă din fiecare cuvânt pe care-l scrie.” Originală ni se pare apropierea pe care P. Locusteanu o face între umorul din arii geografice îndepărtate, care poartă amprenta unor niveluri culturale diferite: e vorba de umorul englezesc şi cel din ţările române: „s-a zis că umorul l-au inventat anglo-saxonii. Aşa este dacă ne gândim la literatura universală cultă. Dar ţăranul român, care n-a citit niciodată pe Shakespeare, pe Dickens, pe Twain, cunoaşte din vechime tonul umoristic. Păcală este unul dintre cele mai umoristice tipuri din toate literaturile, e o creaţie caracteristică şi reprezentativă”, comparabilă cu Panurge, Don Quijote, Tartarin din Tarascon.

P. Locusteanu, cu aproape două decenii înainte de apariţia *Antologiei epigramei româneşti* din 1933 şi 1934, subliniază vigoarea umorului ţărănesc în care „Energia expresiei se uneşte cu justeţea observaţiei într-o glumă plină de spirit. Şi în toate ironia este usturătoare.” Surprind asociaţiile de idei, rar întâlnite chiar în poezia cultă:

El – Doamne, cât ar fi de bine
Să-ţi fiu eu suveică-n mână,
Să mă porţi o săptămână
Dintr-o mână-n altă mână!
Ea – Doamne, cât ar fi de bine
Să-ţi fiu fluier, măi bădiţă,
Să mă pui la-a ta guriţă!

În legătură cu sursa umorului din literatura cultă românească, Locusteanu consideră că nu totdeauna acesta „a purces din cel popular”. Se poate vorbi de un umor popular la scriitorii care au pus pe hârtie snoave sau anecdote, precum Anton Pann, Ion Creangă, Theodor Speranţia, Ion Dragoslav. Alţii doar s-au inspirat din snoave, cum sunt Coşbuc, Filimon, Delamarina, P. Liciu, I.C. Vissarion, Hogaş, Sp. Popescu; nu s-au inspirat din umorul popular „majoritatea scriitorilor care şi-au dibuit genul umorului prin literaturile străine”, precum Eminescu, Caragiale, Delavrancea, Alexandrescu, Brătescu-Voineşti, Bassarabescu şi alţii.

Din acest studiu nu lipsesc referirile la epigramă, cu exemplificări care-l transformă într-o antologie *sui-generis.* Subliniem, de asemenea, că e primul care a pus în valoare epigramele lui Antioh Cantemir, considerând că ele „pot sluji şi astăzi ca model al acestui fel de scriere literară”.

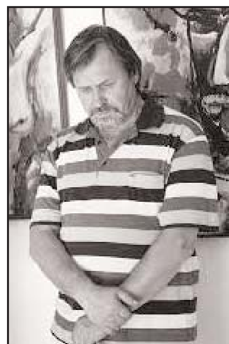
Orizont SF

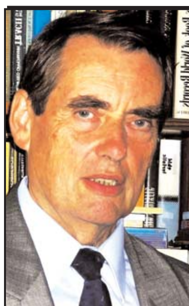
Între Dunăre şi infinit

Mircea OPRIŢĂ

Artist plastic născut la 17 aprilie 1953 în localitatea Adam de lângă Galaţi, **Aurel Manole** (în figura alăturată) a absolvit Liceul de Artă din Galaţi, urmat de Institutul de Artă al Universităţii ieşene, ulterior de Academia de Arte Decorative şi Design din Iaşi. Într-o vreme profesor de desen la şcoli generale din Galaţi, a devenit membru al Uniunii Artiştilor Plastici (1991) şi, tot de atunci, al unor asociaţii culturale internaţionale: „Amitié Franco-Roumaine des Artistes”, „Les Amis de Panait Istrati” etc. Ca pictor, a fost interesat să dezvolte tehnici de lucru noi, unele dintre ele destul de originale încât să poată fi patentate. Prezent, în ţară, la peste 20 de expoziţii personale şi la alte zeci de expoziţii de grup, a participat, de asemenea, la mai multe expoziţii internaţionale (Toronto, New York, Los Angeles, Paris, Londra). Tablourile sale mizează pe armonii cromatice guvernate de o naturală înclinaţie spre fantastic şi spre explorarea în imaginar – trăsături ale creaţiei care i-au mijlocit contactele şi cu zona fandomială a SF-ului. Contacte strânse a avut în special cu mediul cenaclier de la Brăila, fiind, de altfel, unul dintre membrii fondatori ai Cenaclului de Arte Vizuale şi Literatură de Anticipaţie (CAVLA) din localitate, alături de Aurelius Belei, Mircea Cărbunaru, Carmen Cozea ş.a. A participat frecvent, ca şef de modul însărcinat cu partea de creaţie artistică a programului, la manifestările taberei internaţionale Atlantikron, organizată tot la Dunăre, pe o insulă de lângă străvechea localitate Capidava. *Almanahul Anticipaţia*, ediţia pe 1991, a apărut ilustrat cu reproduceri după picturile sale. Între distincţiile sale internaţionale figurează şi două premii pentru arte vizuale acordate de convenţii europene de SF (Eurocon), la Fayence, Franţa (1990), unde a şi primit Premiul Eurocon pentru grafică, şi la Vilnius, Lituania (1996). Din păcate, artistul a murit prematur, din cauza unei crize hepatice, în noaptea de 7/8 noiembrie 2015, la Galaţi. Ultima ocazie cu care a expus pe simeze se leagă tot de un eveniment SF, Romcon-ul de la Suceava (18-20 septembrie 2015).

Alt artist plastic cu vechi şi bine marcate legături cu SF-ul este Radu Gavrilescu. Născut la 11 iulie 1960, în Iaşi, a urmat studii universitare de profil politehnic (Facultatea de Mecanică din Iaşi), însă înclinaţia pentru banda desenată şi-a descoperit-o relativ devreme, debutând în 1971, în revista *Cutezătorii,* unde în 1973 avea să-i apară şi povestirea umoristică în culori *Aventurile lui Siam.* Alături de George Ceauşu, Sorin Simion, Doru Pruteanu, Sorin Antohi şi de fraţii Dan şi Lucian Merişca, a fondat Cenaclul/clubul „Quasar”, devenind principalul ilustrator al publicaţiilor produse de această grupare între anii 1981-1989: *Quark, SF Contact, Fantastic Magazin,* precum şi al celor realizate în colaborare cu revistele ieşene de cultură generală *Argonaut* şi *Holograma.* În aceeaşi perioadă a colaborat cu ilustraţii la *Almanahul Anticipaţia.* După 1990, îi găsim semnătura în *CPSF Anticipaţia, Jurnalul SF, Independent SF, Alternativ SF,* acesta din urmă, supliment al ziarului *24 ore,* unde va publica în 1996 o bandă desenată după celebra povestire *Johnny Mnemonic* a lui William Gibson. Împreună cu Dragoş Cojocaru înfiinţează în 1993 săptămânalul *Supernova*, ca supliment al cotidianului *Evenimentul de Iaşi,* cei doi fiind şi primii redactori ai publicaţiei. Pe traseul unei statornice relaţii cu temele şi motivele genului anticipativ, graficianul a fost încununat în mai multe rânduri cu premii Romcon (la convenţiile naţionale din 1981-1984) şi cu un premiu „In memoriam Dan Merişca”, 1998.

Cum ne înţelegem cu extratereştrii?

Dan D. FARCAŞ

Am rezumat, în episodul anterior, străduniile unor oameni de ştiinţă pentru a descoperi, cu radiotelescoape sau instalaţii similare, semnale venite de la civilizaţii de pe alte sisteme stelare. Proiectele subsumate acestui demers poartă numele de *Search for Extraterrestrial Intelligences* (prescurtat SETI). Din păcate, deşi căutările în acest domeniu continuă de peste 55 de ani, practic nu s-a găsit nimic.

Discuţiile despre posibilele cauze ale acestui insucces continuă. Unii (puţini) spun că este o dovadă că suntem singura specie evoluată din Univers. Alţii (cei din jurul Institutului SETI) cred că nu am căutat destul, dar că vom găsi, fără îndoială, semnalele mult aşteptate, dacă se vor aloca suficiente fonduri. Sunt însă şi alte opinii.

Edward Snowden, fostul salariat al National Security Agency (NSA), care a scandalizat autorităţile, în 2013, publicând un mare număr de documente oficiale, a sugerat recent, într-un interviu cu astrofizicianul Neil deGrasse Tyson, că mesajele extraterestre ar putea exista, dar ar putea fi criptate atât de bine încât oamenii care încearcă să tragă cu urechea la ele să aibă impresia că nu aud nimic altceva decât zgomot. „Dacă o civilizaţie extraterestră încearcă să asculte alte civilizaţii, sau dacă civilizaţia noastră încearcă să asculte nişte extratereştri, există doar o singură oportunitate, foarte scurtă în dezvoltarea societăţii, cea în care toate comunicările sunt trimise prin mijloace primitive şi neprotejate”, deci aceea în care standardele nu prevăd criptarea mesajelor, spunea Snowden.

De aceeaşi părere este şi una dintre cele mai mediatizate figuri din domeniul ştiinţei de astăzi, dr. Michio Kaku, profesor de fizică la City College din New York (CUNY). Fiind invitat să comenteze afirmaţiile lui Snowden şi insuccesele SETI, el a spus: „Căutăm în locul greşit. Chiar şi e-mail-urile noastre, de pildă, sunt comprimate şi rupte, iar apoi reasamblate la celălalt capăt. Dacă am intercepta pe traseu un mesaj de e-mail, ni s-ar părea un gunoi. Prin urmare, extratereştrii din spaţiu şi-ar putea comprima şi fragmenta mesajele, le-ar putea trimite apoi pe frecvenţe diferite, reasamblându-le la celălalt capăt. În acest caz, noi am auzi doar un zgomot. Aşadar, Universul ar putea fi tixit cu semnale de la nepământeni, iar noi să fim prea primitivi pentru a le sesiza. De aceea, cred că cercetătorii SETI sunt bine intenţionaţi, dar acţionează extrem de nepotrivit. Problema-cheie este că oamenii de ştiinţă pleacă orbeşte de la presupunerea că extratereştrii sunt la fel ca noi, poate doar cu câteva decenii mai avansaţi. Trebuie să ne lărgim niţel minţile, să înţelegem posibilitatea ca aceştia să fie cu milioane de ani înaintea noastră.”

Oamenii de ştiinţă de la Institutul SETI au replicat imediat că o astfel de critică este inadecvată. „Noi nu căutăm un mesaj”, a spus Seth Shostak, director al Centrului de cercetare al acestui institut, „ci doar un semnal care să ne dovedească faptul că acolo este un transmiţător”... Există o mulţime de procese şi corpuri fizice care produc zgomot radio, dar, pe cât se ştie la ora actuală, numai un transmiţător artificial poate emite un semnal de bandă îngustă, a declarat Shostak. Deci o bandă de semnal bine focalizată ar semnala, pur şi simplu, doar atât: „Hei, e cineva acolo care poate construi un emiţător radio”. Mesajul în sine ar putea fi de neînţeles, fiind criptat, dar am şti că este un mesaj trimis de o inteligenţă.

Doug Vakoch, un alt cercetător, responsabil cu compunerea mesajelor interstelare la Institutul SETI (iată, există şi persoane responsabile cu modalităţile prin care noi să vorbim cu extratereştrii), a declarat publicaţiei on-line *Live Science* că „folosind tehnologiile noastre actuale, nu am putea detecta, nici de pe cel mai apropiat sistem stelar, semnalele de radio şi televiziune pe care le răspândim noi în spaţiu”; dar peste câteva sute de ani, tehnologia s-ar putea dezvolta suficient de mult, astfel încât să putem trage cu urechea pe distanţe extrem de mari. Atunci, într-adevăr, presupuneri ca cele ale lui Snowden despre criptare ar putea pune probleme pentru oamenii care caută inteligenţele extraterestre. Fără îndoială, Vakoch se gândea doar la înţelegerea conţinutului semnalelor radio şi TV, întrucât, încă în anii şaptezeci, Carl Sagan nota că Pământul a devenit, oricum, cea mai puternică radio sursă din Sistemul Solar, mult mai puternică decât Soarele însuşi, deci o ipotetică civilizaţie ar observa imediat această anomalie şi ar trage concluziile care se impun.

Dar criptarea nu este cea mai mare provocare pentru pământenii care ar dori să tragă cu urechea, afirma Vakoch; este suficient să ne uităm la dezvoltarea telecomunicaţiilor pe Pământ. „Nu demult, eram extrem de zgomotoşi. Am avut o mulţime de emiţătoare TV şi radio care îşi difuzau energia în toate direcţiile. Mai recent, însă, folosind comunicarea prin fibre optice sau prin sateliţi, se scurge mult mai puţin către spaţiul cosmic.”

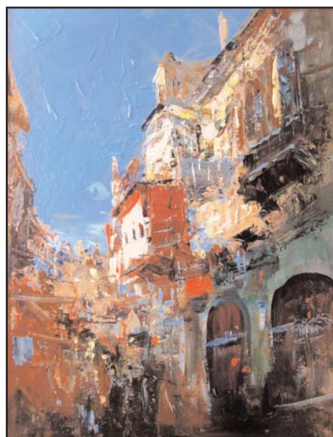
Astfel, dacă o civilizaţie avansată ar fi interesată să ne caute – spunea Vakoch – ea ar avea doar o fereastră scurtă de timp pentru a face acest lucru, independent de problema criptării. Altfel spus, o civilizaţie extraterestră care ar vrea să asculte pământenii ar trebui să facă asta timp de mii sau chiar milioane de ani. Iar noi ar trebui să procedăm la fel, atunci când încercăm să ascultăm o civilizaţie extraterestră. În caz contrar, este extrem de probabil ca pământenii şi extratereştrii „să se rateze reciproc în imensitatea spaţiului şi timpului”. Vakoch era de părere că, pentru moment, cea mai bună strategie rămâne căutarea unor mesaje directe, trimise în mod deliberat de nişte extratereştri inteligenţi, către o altă ipotetică civilizaţie. Desigur, dacă ei ar trimite un astfel de mesaj, ar avea grijă ca acesta să poată fi şi descifrat...

Pământenii înşişi au conceput şi difuzat astfel de mesaje. De pildă, în 1974, s-au emis, timp de trei minute, de la radiotelescopul Arecibo Observatory din Puerto Rico, 1679 de biţi (deci simboluri de 0 sau 1), care formau un desen din 73 de linii, fiecare a câte 23 de caractere. Există doar două numere care pot fi multiplicate pentru a oferi 1679, anume numerele prime 73 şi 23. S-ar putea ca nepământenii care ar recepţiona mesajul să aibă dubii privind conţinutul transmis, dar ei vor putea reconstitui corect imaginea şi, văzând forme simetrice în ea, vor înţelege că la emiţător a fost o inteligenţă. Şi pe sondele spaţiale Pioneer 10 şi 11 ori Voyager 1 şi 2 s-au fixat, în aceeaşi perioadă şi în acelaşi scop, plăci cu desene şi simboluri, voit sugestive.

Comentând calităţile necesare unei asemenea comunicări, Vakoch spunea: „Vrem să facem anti-criptografii. Vrem să creăm un mesaj care să fie cât se poate de uşor de decodat.” Un alt instrument important este redundanţa. Acelaşi mesaj transmis, identic, de mai multe ori, permite reconfirmarea lui, dar şi eliminarea eventualelor erori de recepţie, cauzate de bruiaj. (Va urma)

Ars longa...

Pictura de la Câmpulung, un brand de succes

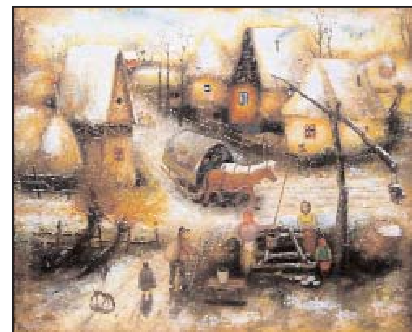
A fost o vreme când Câmpulungul era vestit pentru automobilele sale de teren. La fel, se mai mândrea cu industria cimentului, dar și cu pietrarii vestiți, de la Albești, din rândul cărora s-a ivit sculptorul Radu Adrian, cel care a împodobit esplanada Mausoleului de la Mateiaș cu cea mai mare panoramă, în *ronde-bosse,* cioplită direct în piatra extrasă din carierele locale. Astăzi, vestitele ARO mai pot fi văzute doar într-un șopron, impropriu denumit *muzeu,* situat la intrarea dinspre Pitești, ori la câte o paradă de automobile vechi, pilotate de către un excentric nostalgic. Din această perioadă de glorie industrială, umbrită azi de un anonimat parcă fără leac, mai dăinuie doar una dintre fostele mândrii locale, *Cenaclul de artă plastică „Ion D. Negulici”,* constituit în 1970, într-o vreme când orașul conta din plin pe harta culturală a țării. Confirmat încă de la înființare prin asumarea onorifică a conducerii de către poetul Gheorghe Tomozei și criticul de artă Radu Ionescu, ambii trecuți între timp în lumea umbrelor, Cenaclul a atras numeroași artiști locali, majoritatea cadre didactice la unitățile de învățământ din zonă, dar și pictori din țară, seduși de frumusețea peisajului submontan și de interesul localnicilor pentru arta autentică. Din vechiul nucleu de cenacliști, continuă să picteze și să activeze pe plan public „triada” Nelu Constantin, Gheorghe Paulian și Alexandru Marinescu, cu toții pictori „de cursă lungă”, care au și meritul de a-și fi asumat, o vreme, într-o perioadă de „tranziție”, deloc comodă, conducerea cenaclului.

Realitatea este că, după ’90, activitatea Cenaclului a scăzut considerabil, asta în condițiile în care cele două săli de expoziție tradiționale ale orașului, „Arta” și „Agora”, au fost privatizate. Abia după 2008 se poate vorbi, practic, de o renaștere a Câmpulungului cultural, în special ca urmare a organizării, sub egida Casei de Cultură „Tudor Mușatescu”, la Bughea de Sus, a primului *atelier artistic,* care a reunit 21 de pictori, membri ai Cenaclului. A fost o regrupare benefică, fiind urmată și de alte întâlniri, anuale, la Voina, dar și în alte localități cu potențial artistic, care au atras, alături de cenacliști locali și pictori din țară, în baza unei colaborări cu Asociația Localităților și Zonelor Istorice și de Artă din România, ALZIAR. În acest sens, nu atât numărul manifestărilor artistice organizate contează, peste 200, cât calitatea și condiția participanților.

Cu totul, se poate spune că fenomenul plastic de la Câmpulung, concretizat în jurul Cenaclului *„Ion D. Negulici”,* care a împlinit în luna ianuarie, anul acesta, 46 de ani de funcționare neîntreruptă, reprezintă la ora actuală un veritabil brand local, un model de consecvență în susținerea și transmiterea unei tradiții de succes. Instituțional, meritul funcționării Cenaclului în condiții optime aparține Casei de Cultură „Tudor Mușatescu”, implicit autorităților locale, care au înțeles potențialul public al unui astfel de fenomen. Mai mult chiar, prin directorul acestei instituții, pictorul și teologul Liviu Florian Cioacă, Casa de Cultură nu este doar partener, dar și parte constitutivă a Cenaclului. Portretist înzestrat, dar și peisagist spontan și ingenios, Liviu Cioacă este astăzi un membru reprezentativ al Cenaclului. Îl susțin în demersul său „veteranii” Nelu Constantin, Alexandru Marinescu și George Paulian, cu toții peisagiști redutabili. Partea feminină a Cenaclului, bine reprezentată prin Laura Bunescu, Carmen Kozoruș, Zizica Mihai ori Cornelia Vasilescu, iar lista nu este completă, susține cu brio demersul colectiv. La fel, nou veniții, bucureștenii Ion Hultoană și Ecaterina Mihai, alături de târgovișteanul Grigore Stan, s-au integrat armonios în atmosfera de cenaclu, deopotrivă cu Ștefan Thury, cândva balerin de succes, azi un virtuoz al metaloplastiei. (Marian NENCESCU)

Număr ilustrat cu lucrări ale membrilor Cenaclului de artă plastică „Ion D. Negulici” din Câmpulung Muscel.

Semnează în acest număr

- Horia BĂDESCU – scriitor, Cluj-Napoca
- Johan GALTUNG – politolog, Norvegia
- Mihai NADIN – prof. univ., SUA
- Acad. Cristian HERA – București
- Constanța VAIDA HALIȚĂ – arhitect, București
- Dragoș VAIDA – prof. univ., București
- Sorin Lory BULIGA – istoric de artă, Târgu-Jiu
- Vasile ANDRU – scriitor, București
- Alexandru A. POPOVICI – prof. univ., București
- Petre POPA – prof. univ., Pitești
- Nicu CIOBANU – scriitor, Serbia
- Paula ROMANESCU – scriitor, București
- Marian MIHĂESCU – profesor, Curtea de Argeș
- Gabriela CĂLUȚIU SONNENBERG – scriitor, Spania
- Ion C. ȘTEFAN – scriitor, București
- Nicolae MELINESCU – publicist, București
- Ion PĂTRAȘCU – diplomat, București
- Lia-Maria ANDREIȚĂ – scriitor, București
- Elis RÂPEANU – scriitor, București
- Mircea OPRIȚĂ – scriitor, Cluj-Napoca
- Dan D. FARCAȘ – scriitor, București